T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TOPLUMSAL HAREKETLERDE KADIN AKTİVİZMİNİN ROLÜ

Deniz ÖLÇER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ertan BEŞE

Çankırı – 2023

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TOPLUMSAL HAREKETLERDE KADIN AKTİVİZMİNİN ROLÜ

Deniz ÖLÇER

ORCID: 0000-0001-7001-3040

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ertan BEŞE

Çankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ii
TEZ KABUL VE ONAY iii
ÖNSÖZ iv
ÖZET v
KISALTMALAR vii

1. GİRİŞ 1
1.1 Araştırmanın Amacı 3
1.2 Araştırmanın Yöntemi 4
1.3 Araştırmanın Önemi 4
1.4 Araştırmanın Konusu 4
1.5 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 5

2. TEMEL KAVRAM VE KURAMLAR 6
2.1. 'Toplumsal Hareket' Kavramı 6
2.2. Toplumsal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi ve Toplumsal Hareketleri Açıklamayı Amaçlayan Temel Paradigmalar 7
2.2.1. Eski Toplumsal Hareketler 7
2.2.2. Yeni Toplumsal Hareketler 9
2.3. Toplumsal Hareketler ve Kadın Aktivizmi 11
2.4. Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rol ve Etkileri 14
2.5. Eski Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizmi 16
2.6. Yeni Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizmi 17

3. TARİHSEL SÜREÇTE ORTAYA ÇIKAN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERDE KADIN AKTİVİZMİNİN ROLÜ 22
3.1 Toplumsal Cinsiyet Meselesi 22
3.2 Yeni Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rolü 28
3.2.1. Fransa'da Ortaya Çıkan Sarı Yelekliler Hareketinde Kadın Aktivizminin Rolü 30
3.2.2 Afganistan'da Meydana Gelen Taliban Yönetimi'ne Karşı Kadın Aktivistlerin Etkisi 41
3.2.2.1 I. Taliban Dönemi (1996-2001) ve Sonrası Gelişmeler 44
3.2.2.2 II. Taliban Dönemi (2021-...) 48
3.2.3 İran'da Yaşanan Mahsa Amini Olayı ve Sonrası Gelişmelerde Kadın Aktivizminin Etkileri 51

SONUÇ 63

KAYNAKÇA 68

ÖZGEÇMİŞ 84

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rolü* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

09 / 02 / 2023

İmza

Deniz ÖLÇER

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Deniz ÖLÇER tarafından hazırlanan *Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rolü* başlıklı bu çalışma, *09.02.2023* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Prof. Dr. Ertan BEŞE	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hediye Şirin AK	İmza: ……..
Üye	: Prof. Dr. Aytekin GELERİ	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 02/02/2023 tarih ve 2023/06-04-C sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

"Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rolü" adlı bu çalışma, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Öncelikle tez konumun belirlenmesinde ve çalışmalarıma yön verilmesinde bana yol gösteren, çalışmam boyunca değerlendirmeleri ve önerileriyle ilgi ve desteğini esirgemeyen, bilgi birikimiyle çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Ertan BEŞE'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca gerekli verileri toplamak adına danıştığım ve kaynak konusunda beni bilgilendiren Dr. Öğr. Üyesi Hediye Şirin AK'a teşekkürlerimi sunarım.

Beni bu günlere getiren, tüm hayatım boyunca yanımda olan, maddi ve manevi her türlü desteklerini esirgemeyen, aldığım kararları her zaman destekleyen, sadece bu çalışma sürecinde değil tüm hayatım boyunca beni cesaretlendiren, tezimin tüm aşamalarında kahrımı çeken, yoluma ışık tutan ve varlıklarıyla bana güç veren kıymetli annem Ayten ÖLÇER'e ve değerli babam Mehmet ÖLÇER'e sonsuz şükranlarımı sunar ve teşekkür ederim. Çalışmamı tamamlamam konusunda beni motive eden, zor zamanlarımda her zaman yardımıma yetişen ve her daim yanımda olduklarını hissettiğim abilerim Harun ÖLÇER'e ve Hakan ÖLÇER'e teşekkür ederim.

05/02/2023

Deniz ÖLÇER

ÖZET

Tezin Başlığı : Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rolü
Tezin Yazarı : Deniz ÖLÇER
Danışman : Prof. Dr. Ertan BEŞE
Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 09.02.2023

Toplumsal hareketler, literatürde eski toplumsal hareket ve yeni toplumsal hareket olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu hareketler; kapsamı, konusu, aktörleri, hedefleri ve ideolojik farklılıkları dolayısıyla kadın aktivizmini şekillendirmektedir. Literatür incelendiğinde görülmektedir ki, yeni toplumsal hareketlerde, kadın aktivizminin rolü ve hareketlere etkisi büyük bir öneme sahiptir. Tarihsel süreç ele alındığında kadın aktivizminin gelişimi, farklı dönemlerde ve farklı ülkelerde çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda kadın aktivizminin, farklı ülkelerde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Kadın aktivizminin toplumsal hareketlerdeki rolü, üç farklı ülkede meydana gelen toplumsal hareketler ele alınarak analiz edilmiştir. Bu toplumsal hareketler; Fransa'da ortaya çıkan Sarı Yelekliler Hareketi, Afganistan'da meydana gelen Taliban Yönetimi'ne karşı kadın aktivizmi ve son olarak İran'da yaşanan Mahsa Amini Olayı'nın yarattığı toplumsal hareketlerde kadınların etkisi konusudur. Kadın aktivizminin üç farklı ülkede meydana gelen toplumsal hareketler üzerindeki etkisi, sonuç bölümünde çeşitli şekillerde ortaya konulmuştur. Genel olarak, farklı konularda ortaya çıkan toplumsal hareketlerin başlamasında, ortaya çıktığı ülkeye ve uluslararası kamuoyuna yayılmasında, etkisini artırmasında ve hedeflerine ulaşmasında kadın aktivistlerin rolünün önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal hareketler, kadın aktivizmi, Sarı Yelekliler, Taliban, Mahsa Amini olayı.

ABSTRACT

Thesis Title **:** The Role of Women's Activism in Social Movements
Author **:** Deniz ÖLÇER
Supervisor **:** Prof. Dr. Ertan BEŞE
Department **:** Department of Political Science and Public Administration
Thesis Type **:** Master's Thesis
Date **:** 09.02.2023

Social movements are divided into two categories in the literature: the old social movements and the new social movements. These movements have shaped women's activism due to its scope, subject, actors, goals and ideological differences. When the literature is examined, it is seen that the role of women's activism and its effect on these movements have a great importance in the new social movements in particular. Considering the historical process, the development of women's activism emerges in various ways in different periods and in different countries. In this context, the effect of women's activism on new social movements in different countries has been examined in our study. The role of women's activism in social movements has been analyzed by considering the social movements that had placed in three different countries. These social movements are The Yellow Vests Movement in France, the Movement Against Taliban Administration in Afghanistan and the Mahsa Amini incident in Iran. The impact of women's activism on social movements that emerged in three different countries has been presented in various ways in the conclusion. As a conclusion, it has been explored that the role of women activism has a significant role specifically at the early phase of the movement, spreading to the country of origin and international public opinion, increasing its influence and reaching its goals in the social movements that emerging on different issues.

Keywords: Social movements, women's activism, Yellow Vests, Taliban, Mahsa Amini incident.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFN	Afgan Para Birimi
BM	Birleşmiş Milletler
CIA	Merkezi İstihbarat Teşkilatı
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Vd.	Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Toplumsal hareketler, dünya üzerinde meydana gelen değişim ve dönüşümlerde büyük bir öneme sahiptir. Farklı coğrafyalarda ve farklı kültürlerde yaşayan bireylerin beklentilerini ve hedeflerini, yaşam tercihlerini ve bakış açılarını değiştirebilmektedir. Aynı zamanda bireylerin içinde yaşadığı ülkenin siyasi ve ekonomik durumunu da etkilemektedir.

Her toplumsal hareket, birbirinden farklı sisteme ve kendine özgü birtakım niteliklere sahiptir. Buna bağlı olarak içinde bulunduğu toplumun sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yapısından bağımsız gelişmemektedir. Dolayısıyla toplumsal hareketleri ele alırken, içinde doğdukları toplum yapısını bütünü ile ele almak ve beraberinde değerlendirmek gerekmektedir.

Bir ülkede özellikle bireylerin yaşam standartlarını sıkıntıya düşürecek politikalar uygulanması ya da rahatsızlık yaratacak politik, sosyal ya da ekonomik düzenlemelere yönelinmesi, toplumun bireylerinde memnuniyetsizlik yaratabilmekte, bireysel ve toplumsal tepkilere yol açabilmektedir. Dolayısıyla birey, kendisini rahatsız eden bir olay karşısında tepkisini dile getirdiğinde, diğer bireylerde bir yankı oluşturmasına sebep olmaktadır. Bireylerin birbirine etki ettiği bu olayda toplumsal ayaklanmalara sebep olmaktadır. Bu bağlamda, bireyin bir durumdan kaynaklanan memnuniyetsizliğini dile getirmesi ve buna toplumun farklı kesimlerinden diğer bireylerin de katılım sağlaması, toplumsal hareketin başlamasına neden olmaktadır. Aynı zamanda ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelen bireylerin, talepleri ve beklentileri de değişkenlik göstermektedir.

Farklı ülkelerde ortaya çıkan toplumsal hareketlerde, o ülkenin sosyokültürel değerleri ve içinde bulunan siyasi ve ekonomik durum göz önüne alınmaktadır. Buna bağlı olarak toplumsal hareketlerde; kadınların örgütlenme biçimleri, aktörleri, kapsamı, konusu ve hedefleri ülkelere göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla kadınların toplumsal aidiyetlerinin, toplumsal harekete dahil olma sürecine nasıl etki ettiği ve ne ölçüde şekillendirdiği analiz edilmektedir.

Toplumsal hareketler ortaya çıktığı ülkenin; siyasi yapısına, kültürel ve coğrafi konumuna, toplumun değer ve düşünce yapısına göre değişiklik göstermektedir. Bu değişiklik, her toplumsal hareketi ve hareketin aktivistlerini farklı kılmaktadır.

Dolayısıyla kadınların, toplumsal hareketlerdeki rolünü anlayabilmek için birtakım teorik kavramlara yer vermek gerekmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde konu bütünlüğünün sağlanması açısından temel kavram ve kuramlar ayrı bir şekilde değerlendirilmiştir. 'Toplumsal hareket' kavramı; kapsamı, konusu, aktörleri, hedefleri ve ideolojik farklılıkları dolayısıyla eski ve yeni toplumsal hareketler olarak kendi aralarında ayrılıp kavramsallaşmıştır. Bu sebeple kadın aktivizminin tarihsel gelişimini iki ayrı dönemde ele almak mümkündür. Eski ve yeni toplumsal hareketlerle birlikte gelişen kadın hareketleri, dört dalgaya ayrılmıştır. Ancak kadın hareketlerinin dört dalgası, ortaya çıkış dönemleri sebebiyle eski toplumsal ve yeni toplumsal hareketler kapsamında değerlendirilmiştir.

Geçmişteki toplumsal hareketleri işçi hareketleri ve sosyalist hareketlerle örneklendirilirken, günümüz toplumsal hareketlerinin amaç ve değerleri oldukça çeşitlidir. Yeni toplumsal hareketler; çevre, savaş karşıtlığı, kadın hakları, azınlık hakları ve barış gibi konuları içermektedir. Kullanılan yöntemlerde; gösteriler, toplantılar, dilekçeler, imza kampanyaları, grevler ve şiddet eylemlerine kadar çeşitlilik göstermektedir.

Eski toplumsal hareketlerin kadına yönelik bakış açısına değinilerek, daha çok yakın dönemde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerde kadın aktivistlerin dönüşümü ele alınmıştır. Eski toplumsal hareketlerde kadın aktivistler, toplumsal yaşamda görünürlüklerini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda kadınların, cinsiyetleri nedeniyle toplumsal yaşamdan dışlanmaları karşısında yürüttüğü mücadelede, eski toplumsal hareketlerin önemli bir parçasıdır. Yeni toplumsal hareketlerde kadınlar, içinde bulunduğu toplumun olumsuz yönlerini düzeltmek ve buna yönelik çeşitli stratejiler geliştirmektedir.

Kadınlar, yıllar boyunca dünyanın farklı ülkelerinde gerçekleşen toplumsal hareketlerde varlığını göstermektedir. Kadın aktivistlerin kendi haklarının yanı sıra, toplumsal hakları için de mücadele etmesi ve toplumsal hareketlerin içinde yer almaları önem taşımaktadır. Pek çok alanda kadınlar, hakları ve özgürlükleri için verdiği mücadelede tepkilerini, gerek sosyal medya araçlarını kullanarak gerekse ellerinde pankartlarla slogan atarak göstermektedir. Aynı zamanda kadınların sosyal medyayı aktif olarak kullanması, diğer bireylerle arasında bir bağ kurmanın yanı sıra bu bireylerin kararları üzerinde de etkili olmaktadır.

Çalışmanın son bölümünde ise ilk olarak, toplumsal cinsiyet meselesine yer verilerek cinsiyetin toplum tarafından nasıl karşılandığı analiz edilmiştir. Ardından farklı ülkelerde meydana gelen toplumsal hareketlerde kadın aktivistlerin rolü, üç ayrı vaka örneği ele alınarak incelenmiştir. Birinci vaka örneğinde, kadın aktivizminin 2018 yılında Fransa'da meydana gelen Sarı Yelekliler hareketi üzerindeki etkisi ele alınmıştır. İkinci vaka örneğinde, Afganistan'da ortaya çıkan Taliban yönetimine karşı kadın aktivistlerin etkisi incelenmiştir. Bu incelemede, Afganistan'da tarihsel geçmişe sahip Taliban hareketinin varlığına değinilerek, 2021 yılında Taliban'ın yeniden Afganistan'ı ele geçirmesiyle birlikte kadın aktiviziminin sosyal medya üzerinden başlattığı eylemler analiz edilmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son vaka örneğinde, 2022 yılında İran'da yaşanan Mahsa Amini olayı ve sonrası gelişmeler, kadın aktivizmi boyutuyla ele alınmıştır.

Bu üç toplumsal hareketin yapısında; amacı, örgütlenme biçimi, etkileşimi ve somut kazanımları bakımından nihai farklılaşmalar meydana gelmiştir. Dolayısıyla kadın aktivizminin bu farklılaşmalara etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda bu bölümde; protesto hareketlerinin nedenleri, sloganları, sembolleri ve kadın aktivistlerin bu toplumsal hareketler üzerindeki rolü analiz edilmiştir.

1.1 Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, her yerde var olma mücadelesi veren kadının konumunu, tam anlamıyla toplumsal hareketler üzerinden göstermektir. Tez kapsamında yürüttüğüm çalışmada, toplumsal hareketlerde kadının rolüne ve hareketlere olan etkisine yer verilmektedir. Burada esas nokta; Fransa'da ortaya çıkan Sarı Yelekliler hareketini, Afganistan'da Taliban yönetimine karşı gerçekleştirilen hareketi ve son olarak yakın zamanda İran'da yaşanan Mahsa Amini olayını yeni toplumsal hareket başlığı altında analiz ederek, kadın aktivizminin mevcut hareketin işleyişine ne şekilde katkı sağladığını sunabilmektir. Son yıllarda meydana gelen yeni toplumsal hareketlerde kadınlar, tepkilerini daha çok dile getirmektedir. Aynı zamanda toplumsal hareketlerdeki kadın aktivizmi rolüne odaklanan bu çalışma, kadınların ayaklanmalarına ve eylemlerine yol açan nedenleri anlamayı amaçlamaktadır.

1.2 Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmanın metodolojisinde nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma verilerinin elde edilmesi, veri toplama tekniğiyle doküman analizinden faydalanarak sağlanmıştır. Aynı zamanda araştırmanın bulgularına literatür taraması sonucunda ulaşılmıştır. Konuyla ilgili yapılan araştırma yerli ve yabancı kaynaklardan oluşan makalelerden, kitaplardan, tezlerden ve dijital teknolojik ağların sağladığı internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Afganistan'da Taliban yönetimine karşı gerçekleştirilen hareket ve İran'da meydana gelen Mahsa Amini olayı sonrasında gelişmeler incelenirken, güncel bir konu olması sebebiyle yerel ve ulusal haber sitelerinden ve birtakım uzman görüşlerinin yansıdığı söyleşilerden faydalanılmıştır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda toplumsal hareketlerde kadın aktivizminin rolü üzerine sınırlı sayıda makale ve tez yazılmıştır. Mevcut çalışmalara odaklanılarak, bu çalışmalarda yeterince değinilmeyen veya göz ardı edilen hususlara yer verilmiştir. Bu çalışma; eski ve yeni toplumsal hareketlerde kadın aktivizminin nasıl bir dalgaya dönüştüğünü, kadın aktivizminin nasıl şekillendiğini, kadınların kendileri ve toplumları için giriştikleri mücadeleyi ana hatlarıyla anlatmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla bu araştırmanın önemi, kadınların toplumsal hareketler içerisindeki konumunu ortaya çıkartarak bu alanda yapılan çalışmalara katkı sunmaktır. Ayrıca konuyla ilgili alan yazını araştırıldığında, yakın tarihte gerçekleşen toplumsal hareketlere yönelik kaynakların sınırlı olması, diğer bir ifadeyle literatürde Türkçe'ye çevrilmiş kaynakların az olması sebebiyle bu alandaki boşluğu doldurmaya bir zemin hazırlayacaktır.

1.4 Araştırmanın Konusu

Bu tez çalışmasının konusu, kadın aktivizminin yakın dönem toplumsal hareketler içindeki rollerinin analiz edilmesi, bu hareketlerin ortaya çıktığı kültüre, yaşam biçimine, inanç sistemine ve değer yargılarına göre kadın aktivizmini nasıl şekillendirdiği ve kadınların toplumsal hareketler üzerinde yarattığı etkilerin ne olduğudur.

1.5 Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Toplumsal hareketlerin bütünü üzerine inceleme yapmak, bir yüksek lisans tezinin gerektirdiği hacmin dışında olmasından dolayı pek mümkün değildir. Bu çalışmanın yürütüleceği alan, üç farklı ülkede gerçekleşen toplumsal hareketlerle sınırlandırılmıştır. Bu toplumsal hareketler, ilk olarak 2018 yılında Fransa'da meydana gelen Sarı Yelekliler hareketi, sonrasında Afganistan'da Taliban yönetimine karşı gelişen aktivizm ve son olarak yakın zamanda İran'da gerçekleşen Mahsa Amini olayı ve sonrasında yaşanan gelişmelerdir.

2. TEMEL KAVRAM VE KURAMLAR

2.1. 'Toplumsal Hareket' Kavramı

İnsanlık tarihi boyunca birtakım direnişler, isyanlar, başkaldırışlar, karşı çıkışlar her zaman ola gelmiştir. Tarihin belirli bir evresinde insanlık tarihi boyunca gördüğümüz bu başkaldırılar, direnişler, isyanlar 'toplumsal hareket' dediğimiz çerçeveye evrilmiştir.

Kavramsal olarak 'Toplumsal Hareketler'in oluşumu 18. yüzyılı işaret etmektedir. Bu hareketlerin günümüzde ele alınan kavram boyutunu kazanması ve daha örgütsel bir biçimde oluşmaya başlaması Fransız Devrimi ile başlamıştır (Tilly, 2008, s. 16).

'Toplumsal hareket' kavramını ilk defa Saint Simon kullanmıştır. Fransa'da ve daha sonra diğer ülkelerde gelişen sıradan protestoları nitelendirmek için kullandığı bir kavramdır (Yanık ve Öztürk, 2015, s. 47). Zamanla 'toplumsal hareket' kavramının kapsam alanı genişlemiş ve farklı söylemler ortaya çıkmıştır.

Toplumsal hareketler, insan varlığının değişim talep etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bireylerin, bu değişim talebi karşısında sergilediği bir tavır olarak açıklanabilir. Bunun yanı sıra toplumsal hareketlerden bahsederken belli bir odağın da olması gerekmektedir.

Toplumsal hareketleri üç temel unsurla nitelendirmek mümkündür. İlk olarak, rahatsız edici bir duruma karşı toplanmak ve birlikte olmak, yani bir kimlik birlikteliğinin sağlanması gerekmektedir. Bunun yanında karşıt bir görüş olması, üçüncü olarak da toplumsal bir hedefin olması gerekmektedir (Castells, 2008, s. 100). Bu niteliklerin mevcut olması halinde bir toplumsal hareketten söz edilebilir.

Toplumsal hareketler, modern bir olgu olarak hayatımızda yer etmiştir. Modern dünyada özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte hayatımıza giren, zaman içerisinde gelişen ve yeni mecralarda farklı boyutlarıyla ön plana çıkan hareketler silsilesidir.

Modernleşme, kentleşme, sanayileşme ve küreselleşme gibi süreçlerin yoğun bir şekilde yaşandığı toplumlarda köklü değişim ve dönüşümler meydana gelmektedir. Dolayısıyla bu değişimle birlikte toplumsal yapıda önemli farklılaşmalar meydana gelmektedir. Toplumsal hareketlerin kapsamı, konusu, aktörleri de buna bağlı olarak değişiklik göstermiştir.

Modern dünyada ‘sosyal hareketler’ olarak adlandırılan bu hareketlerin tarihsel gelişimi “eski toplumsal hareketler” ve “yeni toplumsal hareketler” olmak üzere iki dönemde ele alınacaktır.

2.2. Toplumsal Hareketlerin Tarihsel Gelişimi ve Toplumsal Hareketleri Açıklamayı Amaçlayan Temel Paradigmalar

Bir önceki bölümde incelediğimiz toplumsal hareketler kavramı; kapsamı, konusu, aktörleri, hedefleri ve ideolojik farklılıkları sebebiyle ‘eski’ ve ‘yeni’ toplumsal hareket olarak kendi aralarında ayrılıp kavramsallaşmıştır.

2.2.1. Eski Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketlerin eski ve yeni ayrımına tabi tutulması, 1960’ların sonlarında meydana gelen öğrenci hareketi ve 1970’lerin ortalarından itibaren birtakım direniş ve mücadelelerle birlikte tartışılmaya başlanan bir mesele olmuştur (Özen, 2015, s. 14).

Eski toplumsal hareketler literatürü incelendiğinde, Fransız sosyal bilimci Gustave Le Bon'un kalabalıklar kuramı, kitle hareketleri ve klasik hareketler alanında ilk çalışmalarından biridir (Çatı ve Kebapcı, 2022, s. 237). Bu bağlamda Le Bon'un kalabalıklar kuramı ve kitle psikolojisi, eski toplumsal hareketlerin temelini oluşturmaktadır. Kitleler, nitelikli olma ihtiyacı hissetmeyen, sahip olduğu gücü niceliğinden alan kalabalıklardır. Kalabalıklar kuramı; klasik hareketleri, kitle psikolojisi temelinde açıklamaktadır. Bu kurama göre; gerçekte rasyonel davranışlar sergileyen bir bireyin, kitlesel ve kolektif bir hareketin içinde yer aldığı zaman, irrasyonel davranış biçimleri sergilediği görülmektedir (Aldemir, 2010, s.5). Dolayısıyla topluluklar, rasyonel düşüncelere göre değil, bilinçaltı içgüdüleri ve duyguları doğrultusunda hareket etmektedir.

Toplumsal hareketlerin temelinde, kitle psikolojisi yer almaktadır. Le Bon'a göre, kitle hareketleri ortak bilinç, ortak ruh ve bilinçaltı ile hareket etmektedir. Bu özellikler, kitle hareketlerinin psikolojik özelliklerini oluşturmaktadır (Özmen, 2015, ss.184-185). Bireyin toplumsal aidiyet duygusu, kitlesel bir yöneliş ve yönlendirilmiş fikirlerin toplumda dışa vurmuş halidir. Kitlelerin yönetimi; düzen, ahlak, amaç ve değerleri açısından üç ana faktör üzerinden şekillenmektedir. Bu faktörler; amaç, algı ve iradedir. Bu doğrultuda, belli bir amaç için bir araya gelen insanların oluşturduğu kitle, onu oluşturan insanların bireysel kişiliğinden ayrı bir yapıyı meydana

getirmektedir. Dolayısıyla bireylerin kendine özgü karakteri, kitle hareketi içinde kendini gizlemektedir. Her bireyin yalnızken duyumsayacağı, düşüneceği ve hareket edeceğinden başka bir şekilde duyumsamasına, düşünmesine ve hareket etmesine neden olan bir tür kolektif bilince yol açmaktadır (Aldemir, 2010, s.6).

Toplumsal hareketlerin başlangıcı, toplumların eşitsizlik ve adaletsizliklerin değişik biçimlerinden kaynaklanan sorunların, toplumsal talebin veya taleplerin var olan sistem tarafından karşılanmadığı ve bunun sonucunda bir çatışmanın var olduğu ilk günden itibaren ortaya çıkmaktadır. Fakat 'toplumsal hareket' kavramının kolektif amaca dayalı, organize olmuş ve süreklilik arz eden eylem biçimi olarak tanımlanması 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra görülmeye başlanmıştır. Bu nedenle 19. yüzyılın toplumsal hareketlerin başlangıç noktası olarak varsayılmaktadır (Çımrın, 2009, ss. 22-23).

Literatürde "eski hareketler" olarak tanımlanan toplumsal hareketler, ideolojik kökenlerini 20. yüzyıl modernlik anlayışından almıştır. Sanayi Devrimi sürecinde ve sonrasında görülen eski toplumsal hareketler, başta işçi sınıfı hareketi olmak üzere, göçmenlere ve toplumsal cinsiyete ilişkin, yaş hiyerarşilerine ve ekolojiye ilişkin çok farklı talepleri içerisinde bulunduran hareketlerdir.

İnsan hakları hareketi, ulusal bağımsızlık hareketi, kadın hareketlerinin ilk dalgası, ekonomik, toplumsal ve siyasal mücadeleler gibi Üçüncü Dünya Hareketleri de eski toplumsal hareketlerdendir. Bu toplumsal hareketlere katılan aktivistler ve aktivistlerden oluşan sosyal gruplar, kitle psikolojisiyle hareket etmişlerdir. Gustave Le Bon'un "Kitleler Psikolojisi" kitabında bahsettiği üzere, farklı aidiyetlere ve taleplere sahip kitlelerin, ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelmeleri ve kolektif bilinçle hareket etmeleri kitleler psikolojisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla eski toplumsal hareketlerde bir kitle hareketi olma niteliği taşımaktadır (Özmen, 2015, s. 184).

Sınıf temelli bir yapıyı içinde barındıran eski toplumsal hareketler; örgütlü, belli ideolojiler etrafında organize olan, devrim ve iktidar mücadelesi veren, grup olarak hareket eden hareketlerdir. Aynı zamanda harekete, liderler yön vermektedir. Bu doğrultuda hareket içerisinde liderler, başkanlar ve komutanlar üstün konuma sahiptirler (Furuncu, 2014, s. 3).

Eski toplumsal hareketler, genel karakteristik özellikleri açısından değerlendirildiğinde tek toplumsal kesime dayanan, sadece belirli sınıfları organize eden ve harekete geçiren oluşumdan söz edilmektedir. Bu hareketler, daha katı ve hiyerarşik odaklı olup homojen bir yayılım göstermektedir.

Eski toplumsal hareketler, ekonomik ve siyasal sistemi belirli bir ideoloji ve belirli bir görüş doğrultusunda topyekûn değiştirmeye yönelik örgütlenmişlerdir. Bu tip hareketlerin en iyi örneklerinden biri, 19. yüzyılın temel toplumsal dinamiklerinden etkilenmiş olan işçi sınıfı hareketleridir. İşçi sınıfı hareketlerinin temel hedefi, kapitalizmin yaratmış olduğu eşitsizliklerin ve sınıfsal çelişkinin yok edilmesidir (Çımrın, 2010, s. 51). Bu amaçlarının gerçekleşmesi için toplumsal düzenin herhangi bir unsurunu ya da kötü giden bir durumu düzeltmekten öte tüm sistemin değişmesi için mücadele etmişlerdir.

Ekonomik ve siyasal sistemi değiştirmeye yönelik yürütülen toplumsal hareketlerin, tarihsel süreç içerisinde değişim ve dönüşümlere uğradığı bir gerçektir. Gelişen ve değişen dünyada, yavaş yavaş belirli bir sınıfın veya çıkar grubunun hareketi olmaktan çıkan eski toplumsal hareketler, yerini yeni toplumsal hareketlere bırakmıştır (Furuncu, 2014, s. 3).

2.2.2. Yeni Toplumsal Hareketler

Yeni toplumsal hareketler, 1960'lardan sonra ortaya çıkmaya başlayan ve gelişen hareketler olarak adlandırılmaktadır. Bu yeni hareketler, belli bir toplumsal sınıfın ve belli bir toplumsal kesimin çıkarları peşinde koştuğu toplumsal hareketler değildir. Yeni toplumsal hareketler olarak nitelendirdiğimiz hareketler; başta kadın hareketi, çevre hareketi, kimlik hareketi, nükleer karşıtı hareket ve etnik hareketler olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kendilerini kültür, bürokrasi, eşitlik, katılım, adalet, hukuk gibi evrensel alanlarda göstermeye başlamıştır. Birbirinden farklı kesimleri içine alan bu hareketler daha çok kimlik temelli ortaya çıkmıştır. Bu durumda yeni toplumsal hareketler, kendi içerisinde heterojen bir yayılım gösteren hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni toplumsal hareketler, iç içe hareket edebilme olanaklarına sahiptir. Bu hareketler kapsamında herhangi bir aktivist, hem kadın hareketleri içerisinde hem de nükleer karşıtı hareket içerisinde yer alabilmektedir (Arrighi ve diğerleri, 2004, ss. 38-40).

Yeni toplumsal hareket kuramının öne çıkan isimleri, Alain Touraine ve Alberto Melucci'dir. Touraine ve Melucci, eski ve yeni toplumsal hareketleri farklılaştıran en önemli etkenin birbirinden oldukça farklı iki tür toplumda gerçekleştiğinin söylemişlerdir. Bu bağlamda sınıf çatışması ekseninde meydana gelen işçi sınıfı hareketini belirleyen toplum 'sanayi toplumu' iken; yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı toplum 'sanayi sonrası toplum' (Touraine, 1985, s. 778) veya 'bilgi toplumudur' (Melucci, 1995, s. 116). Yeni toplumsal hareketlerin, eski toplumsal hareketlerden farklı yapısal koşullara sahip olması nedeniyle, yeni tahakküm ve yeni çatışma biçimleri geliştirmiştir (Özen, 2015, s. 15).

Toplumsal hareketler açısından "yeni" ifadesinin kullanılması, eski hareketlerden farklı olan bir sosyal hareket biçiminin gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Ancak toplumsal hareketlerde "yeni olma durumu", yeni bir var oluştan değil, talepler ve katılımcılarda aranmalıdır. Talepler, iktidara ortak olmak, ele geçirmek amaçlı değildir. Dolayısıyla ekonomik talepler söz konusu değildir. Yaşam biçimini düzenlemeye yönelik hareket etmektedirler. Katılımcılar ise, yeni toplumsal hareketlerde gençlerdir.

Modern devletlerin göz ardı ettiği sorun ve bunalımlar, yeni toplumsal hareketler aracılığıyla gözler önüne serilmiştir. Hak talep etme, iyileştirme, ses duyurma, etnik ve cinsel olarak tanınma bu hareketlerin hedefleri arasındadır. Yapılan en büyük değişiklik ise, reformun metot olarak seçilmiş olmasıdır.

Yeni toplumsal hareketlerin görünen bir lideri yoktur ve katılım tamamen gönüllülük üzerinedir. Hareketler tek bir sınıf, ırk, tabaka gibi toplumun belirli bir kesiminden oluşmamaktadır. Hareketlerin öznesi birey olmuştur. Eski toplumsal hareketlere göre daha esnek ve hemen dağılabilen hareketlerdir. Demokratik işleyiş bakımından ise lidersiz (Hakverdigil, 2019, s. 24), merkezsiz (Coşkun, 2006, s. 75) ve otoritesizdir. Yeni toplumsal hareketler; örgütlenmelerini yatay ilişkilerine dayanan ve tabandan yayılan bir biçimde şekillendirerek, hiyerarşik, klasik ve formel örgütlenme modelini reddetmişlerdir (Budak, 2018, s. 39).

Eylem repertuvarı ve yöntemleri açısından yeni toplumsal hareketler, eski toplumsal hareketlerden ayrılmaktadır. Aynı zamanda hiyerarşik ve resmi örgütlenme yapılarının yerini, kendiliğinden gelişen ve resmi olmayan örgütler almıştır. Eski toplumsal hareketlerde örgütlenme biçimleri, siyasal partiler, sendikalar gibi büyük ve resmi

örgütlenmeler yoluyla gerçekleşmektedir. Yeni toplumsal hareketlerde sendika örgütlenmeleri yerini daha çok sosyal platformlarda örgütlenmeye bırakmıştır. Eski toplumsal hareketler, sendikalar ve siyasi partiler aracılığıyla örgütlenirken; yeni toplumsal hareketler daha çok dijital teknolojileri kullanarak sosyal ağlar üzerinden örgütlenmeye başlamıştır (Furuncu, 2014, s. 8).

Yeni toplumsal hareketlere ilişkin iki temel teori vardır:

Birincisi kültürel versiyonuyla Kopuş Teorisi'dir. Bu teori, eski sınıf hareketlerinden yani işçi sınıfı hareketlerinden tamamen farklı olarak yeni toplumsal hareketleri sadece kimlik temelli yaşam biçimini düzenlemeye yönelik hareketlerdir.

İkinci teori ise, siyasal versiyonuyla Süreklilik Teorisi'dir. Bu teori de eski ve yeni arasında aslında bir kopuş olmadığını, sınıfsallığın biçim değiştirerek sürekliliğin devam ettiğini iddia etmektedir (Coşkun, 2006, s. 69).

2.3. Toplumsal Hareketler ve Kadın Aktivizmi

Yeni toplumsal hareketler, öncülleri olan eski toplumsal hareketler üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla toplumsal hareketlerin literatürde eski ve yeni ayrımına tabi tutulmuş olması, bu hareketlerin birbirlerinden farklı ve bağımsız oldukları anlamına gelmemektedir. Bu durumun en iyi örneklerinden biri kadın hareketidir. Literatürde kadın hareketi için yapılan ayrım eski ve yeni hareketler olarak değil, birinci, ikinci ve üçüncü dalga kadın hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak eski ve yeni toplumsal hareketlerde olduğu gibi özgürlük ve eşitlik talepleri etrafında şekillenmektedir (Budak, 2018, s. 39).

Toplumsal hareketler; birtakım isyanlar, başkaldırılar, çatışan fikirler ve görüşler etrafında şekillenmektedir. Alain Touraine'e göre bu hareketlerin belli ilkeleri mevcuttur. Bu ilkeler; hareketin amacı, karşıtı ve kimliğidir (Castells, 2008, s. 100). Bu bağlamda kadın aktivizmi de hem amaca (kadınların özgürlüğü ve ekonomik, sosyal ve siyasal alanda eşitlik), hem karşıta (ataerkil toplum yapısı), hem de bir kimliğe (kadın kimliği) sahip olan ve isyanlar, başkaldırılar, çatışan fikirler etrafında şekillenen birer yeni toplumsal hareket olarak incelenmelidir (Gürboğa Yazıcı, 2019, s. 16).

Toplumsal hareketler bağlamında kadınların kendilerini ifade edebilmesi, kendi haklarını elde etmesi ve savunması açısından örgütlenmeleri önem taşımaktadır.

Toplumsal hareketler içinde kadınların pozisyonuna baktığımızda, kadınların bu hareketlerin her zaman içinde olduğunu söylememiz mümkündür. Toplumsal hareketlerin genel amacı, toplumdaki düzenden olumsuz etkilenen dezavantajlı bireylerin lehine toplum düzenini değiştirmek ve mevcut güç ilişkilerindeki olumsuzluklar konusunda toplumu bilinçlendirmektir. Buradan yola çıkıldığında toplumsal bir hareket olarak görülen kadın aktivizmi, toplumda erkek egemenliği şeklinde var olan ataerkil sistemin kadınlara biçtiği dezavantajlı ve ikincil konular konusunda toplumu, bireyleri, siyaseti bilinçlendirmek ve kadınlar lehine toplumsal değişimleri sağlamaktır.

Aktivizm, toplum içinde olumlu bir değişim yaratmak adına bilinçli olarak yapılan eylemlerdir. Toplumsal hareketleri, insan varlığının bir değişime veya değişimin yanında buna karşıt olarak sergilediği tavır olarak açıklayacak olursak, kadın aktivizmini de, kadınların değişim için bir araya geldiği hareketler olarak nitelendirmek mümkündür. Kadın yürüyüşleri organize etmek, dayağa, tecavüze, şiddete karşı kampanyalar düzenlemek gibi eylemler, bu hareketlere örnek olarak verilebilir.

Kadın aktivizmi; cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmak, ikincil kategorilerden kurtularak erkeklerle eşit statüye ve haklara kavuşmak amacıyla örgütlenmiştir. Bu örgütlenmeler, her bölgede kendine ait bir ideolojik altyapısı kurarak ve farklı tarihsel süreçlerden geçerek gerçekleşmiştir. Dolayısıyla hareketlerin hedefi ortak olsa da, kadınlar bu tecrübeyi kendi milletlerine özgü niteliğe bağlı olarak farklı siyasal, toplumsal ve tarihsel koşullar altında yaşamışlardır (Durukan, 2019, s. 12).

Kadın hareketlerinin savunduğu değerler ve gösterdiği hassasiyetler dönemden döneme farklılık göstermiştir. Batı'da 1789 Fransız Devrimi'nden sonra oluşan eşitlik ve özgürlük düşüncelerinden etkilenen kadınlar; sosyal, siyasal, hukuki, ekonomik alanlarda toplum içinde var olan rollerinden duydukları memnuniyetsizliklere karşı mücadeleye başlamışlardır. Kadınların içinde bulunduğu olumsuz durumu düzeltmek ve kadınlara erkekler ile aynı hakların sağlanmasını amaçlayan toplumsal hareketler; 19. yüzyıl başlarında filizlenmeye başlamış, 20. yüzyıl ortalarında bölgesel ve ulusal düzeyde gerçekleşmiş, daha sonra küresel bir harekete dönüşmüştür. Dolayısıyla

dünyanın birçok yerinde bu hareketler görülmeye başlanmıştır. Özellikle İngiltere ve ABD'de 19. yüzyılın ilk yarısında gelişen aktivist bir kadın hareketi bulunmaktadır.

Kadın hareketlerinin tanımlanması üzerine bir görüş birliği olmamasına rağmen, araştırmacılar tarafından yapılan farklı tanımlamalar bulunmaktadır (Gürboğa Yazıcı, 2019, s. 11). Kadın hareketi temel olarak; kadınların karşı karşıya kaldıkları eşitsizlikler üzerine odaklanan, özne olarak başlattıkları ve yürüttükleri hareketlerin tümü olarak adlandırılabilir (Tekeli, 1998, s. 339).

Kadın aktivizmi; kadın kimliği çerçevesinde örgütlenmiş, kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal eşitliğini savunmaktadır. Sistem içerisinde kadını görünür kılmayı amaçlayarak, onu dönüştürmeyi çalışır. Kadın aktivizmini ortaya çıkaran liderler var olsa da hareket içerisinde hiyerarşik bir yapı mevcut değildir (Gürboğa Yazıcı, 2019, s. 16). Toplumsal hareketlerin aktörleri görmezden gelinen bireylerdir ve bu bireyler, toplumsal yaşamda görünürlüklerini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda kadınların, cinsiyetleri nedeniyle toplumsal yaşamdan dışlanmaları karşısında yürüttüğü mücadelede toplumsal hareketlerin önemli bir parçasıdır.

Kadın aktivizmi, erkek egemenliğine karşı kadın haklarını anlamayı amaçlayan sosyolojik, politik ve ahlaki yönleri olan bir hareket tarzıdır. Bu hareket cinsiyetin bireysel ve toplumsal kimlik biçimlenmesindeki rolünü sorgulamaktadır.

Kadın aktivizmi, kadının sosyal rolünü geliştirme çabasıyla 1960'lardan itibaren günlük dilin bir parçası haline gelmiştir. Dünya'da ve özellikle Batı'da kadın hareketi "normun erkek olduğu kabul edilen patriyarkal toplumlarda kadının ezilişini, dışlanışını, sömürülüşünü, aşağılanışını ve kendine yabancılaştırılmasını sergileyen, inceleyen, değişim isteyen ya da en azından bu olgulara ilişkin söylemlerin ve tavırların bilincinde olan bir yaklaşım" olarak ifade edilmektedir (Atan, 2015, s. 4).

Toplumsal bir hareket olarak kadın aktivizmi tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar kazanmaya başlamıştır. Tarihin her döneminde baskı altında tutulan ve aşağılanan kadınlar, 17. yüzyıldan itibaren içinde bulundukları durumu sorgulamaya ve değiştirmek için mücadele etmeye başlamışlardır. Bu mücadele, süreç içerisinde örgütlü ve muhalif bir toplumsal harekete dönüşerek kendisini 'feminizm' kavramı ile ifade etmiştir (Sezer, 2015, s. 75).

Kadın hareketleri, feminizmi besleyerek bir teori haline gelmiştir. Feminizm, kadınla erkek arasındaki eşitsizliği inceleyen ve bu eşitsizliğin nedenlerini araştıran ve cinsler arasındaki siyasal, ekonomik ve toplumsal eşitliği savunan bir teoridir (Gürboğa Yazıcı, 2019, s. 12).

Bu çalışma, kadın aktivizmini sadece feminist hareketler olarak değerlendirmemektedir. Kadınların katılım gösterdiği diğer toplumsal hareketlere ne şekilde etki ettiğine, bu hareketlerin kadınlara kazandırdıklarına ya da bu hareketlerde ne şekilde görünür veya görünmez kılındıklarına odaklanmaktadır.

2.4. Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rol ve Etkileri

Kadın aktivizmi, daha öncede belirttiğimiz gibi yıllar boyunca dünyanın farklı yerlerinde değişiklik göstermiştir. Bunun nedeni ise, bu aktivizm içerisinde mücadele eden kadınların, düşüncelerinin, sorunlarının, kültürel konum ve politik amaçlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Farklı coğrafyalarda yaşayan kadınlar, aktivizmlerini kendi sorunları ve politik anlayışları çerçevesinde biçimlendirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla da sayısız kadın hareketi, eylem ve anlayışları gelişmiştir.

Kadın hareketleri, Fransız Devrimi ile birlikte ortaya çıkmış, Amerika ve Avrupa'da belirgin bir hareket haline gelmiştir. Amerika'daki kölelik karşıtı hareketlerin ya da Fransa'daki eşit yurttaşlık talebi mücadelelerinde olduğu gibi, Ortadoğu ülkelerinin milliyetçilik hareketleri sürecinde de kadınlar mücadelede erkeklerle birlikte olmuştur.

Bu bağlamda toplumsal bir hareket olarak karşımıza çıkan Arap Baharı hareketinde de, tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi kadınlar ve kadın aktivizmi sürece dâhil olmuştur. 'Yasemin Devrimi' olarak Tunus'ta başlayan bu hareket, planlanmadan gelişmiş, hiçbir ideoloji veya politik figürün yönlendirmesi olmadan ülkenin farklı yerlerinden bireylerin katılımıyla genişlemiş, kısa sürede tüm Ortadoğu ülkelerini etkilemiştir.

Devrim boyunca kadınlar, erkeklerle birlikte sokaklarda özgürlük, adalet, insan haklarına saygı ve demokrasi arayışında bulunmuş ve bu hareketin birer parçası olmuştur. Farklı değerlere ve birikimlere sahip olan kadınlar, hareketin alevlenmesinde kendilerine farklı görevler ve sorumluluklar edinmiştir. Kadınların bir bölümü sosyal medyayı kullanarak gösterilerin organize edilmesini ve katılımın artmasını sağlayarak, bu hareketin gerçekleşmesinde önemli katkıda bulunmuşlardır (Al-Kaylani, 2013, s. 111). Hareketin en başından itibaren kadınlar ön safhalarda yer

alarak hem örgütleyici hem de gösterici olarak aktif bir rol oynamışlardır (Gondorova, 2014, s. 28). Burada kadınların hareketlere katılımı, keskin ve belirgin bir kadın hakları vurgusu ile değil, temel insan hakları vurgusu ile olmuştur.

Tüm bunlar göz önünde tutulduğunda kadınların hak arayışları veya toplumda kendilerini görünür kılmak için sahneye çıkışları diğer toplumsal hareketler içerisinde yer bulmaya çalışmaları ile başlamıştır. Kadınlar, devrim boyunca erkeklerle birlikte mücadele etmiş ve kendilerini görünür kılmayı başarmışlardır. Yapılan mücadeleler sonrasında yeniden inşa sürecine geçildiğinde haklarını koruma noktasında girişimlerde bulunmuş ve sürecin her noktasında yer almayı başarmışlardır.

Kadın aktivizmi, ilk olarak sistemi dönüştürme değil, sistem içerisinde yer edinme çabası üzerine kurulmuştur. Böylece hem anayasada hem de daha sonrasında çıkarılan yasalar ile eşit yurttaşlık hakkı, ayrımcılığın anayasada açıkça yasaklanması, medeni ve siyasi haklarda eşitlik, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda eşitlik gibi taleplerine erişmeyi başarmışlardır.

2.5. Eski Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizmi

Kadın aktivizminin tarihsel olarak ortaya çıkışı ve gelişimi, 19. yüzyıldan başlayarak 21. yüzyıla kadar dört dalga içerisinde ele alınmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde; eski toplumsal hareketler döneminde ortaya çıkan kadın hareketinin ilk dalgası ele alınacaktır. Bu dönemdeki aktivistlerin temel mücadele alanı kadınlara oy kullanma, eğitim, seçme ve seçilme, meslek sahibi olma ve çalışma haklarının tanınmasıdır.

Kadınların siyasal ve sosyal haklar mücadelesi, aynı zamanda birinci dalga kadın aktivizminin ana başlıklarından birini oluşturmaktadır. Birinci dalga kadın hareketi, çıkış noktası açısından bir eşitlik ve özgürlük hareketi olarak da değerlendirilmektedir. Bu dönem aktivistlerin söylemleri, kadınların kamusal alana dâhil olması, bir insan ve yurttaş olarak erkekler ile eşit katılım ve söz hakkına sahip olması gibi konular üzerinedir.

Kadınlar henüz eşit vatandaş olarak görülmedikleri dönemlerde siyasal bir hak olan oy kullanma hakkı talep etmek için dernekler kurmuşlardır. Bu dernekler içerisinde yer alan kadınlara "süfrajist", kadınların oy kullanma hakkı için vermiş olduğu mücadeleler de "süfrajist hareket" olarak tanımlanmaktadır. Sufraj, oy verme hakkı veya seçme hakkı olarak adlandırılmaktadır. Birçok toplumsal ve hukuksal baskılarla karşı karşıya gelen süfrajistlerin vermiş olduğu mücadeleler sonrasında 20. yüzyılda tüm kadınlar seçme ve seçilme hakkına erişmiştir (Kolay, 2015, s. 6).

Kadınlar, birinci dalga hareketiyle her ne kadar kanun önünde erkeklerle eşit haklar elde etmeye başlasalar da, siyasi hakları elde etmiş olmanın kadın sorunlarını çözmediği anlaşılmış ve eşitsizlikler devam etmiştir (Doğancı ve Tuncay, 2020, s. 9).

Birinci dalga kadın hareketine ivme kazandıran en önemli etkenlerden birisi de sanayileşme ve kapitalizm olgularıdır. Sanayi Devrimi ve kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkması ile yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümler, kadınların toplumdaki rollerini ekonomik, siyasal ve kültürel olmak üzere pek çok açıdan sorgulamalarına yol açmıştır (Çeşnigil, 2019, s. 2).

Sanayi Devrimi ile birlikte değişen ekonomik dengelerden dolayı kadınlar da iş hayatına katılmaya başlamıştır. Ancak kadınlara ödenen asgari ücretler, erkeklere ödenenden daha azdır (Kolay, 2015, s. 6). Farklı ülkelerden ve farklı kesimlerden olan kadınlar; bulundukları konumlara, ezilişlerine başkaldırarak toplumsal yaşama katılma

dereceleri ve içinde yaşadıkları ülkenin koşullarıyla bağlantılı olarak bir hareket başlatmışlardır. Kadın işçiler, düşük ücrete ve çalışma koşullarının ağırlığına, burjuva kadınlar ise ekonomik ve siyasal haklardan yoksun bırakılmalarına başkaldırmışlardır. Bu başkaldırılarının sonucunda işçi hareketleri ortaya çıkmıştır. 1848 yılında Fransa'nın başkenti Paris'te meydana gelen işçi hareketi, etkisini birçok ülkeye yayılarak gösteren toplumsal bir harekettir. İngiltere'de hareket, orta sınıf önderliğinde oy hakkı talebine yoğunlaşırken; Fransa ve Almanya'da öncülüğü işçi sınıfına mensup kadınlar yapmıştır. Amerika'da ise kadın hareketi kölelik karşıtı hareketle iç içe gelişmiştir (Çakır, 2006, s. 20).

Hareketlerdeki farklılık bazı paradoksları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisi yoksul kesime mensup kadınların mücadeleye katılma nedenlerinin ekonomik temelli olmasıdır. Bu kadınlar için en başta önemli olan normal yaşam standartlarına kavuşmaktır ve kadın hakları ikinci sırada gelir. Burjuva sınıfa mensup kadınlar ise sosyal, siyasal ve hukuksal hakları için mücadele etmiş ve bunu yaparken işçi sınıfında yer alan kadınlarla dayanışma içerisine girmemiştir. Kadınlar arasındaki çelişkilerin belirginleşmeye başladığı 19. yüzyılın başları birinci dalga hareketin, orta ve üst sınıfa mensup kadınlar tarafından yürütülen entelektüel bir hareket olmaktan çıkarak sosyalist bir hareket olmaya doğru evrildiği bir dönem olmuştur (Güzelcan Şenol, 2010, s. 14).

2.6. Yeni Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizmi

Yeni toplumsal hareketlerin küresel anlamda en etkin hareketlerinden birisi de şüphesiz kadın hareketidir. Özellikle kadın aktivizmini ve hareketlerdeki rolünü araştırırken yeni toplumsal hareket teorisinin incelenmesi, farklılaşan toplumsal cinsiyet algısının ve dünyadaki toplumsal hareket yapısının anlaşılmasında yardımcı olacaktır (Türk, 2018, s. 38).

Toplumsal değişimleri hedefleyen kadın hareketleri de birçok toplumsal hareket gibi, 1960'lardan sonra sivil toplum anlayışının önem kazanmasından sonra farklı bir yapı içine girmiştir. 1960'lı yıllar hızlı bir kentleşmenin yaşandığı, üretim kapasitesinin arttığı buna bağlı olarak tüketim toplumunun ve kültürünün oluştuğu dönemdir. Tarım sektörü gerilemeye buna karşılık hizmet sektörü gelişmeye başlamış; çocuk ve yaşlı bakımı, halka ilişkiler, pazarlama gibi yeni meslek dalları oluşmuştur. Bu yeni istihdamla birlikte birçok kadın eğitime yönelmiş, önceden burjuvazinin elinde olan

üniversiteler herkese açık hale getirilmiştir. Üniversiteye giren ilk geniş kitleler, 1968 kuşağı gençlerden oluşmaktadır. Bu gençler eğitimin gerçekte gelecek sunmadığını, sistemi birleştirmeye yaradığını savunmuşlardır. İkinci dalga kadın hareketi de bu döneme denk düşmektedir (Sezer, 2015, ss. 78-79).

1960'lı yılların başlarında ve 1968 hareketi sırasında devrimci grupların oluşturduğu yapılarla birlikte hareket eden kadın aktivistler, süreç içerisinde bu gruplardan da dışlandıklarını anladıklarında ikinci dalga hareketin temellerini atmaya başlamışlardır. Bu dönemdeki kadın hareketleri; toplumun değişim ve dönüşümünü isteyen, geniş ilgi alanına sahip, kendi sorunlarına daha etkili çözümler bulma gayreti içinde olan reformcu özellikler taşımaktadır. Siyasal ve ekonomik alanda bir eşitlikten ziyade kadın olarak farklılık ve ötekilik hakkını talep etmektedir (Cohen ve Arato, 1992, ss. 554-555). Daha önce konuşulmamış ve sorun olarak görülmeyen konuları kavramsallaştırma ve bunları kamuoyuna tanıtma anlamında da en başarılı kadın hareketidir (Yılmaz, 2006, s. 15).

Kadın hareketinin ikinci dalgası hedef ve sistem olarak yeni toplumsal hareketlere benzemektedir. Tıpkı yeni toplumsal hareketlerdeki gibi heterojen yapıya sahip olan kadın hareketi, daha çok küçük gruplar halinde örgütlenmektedir. Küçük grup anlayışı ikinci dalga kadın hareketinin en önemli karakteristik özelliklerinden birisi olmuştur. Genellikle tek konu üzerinde düzenlenen kampanyalar ekseninde birleşen ve çabuk dağılabilen kadın grupları aktivizmi söz konusudur (Cohen ve Arato, 1992, s. 551).

Kadın hareketinin ikinci dalgası; kadınların kamusal yaşam, iş, kültür ve eğitim alanlarında eşitsizliğe neden olan toplumsal ve hukuksal dinamikleri kaldırmaya yönelik hareketleri ile baş göstermiştir (Doğancı ve Tuncay, 2020, s. 1332).

İkinci dalga kadın hareketleri, birinci dalga kadın hareketinden toplumsal cinsiyete bakış açısı, çözüm önerileri ve eylemleriyle farklılık göstermektedir. İkinci dalga kadın hareketi, biyolojik cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliklerden çok, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine odaklanmıştır. Birinci dalga hareketin üstünde durmadığı özel alan ve kamusal alan ayrımı, kadının özel alana itilişi ve toplumsal yaşam içerisinde layık görüldüğü ikincil konum sorunları da dile getirilmeye başlanmıştır.

Dönemin önde gelen kadınlarından Simone de Beauvoir'ın (2019, s. 13) "kadın olunmaz, kadın doğulur" sözü ikinci dalga kadın hareketini özetleyen ilke olmuştur. Özel ve kamusal alan, insan hakları, cinsiyet eşitliği, eşit ücret, kürtaj, kadın cinselliği,

ataerkil aile içinde kadın emeğinin sömürülmesi gibi konular, ikinci dalga kadın hareketinin ele aldığı ve tartışıldığı konulardır.

Beauvoir, "kadın olunmaz, kadın doğulur" sözü ile kadın olmanın toplumsal olarak benimsetildiğine vurgu yapmaktadır (Özüdoğru Erdoğan, 2021, s. 114). Bu alıntı toplumun, cinsiyetlere rollerini öğrettiğini ve bu rollerin kadına dayatıldığını ifade etmektedir (Oğurtanı Yıldırım, 2020, s. 27).

Donovan'ın (2014, s. 266) "Kişisel olan politiktir" görüşüyle hareket edilen bu mücadelede, kadının özel alan ve kamusal alan arasındaki varlığı sorgulanmaktadır. Kadınlar, devlet ve piyasa sistemi dışında bırakılarak, temel sorumluluk alanları ev işleri ve çocuk bakma gibi özel alandaki rolleriyle tanımlanmaktadır. Erkekler ise hem özel alanda hem de kamusal alanda egemendir. Dolayısıyla kadının emeği değersizleştirilirken, sosyal, siyasal ve ekonomik anlamlarda da kadının elinden gücü alınmak yoluyla ikincilleştirilmiştir (Adaçay, 2018, s. 349).

Özel alanı, kadının ikincil konumuyla pekiştiren aktivistler, kadın ezilmişliğinin temel sebebini ataerkillik olarak vurgularlar (Avcil, 2020, s. 591). Bu dönemde kadınlar, sömürülmeye ve ezilmeye karşı hep birlikte mücadele etmenin gerekli olduğunu düşünerek kız kardeşlik kavramını geliştirmişlerdir (Akan ve Gürhan, 2020 s. 8).

İkinci dalga kadın hareketindeki temel vurgu, bütün kadınların aynı değer ve dünya görüşüne, aynı inanca, aynı algı ve tutumlara, aynı menfaatlere sahip olduğunun düşünülmesidir. Temel olarak bakıldığında evrensel bir kadın anlayışı hâkimdir. Hâlbuki dünya da farklı bakış açıklarına, farklı algılara ve farklı ideolojilere sahip kadınlar da bulunmaktadır (Özüdoğru Erdoğan, 2021, s. 114).

Üçüncü dalga kadın hareketleri, 1990'ların başlarında ikinci dalga kadın aktivizminin pratiklerine ve kadın algısına karşı tepki olarak doğmuştur. Postmodernizm ve farklılığın belirgin olduğu bu dönemde farklı ırk, kimlik ve etnik özelliklerin üzerinde durulmaktadır (Sevim, 2005, s. 90). Farklılıklar temeline odaklanan üçüncü dalga hareketi, kadınların farklı durumlarına ve yaşadıkları sorunların farklı olabileceğine dikkat çekmektedir (Özüdoğru Erdoğan, 2021, s. 115).

Üçüncü dalga aktivistlerin düşünsel algıları; tek tip evrensel bir kadın algısını reddederek, kadınların evrensel düzlemde bireysel olarak ilgilenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu dönemdeki aktivistler daha çok toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk,

etnisite, şiddet ve mobbing gibi kadınların mikro sorunlarıyla ilgilenmiş ve önceki hareketlerden farklı olarak daha çok kültürel alanda var olmuştur (Heywood ve Drake, 2002, ss. 6-7). Ayrıca içerik açısından diğer iki dalgaya göre çok daha çeşitli konular üzerinde durmuşlardır.

Üçüncü dalga feminist hareket, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin sosyal olarak inşa edildiğini savunmaktadır. Aynı zamanda hareket, mücadelenin tüm toplumsal cinsiyet kodlamaları, dil ve düşünce yapısı, bilimsel kuramların kendisi ile verilmesi gerektiğini diğer bir ifadeyle erkeğin egemen olduğu her kurum ile verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kimlik olgusuna daha büyük bir vurgu söz konusudur ve kadınlar arasındaki farklılıkların göz ardı edilmesine karşı çıkılmaktadır. Yalnızca bir tür kadın kimliği olmadığının vurgusu yapılmaktadır. Bu nedenle de kadınlar arasındaki bu farklılıkların ele alınması ve her farklı grubun sorunlarına uygun çözümler üretilmeye çalışılması üzerinde durulmaktadır (Gürboğa Yazıcı, 2019, s. 14).

Son dalga olan dördüncü dalga kadın aktivizmi, teknoloji çağı olarak da adlandırılan internet kullanımının ve sosyal medya araçlarının yaygınlaştığı bir dönemde ortaya çıkmıştır (Özüdoğru Erdoğan, 2021, s. 115). İnternetin ve buna bağlı olarak sosyal medya araçlarının yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla beraber kadın hareketlerine yeni bir ivme kazandırdığı ve aktivizme yeni bir alan açtığı görülmektedir (Akan ve Gürhan, 2020, s. 6). Bu dönemde sosyal medya platformları kadın konularında farkındalığı arttırmak için internet üzerinden yeni bir aktivizm biçimi oluşturmuşlardır.

Online olarak oluşturulan kadın hareketleri, toplumu harekete geçirerek kadın sorunlarını gündeme getirmeyi ve toplumu bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Sosyal medya araçlarından facebook, twitter ve youtube'u aktif bir şekilde kullanan kadın aktivistler, eylemlerini sanal gruplar kurarak gerçekleştirmiş ve kamuoyunda tepki oluşturmuşlardır (Özüdoğru Erdoğan, 2021, s. 116).

Sosyal ağlar, her türlü içeriği çok hızlı ve kolay bir şekilde zaman ve mekân sınırlaması olmadan göndermektedir. Aynı zamanda toplumun, sanal ortamda örgütlenmesi ve farkındalığın oluşması açısından da önem taşımaktadır. Sosyal medya aracılığıyla kitlelerin birbirlerine kolay bir şekilde ulaşması ve birbirleriyle daha hızlı iletişim kurması, toplumsal hareketlerde önemli ölçüde dönüşüme sebep olmuştur (Koç, 2017, s. 1568).

Sosyal ağların sağladığı etkileşim ve verilere kolaylıkla erişme olanağı sayesinde hedef kitle; fotoğraf, görüntü veya mesajın orijinaline çok kısa bir sürede ulaşabilmektedir (Eraydın, 2020, s. 150). Sosyal medya araçlarıyla çok daha kolay örgütlenebilen ve etkileşime geçebilen kadın aktivistler, eski toplumsal hareketlere oranla daha az maliyetlerle çok daha geniş hareket etmektedirler.

Bu bağlamda kadın hareketleri, teknolojinin bütün imkânlarından faydalanmış, internet ve sosyal medya üzerinden örgütlenmişlerdir. Böylelikle kadın aktivistlerin eylem ve tartışma alanı sosyal medyaya kaymıştır. Aynı zamanda bütün dünyadaki kadınlar hem birbirinden haberdar olmuş hem de teknolojik alanlarda çalışmaya başlamıştır (Hileman, 2014, s. 2).

Teknolojik gelişmeler, kadınlara dinsel, sınıfsal ve etkin köken fark etmeksizin kolay bir şekilde farklı sosyal ağ aracılığı ile iletişim kurma imkânı sunmuştur. Bu bağlamda sosyal ağlar, kadınların kamuya kısa sürede ulaşabildikleri en etkili araçtır (Şeşen, 2019, s. 982). Fakat günümüzde kadınların sanal ortamdaki aktivizmi yanında internet erişimi olmayan kadınlar da sorun olarak gündeme gelmektedir (Kaya, 2018, s. 4).

Son yıllarda internet ve sosyal medya kullanımının tüm dünyadaki toplumsal hareketlerde kilit bir rol oynadığı görülmektedir (Akan ve Gürhan, 2020, s. 9). Arap Baharı'ndan Sarı Yelekliler Hareketi'ne, İndignados Hareketi'nden Gezi Olaylarına kadar internet aracılığıyla görüntülerin hızlı ve kolay bir şekilde yayılması, hareketlerinde tüm dünyaya yayılmasını sağlamıştır.

3. TARİHSEL SÜREÇTE ORTAYA ÇIKAN YENİ TOPLUMSAL HAREKETLERDE KADIN AKTİVİZMİNİN ROLÜ

3.1 Toplumsal Cinsiyet Meselesi

"Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rolü" başlıklı bir tez çalışmasında, 'toplumsal cinsiyet' konusuna değinmemek, kadınların toplumsal hareketlerdeki rolünün daha iyi anlaşılabilmesi açısından bir eksiklik olacaktır.

Toplumsal cinsiyet meselesi, kadın hareketlerinin de üzerinde durduğu bir kavramdır. Bu kavram, cinsiyetin biyolojik anlamının yanı sıra, onu sosyal bir yapı olarak ele alarak, kadın ve erkek rollerinin toplumsal bir kurgu olduğunu dile getirmektedir (Şahin, 2020, s. 654). Biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirleriyle bağlantılı aynı zamanda da birbirlerinden farklı kavramlardır (Acker, 1992, s. 565). Simone de Beauvoir, "kadın doğulmaz, kadın olunur" ifadesi ile biyolojik cinsiyeti toplumsal cinsiyetten ayırmaktadır (Saygılıgil, 2016, s. 198).

Bu ayrım, kadın hareketlerinin ve çalışmalarının birçoğunda karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını yapabilmek, kadın hareketlerini ve çalışmalarını anlayabilmek için de son derece önemlidir.

Kadın ve erkek arasındaki temel biyolojik farklılık, cinsiyettir. 'Cinsiyet' kavramı, bireyin doğumundan meydana gelen ve kendisinin seçemediği biyolojik yönünü ifade etmektedir (Yıldız, 2019, s. 3). Aslında bireyin, biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir kategoridir. İnsanların nüfus cüzdanlarında yazan cinsiyet, bu kavramın karşılığıdır (Özdemir ve diğerleri, 2019, s. 214).

Cinsiyet, bireyi anatomik özellikleri bakımından dişi ya da eril olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılıklar, genetik olarak belirlenmekte ve evrensel bir nitelik taşımaktadır. Kadınlar da doğurganlık ve emzirme gibi özellikler doğuştan geldiği için biyolojiktir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyet, her toplumda ve her bölgede aynı özellikleri taşımaktadır (Yıldız, 2019, s. 1).

Biyolojik cinsiyet, bir söylem ve iktidar alanıdır. İnsan bedeni, kadın ve erkek olarak sınıflandırıldığında aslında cinsiyetli özneler inşa edilmektedir. Biyolojik cinsiyet de, doğumda atanmış cinsiyettir. Diğer bir ifadeyle, bedenin cinsiyetlenme sürecinin bir zemini veya temel varsayımıdır. Bireyler, biyolojik anlamda farklı doğsalar da onlara

atfedilen tüm özellikler, içinde bulundukları toplum tarafından tayin edilmektedir. Bu sebeple kadın ve erkek arasındaki kurulmuş ilişki yapay, değişebilir ve dönüştürülebilir bir ilişkidir.

'Cinsiyet' kavramının biyolojik özellikleri dışında toplumsal anlamı da vardır. Bu bağlamda cinsiyet, toplumsal olarak inşa edilmiş dinamik bir yapıyı ifade etmektedir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyetteki gibi doğal bir fenomen değildir. Bireyler, dünyaya geldikleri daha ilk yıllarından itibaren toplumsal bir kategori olarak anlam kazanmaya başlamaktadır (Vatandaş, 2011, ss. 35-36). Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki farklı olma durumunu belirlemektedir. Bu farklılık, kültürel değerler ve kültürel birikimler sonucunda gelişmekte ve değişkenlik göstermektedir (Bilton ve diğerleri, 1987, s. 148; Barusch, 2002, s. 231).

Toplumsal cinsiyet; sosyokültürel değerlerin ve beklentilerin, toplumda kadına ve erkeğe yüklediği rollerin, görevlerin ve sorumlulukların ne yönde olması gerektiği ile ilgili bir kavramdır. Toplumun bireyi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı ve beklentilerinin ne olduğu toplumsal cinsiyete yön vermektedir. Toplum tarafından bireye yüklenen rol ve sorumluklar, davranış ve tutumlar farklı ülkelerde çeşitli kurallarla ortaya çıkmaktadır. Bu kurallar, aynı zamanda sosyal farklılaşmaya da temel oluşturmaktadır (Demirbilek, 2007, s. 13).

Kadın ve erkek yetiştirilirken içinde bulunduğu toplumun cinsiyetlere tanımladığı kodlar üzerinden yaşamını idame ettirmektedir. Toplumsal cinsiyeti belirleyen unsurlar; inanç sistemleri, beklentiler, imajlar, kültürel görüşler ve algılardır (Yıldız, 2019, s. 3). Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler açısından toplumsal gerçekleri anlamanın çözümsel bir aracı olarak kullanılmaktadır (Bhasin, 2003, s. 7).

Bireyler, ihtiyaçlarını gidermek için toplumla etkileşim haline geçen varlıklardır. Farklı coğrafyalarda yaşamını sürdüren, ortak değer yargılarını paylaşan birçok insanın bir araya gelmesine sebep olan da toplumdur. Bir toplumu oluşturan insan nüfusunun yarısı kadınsa yarısı da erkektir. Dolayısıyla bireyin içinde bulunduğu toplumun bir parçası olabilmesi, kimlik edinme süreci ve o topluma uygun cinsiyet geliştirebilmesi toplumsallaşma ile ilgilidir. Toplumsallaşma süreci içerisinde cinsiyet; tarihsel, kurumsal ve mekânsal dinamiklerin etkisiyle nesilden nesile aktarılmakta ve yeniden üretilmektedir (Adaçay, 2018, s. 347). Toplumsal cinsiyet kalıpları, toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin kimlikleri ve aidiyetleri de toplumsal

süreçte inşa edilmektedir (Kaypak, 2013, s. 78; Şaşman-Kaylı, 2007, s. 67). Toplumsal süreçler ise bireyin yaşadığı toplumun kıymetleri, tutumları ve fikir beklentilerine göre şekillenmiştir (Erdil, 2020, s. 74).

Toplumsal cinsiyet, sadece kadının değil erkeğin de konumunu belirleyen bir kavramdır. Aynı zamanda cinsiyete dayalı iş bölümü ve biyolojik cinsler arasındaki ilişkileri vurgulamaktadır. Toplumsal anlamda cinsiyet, biyolojik cinsiyetle tanımlanamayan ataerkillik, sosyal sınıf, siyaset ve toplumdaki üretim biçimi ile bağlantılı bir anlama sahiptir (Savcı, 1999, s. 130). Bu bağlamda kadın ve erkek arasındaki farklılıkların, toplumsal düzlemde kurulmuş yönlerine dikkat çekmektedir (Marshall, 1999, s. 98). Toplumsal cinsiyetin oluşumu; grupların, milletlerin ve toplumların belirli özellikleri, statüleri ve değerleri kişilere atamalarıyla karakterize edilmektedir (Blackstone, 2021, s. 1).

Toplumsal cinsiyet, toplumsal olarak yaşamın her alanını kapsayan geniş bir kavramsal çerçevede oluşmaktadır (Yılmaz, 2018, s. 64). Bireysel ilişkilerde, eğitimde, ailede, kültürde, sokakta toplumsal olarak değerlendirilmektedir. Literatürde de bu kavramının kullanım alanı giderek artış göstermektedir. Kadın hareketleri ve çalışmalarında önemli bir terim olan toplumsal cinsiyet, özellikle 1970'lerden sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Şahin, 2020, ss. 654-655).

İngilizce' de bu 'toplumsal cinsiyet' kavramına karşılık gelen 'gender' kelimesi kullanılmaktadır (Dökmen, 2015, s. 11). Ann Oakley, toplumsal cinsiyet (gender) kavramını literatüre dâhil eden ve toplumsal cinsiyeti, biyolojik cinsiyetten ayıran ilk toplum bilimcilerinden birisidir. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Toplum (1972) isimli kitabında kadınların ezilmişliğine karşı cinsiyetlerin belirleyici olmadığını iddia ederek toplumsal cinsiyet kavramını ele almıştır (Ecevit, 2021, s. 9). Oakley; toplumsal cinsiyeti, insanların çevreleri ve birbirleriyle olan etkileşimin sonucunda ortaya çıkan bir kavram olarak nitelendirmektedir (Blackstone, 2021, s.1).

Türköne'ye göre 'sex ve gender' kavramlarının yerine Türkçe karşılığı olarak 'cins ve cinsiyet' kavramları kullanılmaktadır. 'Cins' kavramı biyolojik olarak kadın ve erkeği ifade eder. 'Cinsiyet' kavramı ise, biyolojik anlamının yanı sıra sosyal ve kültürel özellikleri de kapsamaktadır (Türköne, 1995, ss. 7-8).

Kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılık, toplumsal cinsiyetin müdahalesi ile sınıfsal farklılıklara dönüşmektedir. Aslında toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet ile

var olmayan karakteristik özelliklerin, toplum tarafından bireylere yüklenmesidir (Adaçay, 2018, ss. 346-347). Her toplumda kadın ve erkeğe, farklı davranış modelleri, farklı nitelikler, haklar, beklentiler, özellikler, görevler ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu özelliklerin toplum tarafından iki cinsiyet üzerine yüklenmesine 'toplumsal inşa' denmektedir (Ecevit, 2021, s. 9). Toplumsal cinsiyet, bireylerin içinde bulunduğu toplumun dini, ahlakı, kültürü, geleneği ve değer yargıları etrafında şekillenmektedir. Bu sebeple tamamlanmış ve sabit değildir (Alkan ve Çakır, 2012, s. 230). Toplumsal cinsiyet, her zaman tekrarlanan bir süreçtir. Bu süreç, cinsiyete yeni anlamlar yüklemekte ve yeniden üretildiğini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet; bireysel boyutta kişilik ve kimlikleri, makro boyutta kaynakların dağılımı ile kültürel inançları, birey ve toplum etkileşiminde ise davranış biçimlerini ve durumlarını içeren bir yapıdadır (Ridgeway ve Correll, 2000, s. 110). Bireylerin ev içi ve ev dışı örgütlenme biçimlerini, kıyafetlerini, karar alma mekanizmalarını, iş ve meslek yaşantılarını bunun gibi de birçok faktörü belirlemektedir (Gıddens, 2000, s. 97).

Toplumların oluşturduğu belirli kalıp yargılar, toplumsal cinsiyetin ipuçlarını vermektedir. Toplumsal kalıplarda bireylerin; karar alma mekanizmaları, iş ve meslek yaşantıları, davranışları, lehçeleri ve kıyafetleri tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık göstermektedir (Yüksel, 1999, s. 70). Bu nedenle cinsiyet kimliğinin oluşmasında toplumsal, kültürel ve zamansal boyutların etkisi yadsınamaz bir gerçektir. İki cinsinde toplumsal alanda temsiliyetleri farklıdır.

Bazı kültürlerin değer yargılarına göre kadın, kamusal alanda olmaması gereken birey olarak aksedilmiştir (Yılmaz, 2018, s. 64). Kadının yapması gereken asıl görevler özel alanda sınırlandırılmıştır (Coşkun ve Özdilek, 2012, s. 32). Nesilden nesile yargı her zaman devam etmektedir. Belirli işlerde kadınlar iyidir, belirli işlerde ise erkekler iyidir gibi bir imaj çizilmiştir. Kamusal alanda üretim, politika ve çalışmak erkeğin; aile ile ilgili özel alanlar, ev işleri ve yeniden üretim kadının işidir" görüşü savunulmaktadır (Kaypak, 2014, s. 346). Bu görüş, eski toplumsal hareketler de daha çok karşımıza çıkmaktadır. Toplum da kadına biçilen rol ve değerler; çalışma hayatı, eğitim ve evlilik gibi yaşamını etkileyecek konularda karar vermeyi ve kararlarını

uygulamaya geçirmeyi büyük ölçüde engellemektedir (Coşkun ve Özdilek, 2012, s. 32)

Toplumlarda renkler ile de bireylerin seçimleri belirlenmektedir. Kız çocukları pembe renk ile erkek çocukları ise mavi renk ile özdeşleştirilmektedir. Bireylere doğdukları andan itibaren bu anlamların yüklenmesinin sebebi, toplumsal cinsiyetin benimsetilmesi ve öğretilmesidir (Bhasin, 2003, ss. 1-2). Ancak kız ve erkek çocukları, sosyalleşmenin etkisiyle çeşitli etkinliklerin, oyunların, nesnelerin, renklerin kendileri için uygun olup olmadığını ayırt etmeyi öğrenirler (Saraç, 2013, s. 27).

Toplumsal cinsiyet, içinde bulunduğumuz toplumsal ve tarihsel koşulların bir ürünüdür. Bu olgu, kişinin içinde yaşadığı toplumda aile, okul ve çalışma ortamı gibi sosyal çevrelerdeki etkileşimleri ile belirlenerek; kültürel, toplumsal ve dini doktrinlerle şekillenip yeniden oluşmaktadır (Günsever, 2017, s. 3). Bireyler, aldıkları eğitim ve tercih ettikleri meslekler sayesinde kazanılmış statülerini belirlemektedir (Can, 2013, s. 205).

Bireylerin toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri kültürün, cinsiyetlerine karşı göstermiş oldukları davranış, tutum, duygu ve roller arasındaki farklılıklar ise toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak ele alınmaktadır (Dökmen, 2015, s. 24). Toplumlar, beklentileri doğrultusunda kadın ve erkeklere farklı roller yükleyerek; bireyler arası farklılığı cinsiyet farklılığından öte bir cinsiyet eşitsizliğine dönüştürmektedir.

Sosyolog Walby'a göre farklı kültürlerde, bireyler arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin devam etmesinin altı faktörü vardır. Bu faktörler; ataerkil devlet örgütlenmesi, hane içerisinde kadın ve erkek arasındaki ilişkiler, erkek şiddeti, çalışma hayatındaki etkenler ve kadınların kimliklerini biçimlendiren kültürel kurum ve pratiklerdir. Walby'a göre bu sebepler, erkeklerin kadınlar üzerinde baskı kurduğu, onları tahakküm altına aldığı ve sömürdüğü bir sosyal yapılar ve pratikler sistemi olan ataerkillik sistemini meydana getirmektedir (Can, 2013, ss. 205-206).

Toplumsal cinsiyete ilişkin dikkat edilmesi gereken nokta kültürel olmasıdır. İnsanlık tarihi boyunca bütün toplumlarda, kadına ve erkeğe geleneksel cinsiyet rolleri yüklenmiştir. Bilinçli veya bilinçsiz insanlar bu rolleri, çeşitli toplumsal yapıların desteğiyle edinmiş ve içselleştirmiştir. Bu geleneksel cinsiyet rolleri, kadını birey

olarak ikincil konuma yerleştirmiş, erkeğin üstünlüğünü de meşru kılmıştır (Vargel Pehlivan, 2017, s. 497).

Toplumsal cinsiyet, toplumsal bir iş bölümünün görüntüsü olarak ortaya çıkmakta ve toplumda var olan ideolojik, kültürel ve dini sistemlerle güçlenen bir kavramdır (Özçatal, 2011, s. 24). Dolayısıyla cinsiyete dayalı iş bölümünü, kadın ve erkek arasındaki toplumsal ilişkileri vurgulamaktadır. Yalnızca kadının değil erkeğin de pozisyonuna işaret edilmektedir (Savcı, 1999, s. 130). Bu bağlamda toplum tarafından kurulmuş olan kadınlık ve erkeklik gerçekliğinden hareket ettiği için, kadın hareketlerine ve kadın çalışmalarına bir temel oluşturmaktadır (Alptekin, 2011, s. 35).

Cinsiyete bağlı toplumsal yapıların ve değişimlerin anlaşabilmesi, güç ve iktidar ilişkilerinden otoritenin kuruluşuna, inanç sisteminden kültüre, siyasi sistemin özelliklerinden zihniyet örüntülerine bütün bir toplumsallık alanında gezinmeyi öncelikli kılmaktadır (Alkan ve Çakır, 2012, s. 231). Toplumsal yapıların değişmeye başlamasıyla kadınlara, yeni sorumluluklar yüklenmiş ve farklı roller kazandırılmıştır. Diğer bir ifadeyle bireylere atfedilen roller, toplumsal yapılara bağlı olarak zaman içerisinde değişiklik göstermektedir. Bu değişiklikler, konumlarının farkında olmaya başlayan kadınların, eğitim imkânına kavuşmasına ve hizmet sektörü başta olmak üzere diğer sektörlerde de iş olanakları sağlamaktadır. Bunlara rağmen toplumsal alandaki varlığı devam eden geleneksel düşünceler ve davranışlar, kadınların çalışma hayatına atılmasına engel oluşturmakta ve çatışma çıkmasına neden olmaktadır (Yılmaz, 2018, s. 64).

Toplumsal yapıların gelişmesi ve değişmesiyle birlikte sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlar da dönüşümler yaşanmaktır. Bu bağlamda sosyal, tarihsel ve kültürel süreçlerin cinsiyet kimliğinin yapılanmasında önemli bir rol oynadığını ifade etmek mümkündür (Alptekin, 2011, s. 35). Eski toplumsal hareketlerde toplumsal cinsiyet ayrımıyla mücadele eden kadınlar, yakın tarihte toplumsal konularda ekonomik ve sosyal sorunlarla erkeklerle hükümete karşı mücadele etmektedir. Toplumsal cinsiyet, tarihsel süreçte bazı toplumlarda kadına bakış açısını değiştirmektedir.

Kültürel süreçler, biyolojik ayrımlara kültürün verdiği anlamlardan; toplumsal süreçler, bireylerin davranışları, değerleri ve fikir beklentilerinden oluşmaktadır. Zamansal süreçler ise toplumsal kurumların, yıllar içerisinde tekrarlanan kadın ve erkek davranış biçimlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda kültürlerin, zamanın ve

toplumsal yaşam tarzlarının farklılığı, ülkeler arasında kadın hareketlerinin de farklılaşmasına sebep olmaktadır (Navaro, 1999, ss. 28-29; Alptekin, 2008, s. 23).

Yıllarca ev işleri ile sorumlu tutulan kadınlar, giderek toplumsal hareketlerde aktif rol almaya başlamıştır. Ezilen ve ikincil plana atılan kadınlar, artık toplumsal anlamda erkeklerle birlikte eylemlere katılım göstermektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyeti sadece kadın veya erkek olarak nitelendirmek doğru değildir.

Yeni toplumsal hareketlerden olan Sarı Yelekliler Hareketini incelediğimizde 'Sarı Yelekli kadın' veya 'Sarı Yelekli erkek' olarak bir kimlik ayrımı yapılmamaktadır. Ancak kadın ve erkek arasındaki ayrımı, toplumsal cinsiyetle açıklamak mümkündür. Burada esas olan nokta, toplumsal hareketlerde kadın ve erkeğin birlikte mücadelesidir.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal hareketleri ve örgütlenmeleri biçimlendirmektedir. Aynı zamanda da bu hareketlerden ve örgütlenme biçimlerinden etkilenmektedir (Alptekin, 2011, s. 35). Kadınların toplumsal hareketlere katılımı, toplumsal cinsiyet meselesini etkileyen önemli bir olaydır. Toplumsal cinsiyet, kadını ve erkeği iki ayrı cins olarak ele alırken toplumsal hareketler de kadınlar, eylemlerin ve sürecin bir parçası olmuştur.

3.2 Yeni Toplumsal Hareketlerde Kadın Aktivizminin Rolü

Toplumsal hareketler, insanlığın tarım toplumundan sanayi toplumuna evirilmesi sanayi toplumundan da günümüz bilgi toplumuna dönüşmesi sonucunda oluşmaktadır. Bu bağlamda toplumsal olguların değişimi toplumda örgütlenme yapısını ve taleplerin değişimini etkilemektedir. Bu değişim devamında, sınıfsal farklılık ve talepleri getirerek toplumsal hareketlerin doğuşuna zemin hazırlamıştır (Türk, 2021, s. 382).

Tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan toplumsal hareketler, farklı zamanlarda ve farklı yerlerde her zaman varlığını sürdürmektedir. Bu oluşum kimi zaman ayaklanma, kimi zaman başkaldırı, kimi zaman isyan, kimi zaman da devrim gibi isimlerle adlandırılmaktadır.

Toplumsal hareketlerin giriş, gelişme ve sonuç kısımları birbirinden farklı cereyan etmektedir. Dolayısıyla her toplumsal hareket, kendi yapısına ve ülkesine özgü özelliklerine bakılarak yorumlanmalıdır. Hareketlerin ortaya çıkış amacı ve ilerleyiş süreci, toplumların kendilerine ait geçmişleri ve belirli dinamikleriyle

incelenmektedir. Genel anlamda toplumsal bir hoşnutsuzluk söz konusu olduğunda bireylerde bir şeyleri değiştirme isteği doğmaktadır. Hoşnutsuzluğa sebep olan problemler, hareketin gelişimini ve büyüklüğünü etkilemektedir. Bu bağlamda problemler devletin bir kuruluşuna, bir yönetim organına veya soruna sebep olan konular nereden kaynaklanıyorsa eylemler de ona yönelik olacaktır (Yıldırım, 2020, s. 18).

Toplumsal memnuniyetsizliğin toplumsal harekete dönüşmesi için bireylerin, bu yönde tavır geliştiren gruplar arası etkileşim sağlaması önemlidir. Toplumsal hareketler, bu süreçte hem siyasal ilişkileri hem de bunların değişim şekillerini etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle hareketler dinamiktir ve dönüştürücü potansiyele sahiptir. Bireyler, taleplerini bu süreçte toplu grup eylemlerine ve daha sonra geniş bir kitlesel eyleme dönüştürmektedir. Bu bağlamda toplumsal hareketler bireyin toplumla, diğer bireylerle ve buna bağlı olarak sosyal, kültürel, siyasal, dini ve ekonomi gibi yapılarla bağlantılarını kuran önemli bir olgudur (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s.104).

Yakın tarihte farklı ülkelerde değişim ve reform talebiyle çok sayıda yeni toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır (Mavi ve Yıldız, 2021, s. 12). Bu hareketler bazen birbirleriyle bağlantılı bazen de bağımsız şekilde dünyanın pek çok ülkesinde meydana gelmiştir. Yeni toplumsal hareketlerin örneklerine bakıldığı zaman kadın hareketleri, sistem karşıtı hareketler, çevreci hareketler, barış hareketleri, küreselleşme karşıtı hareketler şeklinde devam etmektedir. Bu hareketlerin hepsi aktörleri ve vurguladıkları konular bakımından eski toplumsal hareketlerden farklılaşmaktadır (Mavi, 2021, s. 117).

Bireylerin, birbirinden farklı bakış açıları ve yaşam tercihleri, hedef ve beklentilerini de değiştirmektedir (Eraydın, 2020, s. 148). Dolayısıyla her toplumsal olayın veya toplumsal hareketin üzerinde durduğu konu da farklılaşmaktadır. Aynı zamanda toplumsal olaylar içinde bulunduğu zamana ve mekâna göre de değişiklik göstermektedir (Can ve Taşcı, 2016, s. 152).

Toplumsal hareketlerin dinamik yapısı, tarihsel süreçte ortaya çıkan koşulların etkisiyle değişim ve dönüşüm geçirmektedir. Değişim halinde olan toplumsal hareketler, mekana ve zamana bağlı kalmaksızın uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca toplumsal hareketlerin her dönemde kendine ait meselelerle uğraşmasının yanı

sıra meselelerin çözülmesine yönelik farklı stratejileri de hayata geçirdiği görülmektedir (Avcil, 2021, s. 185).

Toplumların ekonomik, siyasi ve toplumsal meseleleri çok kısa sürede küresel meseleler haline gelmektedir. Hükümetin halktan kopuk olmasından rahatsız birbirini tanımayan birçok kişi, söz konusu sorunlar temelinde kısa sürede örgütlenerek toplumsal hareketlere dönüşebilmektedir. Bu sorunlar bir süre sonra diğer tüm toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunların da ifade edilmesine veya görünür hale gelmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla toplumsal hareketler, ortaya çıktığı ülke sınırlarını aşarak diğer ülkelere hızla yayılma potansiyeli taşımaktadır. Bu bağlamda ekonomik temelli ve Fransa merkezli olan Sarı Yelekliler Hareketi, küresel bir eylem olarak, ortaya çıktığı coğrafya sınırlarını aşarak Sırbistan, Belçika gibi diğer bölge ülkelerinde de yayılma göstermektedir (Çimen ve Bakan, 2019, s. 80).

Günümüzde gerçekleştirilen çoğu eylemler, küresel eylem olarak nitelendirilmektedir. Bazen yerel düzeydeki problemler küresel çaptaki bir eyleme dönüşerek ülkenin iç meselesi olarak değil, herkesi ilgilendiren temel mesele olarak görülebilmektedir. Küresel eylemler, büyük oranda sosyal medya üzerinden yayılarak örgütlenmekte ve dünyanın belli merkezlerinde gerçekleşmektedir.

Son dönemde yaşanan küresel nitelikteki toplumsal eylemlere, Fransa'daki Sarı Yelekliler Hareketi ve Afganistan'daki Myredline eylemleri örnek olarak gösterilebilir (Çimen ve Bakan, 2019, s. 81). Özellikle kadınlar, bu hareketlere katılan temel kitleyi oluşturmakta ve ayaklanmaların etkisine doğrudan katkı sağlamaktadır.

Bu bölümde yeni toplumsal hareketler üç başlık altında incelenecektir. Fransa'da başlayan Sarı Yelekliler Hareketi, Afganistan'da meydana gelen Taliban yönetimine karşı ayaklanmalar ve İran'da yaşanan Mahsa Amini Olayı ve sonrası gelişmeler üzerine vaka araştırması yapılarak kadın aktivistlerin hareketlerdeki rolleri ve hareketlere olan etkileri analiz edilecektir.

3.2.1. Fransa'da Ortaya Çıkan Sarı Yelekliler Hareketinde Kadın Aktivizminin Rolü

Bir toplumsal hareketin başlaması birtakım kaynaklara ve faktörlere bağlıdır. Dolayısıyla bir toplumsal hareket, çeşitli dönemlerde farklı kaynaklardan beslenerek

ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir toplumsal hareketin sonuçlanması, sönümlenmesi veya başarıya ulaşması çeşitli faktörlere bağlıdır.

Sarı Yelekliler Hareketinin araştırıldığı bu bölümde; hareketin ortaya çıkış nedenleri, harekette yer alan aktivistler, kadın aktivistlerin rolü, örgütlenme şekilleri ve hareket biçimleri incelenmektedir. Aynı zamanda kadın aktivistlerin harekete olan etkisi üzerinde durulmaktadır.

17 Kasım 2018 tarihinde Fransa'da başlayan Sarı Yelekliler Hareketi, yeni bir toplumsal hareket olarak kabul edilmektedir. Sarı Yelekliler, Fransa'da akaryakıt fiyatlarının artışına, ardı ardına gelen zam kararlarına, mevcut olan ekonomik duruma ve baştaki hükümetin koyduğu ek vergilere karşı bir tepki olarak başlayan eylemlerdir. Bu eylemler, başta akaryakıt fiyatlarındaki artışlara karşı kendiliğinden meydana gelmiştir (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s. 103).

Eylemler yalnızca akaryakıt fiyatlarına yapılan zamlara karşı duyulan öfkeden ileri gelmemiştir. Başlangıçta eylemlerin nedeni, akaryakıt fiyatlarındaki artış gibi gözükse de bu kadar insanı bir araya getiren asıl sebep; geçim sıkıntısına, sosyal dengesizliklere, gelir dağılımı adaletsizliğine ve hayat pahalılığına karşı duyulan öfkedir (Çimen ve Bakan, 2019, s. 96). İnsanları çaresiz bırakan hayat pahalılığı, alım gücünün zayıflaması, bürokrasiye duyulan güvensizlik, ekonomik eşitsizlikler, insan özgürlükleri ve hakları üzerinde durulmayan politikalar; iktidar ilişkilerinin eleştirilmesine, sorgulanmasına ve toplumda ayaklanmayı beraberinde getirmiştir.

Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un, öğrencilerin ve düşük gelirli ailelerin ihtiyacı olan sosyal yardımlardan kesinti yapması ve çalışma yasasında yaptığı değişiklikler ile işten çıkarmaları kolaylaştırması, halkın ayaklanmasına zemin hazırlamıştır. Bunun yanında akaryakıt fiyatlarına yapılan zamlar, Avrupa'nın en pahalı petrolünü tüketen Fransız halkı için de bardağı taşıran son damla olmuştur (Albayrak, 2019, ss. 56-57). Küçük, bireysel protestolar kısa sürede dev bir harekete dönüşmüştür.

Sarı Yelekliler Hareketi, Fransa'da orta ve alt sınıf tabakaların, yaklaşık 4 yıldır devam eden Macron rejimine karşı yaptıkları ekonomik alanda bir isyandır. Aynı zamanda siyasi talepleri de içinde barındıran, geniş kapsamlı bir hareket niteliği taşımaktadır (Çimen ve Bakan, 2019, s. 96). Hareket, büyük oranda Macron'un ekonomiye dair politikalarını ve vergileri hedef olarak seçmiştir (Oğurtanı Yıldırım, 2020, s. 49).

Ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan Fransız halkı, ortak bir güç etrafında kimliklerini birleştirerek eylemlere katılmıştır. Sarı Yelekliler Hareketi, sadece ekonomik zorluklar çeken halkı bir araya getirmemiştir. Hareket; farklı kökenlere sahip insanları, kültürel anlamda da geri kalmış kitleleri bir araya getirerek birlikte dayanışma içerisinde olabilecekleri bir platform zemini oluşturmaktadır (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s. 112).

Sarı Yeleklilerin ifade ettiği, Macron yönetiminin olumsuz iki yanı vardır. Birincisi, Macron'un kendisini tepede gören ve halkı sürekli aşağılayan bir tavır içerisinde olmasıdır. Diğeri ise siyasi ve hukuki politikalara karşı gelen bir eleştiridir. Diğer bir ifadeyle Fransa'da millet meclisi ve senato gibi yargının iki önemli kolu varken yasaları baypas ederek kararnamelerle hareket edilen sistemden duydukları rahatsızlıkları içermektedir.

Sarı Yelekliler Hareketi, siyasete ve Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un vurdumduymazlığına karşı toplumun serzenişini ve sesini duyuran bir hareket olmuştur. Aktivistler, siyasal sistemde daha geniş kapsamlı bir değişim istemektedir. Burada istedikleri esas nokta, demokrasidir. Demokrasiden kastedilen, bireylerin karar verme süreçlerinde ve mekanizmalarda daha fazla etkin rol oynaması ve kamu yararlarının belirleyiciliğidir. Dolayısıyla bireyler, sosyal ve siyasal alanda daha fazla söz sahibi olmayı talep etmektedir (Öztürk ve Yıldırım, 2020, ss. 111-112).

Hareket, yatay mekanizmalar üzerinden alınan kararlar ile farklı mücadeleleri bir araya getiren spontane eylemleri kapsamaktadır. Burada mücadele, zaman ve mekânda kurulan ortak alanı paylaşarak birlikte devinim içinde gerçekleşmektedir. Sarı Yelekliler, yaşamın her alanında özgürlüğe, eşitliğe, adalete ve dayanışmaya yönelik bir yaşam tarzını benimsemektedir.

Sarı Yelekli aktivistlerin sembolüne baktığımızda ismini, Fransa'daki trafik kurallarından almaktadır. Fransa'da uygulanan trafik kurallarına göre araba ve motosiklet kullanan bireyler; acil durumlarda, kaza veya arıza halinde araçlarında bulundurulan fosforlu sarı yeleği giymek zorundadır. Bunun nedeni, sarı yeleğin kaza veya arıza durumlarında reflektör görevi görmesidir. Sarı Yelek, bir bakıma "dikkat" anlamına gelmektedir. Bireyler, olası bir kaza veya arıza durumunda araçlarından inerken görünebilir olmaları ve can güvenliğinin sağlanması amacıyla fosforlu sarı yelekleri giymeleri gerekmektedir.

Aktivistler, yapılan eylemlerde kendini belli eden ve dikkat çeken bir görüntü sağladığı için bu yelekleri tercih etmişlerdir (Oğurtanı Yıldırım, 2020, ss. 47-48). Fark edilmek için giyilen bu yelekler, seslerini duyurmak, taleplerine ulaşmak isteyen aktivistlerin sembolü haline gelmiş; eylemlere katılanlar 'Sarı Yelekliler' olarak anılmaya başlamıştır. Dolayısıyla Sarı Yeleklerin, eylemler esnasında giyilmesi sebebiyle eylemcilere bu isim verilmektedir (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s. 103). Eylemlerde kullanılan "fosforlu sarı güvenlik yelekleri" aktivistlerin adeta "taleplerimi yok sayamazsınız, buradayız!" demesini karakterize etmektedir (Özlen, 2018, s. 10).

Bütün araçlarda bulundurulması zorunlu olan yelekler, eylemlerin çıkış nedenine uygun bir sembol olarak da kullanılmaktadır. Sokaklarda eylem yapan Sarı Yelekli aktivistlerin yanı sıra pek çok kişi de araçlarının ön camlarına bu sembolik yelekleri koyarak eylemlere destek olmuşlardır. Araçları olmayan aktivistler, yelekleri ucuz bir fiyata temin ederek eylemlere katılmışlardır.

Hareketin örgütsel düzlemde göze çarpan özelliği, yerel bir sorunun bölgesel ve küresel ilişkilerle ortaya konularak farklı toplumsal grupları bir araya getirmesidir. Globalleşme ile birlikte değişen ekonominin, gündelik hayatı ve siyasal sistemi etkilemesi hareketin temel dinamiklerini oluşturmaktadır (Öztürk ve Yıldırım, 2020, ss. 102-103). Bu bağlamda somut bir değişime veya tek bir kimliğe odaklanmak yerine yerelden evrensele farklı kaynaklarda yeniden ele alınacak bir olayı tartışmaya açarak da yeni toplumsal hareketlerin son yıllardaki dönüşümüne bir model oluşturmaktadır. Hareket, ekonomiye karşı ayaklanmasıyla eski toplumsal hareketlere benzerlik göstermektedir. Ancak hareketin örgütlenme yapısı, oluşum şekli ve eylem repertuvarıyla yeni toplumsal hareketlerin özelliklerini taşımaktadır (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s. 112).

Sarı Yelekliler; hiçbir siyasi partiye, sendikaya ve alışıldık siyasi örgütlenmelere bağlı değildir. Aktivistler, sürecin herhangi bir sendika veya partinin kontrolü altına girmemesi için bağımsız bir tutum sergileyerek eylemlerine devam etmişlerdir. Çünkü eylemler herhangi bir sendikanın ya da partinin içine dâhil edilseydi göstericiler arasında bölünmeler kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla da birçok insan aynı amaç doğrultusunda bir araya gelmeyecektir (Albayrak, 2019, s. 57).

Sarı Yelekliler Hareketi, mevcut siyasi partilerin ve sendikaların yapılanmasına benzemeyen örgütlenme tarzı ile kendisine özgü bir sosyoekonomik kategoriyi temsil

eden bir halk hareketidir, bir başkaldırıdır, bir ayaklanmadır (Oğurtanı Yıldırım, 2020, s. 48). Aynı zamanda da Fransa'nın son yıllardaki en kitlesel sokak eylemleridir. Fransa'nın yakın siyasi tarihinde ilk kez böyle bir hareket doğmaktadır. Sarı Yelekli eylemcilerin siyasal aktörden uzaklaşması, onları kitlesel hareketlere ve eylemlere yaklaştırmaktadır (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s. 108). Dolayısıyla en belirgin özelliklerinden biri, herhangi bir kurumsal çerçevenin içine oturmamış olmasıdır.

Eylemler, sosyal medya aracılığıyla organize edilerek başlamıştır. Sosyal medyada başlayan toplumsal hareketlerin ortaya çıkış dinamikleri ve kıvılcımı ateşleyen sebepler farklılık gösterse de toplumsal ve ekonomik adalet arayışı, aktivistleri birleştiren ortak nokta olmuştur (Uysal, 2019, s. 4). Bu bağlamda sosyal medyadaki sanal topluluklar, bireylerin eylemlere geçiş süreçlerinde etkili olmaktadır. (Çokluk Cömert, 2019, ss. 20-21). Aktivistler, kısa sürede örgütlenerek sokaklarda eylemlerini gerçekleştirmek için strateji oluşturmuşlardır (Yıldırım, 2020, s. 33). Eylemlere destek olmak amacıyla her kadın, gerek sosyal ağlar üzerinden gerekse sokaklarda eylemlere katılarak görüşlerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Dolayısıyla kadınlar, bütün platformları kullanarak taleplerini özgürce dile getirmişlerdir.

Twitter ve Facebook gibi sosyal medya platformlarının her biri, büyük kitleleri harekete geçirme özelliğine sahiptir. Aynı zamanda eylemcilerin siyasal iktidar karşısında seslerini duyurabildiği baskın bir iletişim aracıdır (Kırık ve Tokyay, 2020, s. 377). Sarı Yelekliler'in sosyal medya üzerinden örgütlenmesi, bu özelliği bakımından yeni toplumsal hareketlere benzerlik göstermektedir (Oğurtanı Yıldırım, 2020, s. 3).

Sosyal medya çıkışlı bir hareket olan Sarı Yelekliler, demokratik bir şekilde seçilmemiş sözcülerin önderlik etmesiyle gelişmiştir. Hareketin tıpkı yeni toplumsal hareketlerdeki gibi resmi bir lideri yoktur. Ancak hükümetle ilgili görüşmeleri yürütmek amacıyla kadın aktivistlerinden de içinde bulunduğu sekiz temsilciden oluşan bir temsil heyeti bulunmaktadır (Çimen ve Bakan, 2019, s. 95). Bu temsilcilerin her biri, farklı yaş ve meslek gruplarından oluşmaktadır. Sarı Yelekliler'in taleplerini hükümete iletmekle vazifelendirilmişlerdir. Politikaların düzeltilmesine yönelik birçok talepte bulunan Sarı Yelekli aktivistlerin aslında ortak iki talepleri vardır. Bunlardan biri yurttaş meclisini oluşturmak, diğeri ise vergi oranlarının düşürülmesidir (Gürcan, 2019, s. 448).

Sarı Yelekli aktivistlerin diğer bir özelliği de toplumsal tabanında var olan sınıf, meslek ve yaş bakımından çeşitliliktir (Gürcan, 2019, s. 435). Bu bağlamda her yaştan ve politik görüşten birçok insan, harekete destek olmak amacıyla bir araya gelmiştir. Hareket de kadınlar, siyahlar, beyazlar, mülteciler yer almaktadır (Özlen, 2018, s. 10). Dolayısıyla en aşırı sağdan en radikal sola kadar farklı dinamikleri geniş bir yelpazede toplayan çok katmanlı bir harekettir (Koca ve Durkal, 2018, s. 44). En temel noktalarından biri, belirli bir somut muhalif kimliği olmayan ve daha önce gösteri yapmamış aktivistlerden oluşmaktadır.

Aktivistlerin büyük çoğunluğu, yaşları 35-50 arasında değişen orta yaşlı bireylerdir. Paris gibi büyük bölgelerde gerçekleştirilen eylemler, geçim sıkıntısı yaşayan orta ve alt sınıf bireylerden oluşmaktadır. Taşra bölgelerinde gerçekleştirilen eylemler ise küçük kentlerden gelen orta sınıf Fransızlardan oluşmaktadır (Örmeci, 2019, s. 47).

Genellikle orta sınıfın işçi kesimini oluşturanların yanı sıra gelir sahiplerinin de sürece dâhil olduğu büyük bir kitleye hitap etmektedir (Oğurtanı Yıldırım, 2020, s. 94). Çiftçisinden zanaatkârına, küçük esnafından emeklisine, işsizinden işçisine kadar hiçbir ayrım yapmadan halkın orta ve alt sınıflarını, Beyazı, Zenciyi ve Arabı birleştiren bir halk hareketidir (Taşdelen, 2018). Dolayısıyla her kesimden genç, yaşlı, emekli, orta sınıf, kadın, erkek herkesi bir araya getiren eşi görülmemiş bir hareket olarak Fransız tarihine geçmiştir.

Toplumsal hareketlere kadınların katılması, bu hareketlerin boyutlarının anlaşılması bakımından önemlidir. Fransa'da meydana gelen Sarı Yelekliler Hareketinin yarısını da kadın aktivistler oluşturmaktadır. Bunlar; işçi, memur ve istihdamda yer alan genellikle orta yaşlı, emekçi kadınlardır.

Fransa'daki kadınlar, bölgenin sosyoekonomik olumsuz koşullarından en çok zarar gören kesimdir. Başlangıçta eylemlere konu olan geçim sıkıntısından, eşit işe eşit ücret düsturunun hayata geçmemesinden, çalışma şartlarından ve çalışma saatlerinin annelik gereklerini göz ardı ederek düzenlenmesinden ve daha birçok soruna karşı bir araya gelerek eylemlere büyük ölçüde destek olmuşlardır. Aynı zamanda kadınlar, toplumsal adalet ve ekonomi mücadelesi vermektedir. Böylelikle hareketin, kadın boyutu inşa edilmektedir. Gerek merkez gerekse taşrada gerçekleştirilen eylemler, onu bir kadın hareketi yapmasa da kadın aktivistlerin katılımı toplumsal gücü ve çekim etkisini artırmaktadır.

Sarı Yelekliler Hareketi, kadın aktivistlerin her alanda seslerini duyurabildiği, sokaklarda eylem yapabildiği, sosyal ağlar üzerinden isteklerini, haklarını ve sitemlerinin dile getirebildiği bir harekettir. Kadınlar, taleplerini ve isteklerini farklı şekillerde eylem yaparak sergilemektedir. Ayrıca sosyal ağlar üzerinden etkinlik kurarak sorunlarını özgürce dile getirebilmekte ve yapılan paylaşımlarla sanal kamusal alanda, yeni bir kimlik kazanmaktadırlar.

Kadın aktivistler; çeşitli etnik köken, dini, kimlik ve sınıf konumlarını birleştirerek eylemler sırasında oluşan problemlere karşı kendi potansiyelleriyle ortak bir güç alanı oluşturmuşlardır (Erdil, 2020, s. 67). Farklı kimliklere, farklı siyasi görüşlere ve farklı kuşaklara ait kadın aktivistler, Sarı Yelekliler Hareketinin önemli bir parçası olmuşlardır. Bu bağlamda kadınlar, eylemlerin başladığı tarihten itibaren sembol olarak giydikleri sarı yeleklerle özdeşerek hareketin en etkili simgelerini oluşturmaktadır.

Kadın aktivistler, demokrasiye ve yönetim aygıtını elinde bulunduranlara karşı tepkilerini dile getirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca çalışma alanında da Toplumsal Cinsiyet eşitsizliği konusundaki şikâyetleri dikkate alarak toplumsal cinsiyet eşitliğine özellikle maaş konusunda, saygı gösterilmesi gerektiğinin üzerinde durmuşlardır (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s. 110). Dolayısıyla ekonomik ve siyasi alanda mücadele eden kadınların aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda da taleplerini dile getirdiklerini belirtmek yerinde olacaktır.

Ünlü düşünür Alain Badio, "var olma gailesi bütün bir aile için ve özellikle kadınlar için büyük bir baş ağrısıydı. Bu yüzdendir ki Sarı Yelekliler Hareketine katılanların büyük bir çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır" sözüyle, harekete katılmanın kadınlar için önemli olduğunu vurgulamaktadır (Oğurtanı Yıldırım, 2020, s. 94).

Benoit Coquard'da, eylemlerde Fransız erkeklerinin yanı sıra kadın aktivistlerin oranına dikkat çekmektedir. Coquard'a göre geçim sıkıntısı çeken kadınların, harekete katılımı daha yüksektir (Telek, 2018, s. 53). Bu bağlamda hükümetin vergi ve hayat pahalılığı karşıtı tavırları, o bölgede yaşayan kadınların eylemlere katılmasını mecbur kılmaktadır. Dolayısıyla kadınların hem sokaklardaki hem de hareketin hedeflerini tamamlamadaki rolü son derece önemlidir.

Sarı Yelekliler Hareketi, özellikle sokak eylemlerinde aktif yer alan ve kolektif bir biçimde hareket eden kadınların rol aldığı bir oluşumdur. Bu oluşum "kadınlar

müdahale etmediği sürece gerçek bir devrim olamaz!" çağrısında bulunan bir kadın aktivistin, bütün kadınları harekete davet etmesiyle eylemlerin şiddetini giderek artırmıştır. Eylemlerin, feminist bir mücadelenin parçası olmadığını ifade eden kadın aktivistler; oluşumu, erkeklerle dayanışma içinde kadınsı bir mücadele olarak tanımlamaktadır.

Sarı Yelekliler, kadın ve erkeklerin bir arada mücadele ettiği toplumsal bir harekettir. Kadınlar, hem kendileri hem de toplum için eylemlerde başrol olmuşlardır. Beraberinde tüm zaman ve mekânlarda var olma mücadelesinin bir örneğini, Sarı Yelekliler Hareketi içinde göstermişlerdir. Aynı zamanda kadınlar, kendi örgütlenme komitelerini kurmuşlardır. Priscilla Ludosky, Marine Charrette-Labadie, Laetitia Dewalle Sarı Yelekliler Hareketinde daha çok aktif olan ve öne çıkan kadın isimleridir. Söz konusu isimler, Fransa'da gerçekleştirilen eylemlerin ilk tohumlarını atmış ve hatta bu tohumları filizlendirmişlerdir.

Priscilla Ludosky, vergilerin yüksekliğine tepkisiyle sivil toplumda, medyada ve siyasal alanda daha çok görünür hale gelmiştir. Sarı Yelekliler Hareketinin merkezinde yer alan kadın karakteri, hareketin başlamasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Diğer bir ifadeyle hareketin omurgasını oluşturmaktadır. Kısa zamanda kararlılığı ve sakin tavrı ile hareketin 'sakin güç' adı verilen kadın sözcülerinden birisi olmuştur (Karataş, 2019, s. 63).

Ludosky, internet üzerinden kozmetik ürün satışı yaparak yaşamını idame etmektedir. Yapılan akaryakıt zamlarının iptal edilmesi için "politikacıların hatalarını ve diğer tüm haksız vergileri ödemek istemeyen binlerce yurttaş adına" başlığıyla imza kampanyası başlatmıştır. Ludosky'nin, sosyal medya üzerinden etkinlik kurarak başlattığı milli blokaj çağrısı etkili olmuştur. 29 Mayıs 2018 tarihli çağrı, kısa sürede artarak bir milyonu aşkın kitleyi bir araya getirmiştir (Gürcan, 2019, s. 446). Ancak Ludosky'nin imza kampanyası binlerce kişiyi bir araya getirse de, Fransa'da toplumsal hareketin başlaması için tek başına yeterli olmamıştır.

Fransız kadın aktivist ve politikacı Jacline Mouraud, Sarı Yelekliler Hareketi için önemli bir isimdir. Mouraud'un, "Fransa nereye gidiyor?" başlığıyla yayınladığı video, eylemlerin fiili olarak başlamasına neden olmuştur (Eraydın, 2020, s. 153). Protestocular; bölgelerde, kentlerde, ilçelerde ve taşralarda kendi örgütlenme komitelerini oluşturmuşlardır (Taşdelen, 2018).

Hükümetin koyduğu ek vergilere ve fiyatların artışına karşı çıkan Sarı Yelekliler, hayat pahalılığının yol açtığı ücretlerin ve enflasyonun giderek artmasıyla ilgili olarak taleplerini, çeşitli şekillerde dile getirmektedir (Kurtdaş, 2022, s. 74). Fransa genelinde protesto gösterilerine hazırlanan binlerce kişi, Macron'un yapmış olduğu akaryakıt zamlarını ve hayat pahalılığını gerekçe göstererek sokaklara dökülmüştür.

Protestolar; şiddet içerikli görüntülere yol açmış, karayolları trafiğe kapatılmış, rafineler abluka altına alınmıştır (Çimen ve Bakan, 2019, s. 95). Yapılan eylemler, bazı yerlerde çok daha şiddetli olurken bazı yerlerde çok daha pasifiktir. Bu durum başta Paris olmak üzere birçok şehirde de yıkıma yol açmıştır. Paris'te yapılan protestolarda; dükkânların camları kırılmış, iş yerleri yağmalanmış, araçlar ateşe verilmiş ve otoyol gişeleri işgal edilmiştir (Albayrak, 2019, s. 57).

Fransa'nın en işlek yerlerinden Champs Elyses Caddesi'nde gösteriler, yoğunlaşarak devam etmiştir (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s. 110). Gösterilere, garsonluk mesleğiyle hayatını idame ettirmeye çalışan aynı zamanda da geçim sıkıntısı yaşayan 22 yaşındaki aktivist, Marine Charlotte-Labadie'de katılmıştır (Gürcan, 2019, ss. 446-447). Charlotte- Labadie, Sarı Yelekliler Hareketinin önemli kadın aktivistlerindendir.

Kadınların gerçekleştirdiği eylemler ile ekonominin iyileştirilmesi yönündeki taleplerin yanı sıra, gösterilerde polisin biber gazlı müdahale etmesini ve eylemcilere gösterdikleri şiddeti de kınamışlardır. Aynı zamanda da harekete katılanların arasında bir kadın göstericinin "Macron, gelsin bin 200 Euro'ya yaşasın, bakalım ayın sonuna getirebilecek mi ?" sözleri dikkat çekmiştir (Özlen, 2018, s. 10).

Aktivistlerin atmış olduğu sloganlar ve taşıdıkları pankartlar tüm şehirde yankı uyandırmıştır. Aynı zamanda sosyal medya aracılığıyla anlık video ve fotoğraf paylaşımları, eylemlerin yerelden genele yayılma hızını kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda sosyal medya temsilcilerinin hareketin seyrini değiştirmedeki son derece rolü önemlidir.

Sosyal medya araçları üzerinden Sarı Yelekliler Hareketini etkileyen üç isim öne çıkmaktadır. Bu isimler Laetitia Dewalle, Maxime Nicolle ve Eric Drouet'dir. 37 yaşındaki kadın girişimci Laetitia Dewalle, hareketin sosyal medya temsilcilerindendir. Maxime Nicolle, Facebook üzerinden yaptığı paylaşımlarla çağrıda bulunarak hareketi koordine etmektedir.

Akaryakıt fiyatlarında vergiye bağlı yapılan artıştan en çok etkilenen kesim, ulaşım sektöründe çalışan bireylerdir. Dolayısıyla mesleği kamyon şoförlüğü olan 33 yaşındaki Eric Drouet'de, hem sesini duyurabilmek hem de eylemcilere destek olabilmek için harekete katılmıştır. Drouet, artan vergilere tepkisini, Facebook üzerinden 17 Kasım 2018 tarihli "Fransa öfkeli" grubunu kurarak göstermiştir (Eraydın, 2020, s. 153). Aynı zamanda sosyal ağlar üzerinden düşünsel ve eylemsel faaliyetlerin koordine edilmesini sağlamaktadır.

Eylemlerin sokaklarda ve sosyal ağlar üzerinden büyümesi, hareketin kamusal alanda görünürlüğünü artırmada ve çarpıcı etki yaratmaktadır. Eylemler, kısa sürede yayılarak işçi ve orta sınıf üyelerini içeren daha büyük bir kitlesel harekete dönüşmüştür. Dolayısıyla yapılan eylemler kadar kitlesel tabanın genişliği de son derece önemlidir (Gürcan, 2019, s. 445).

Fransa hükümetinin akaryakıt vergisine, gelir dağılımı adaletsizliğine ve sosyal eşitsizliğe neden olan politikaları protesto etmek ve harekete destek olmak için Fransız kadın sanatçı Deborah De Robertis, ülkenin önemli sembollerinden "Marianne" kıyafetiyle eylemlere katılım sağlamıştır. Marianne, Fransa'nın 'özgürlük, eşitlik, kardeşlik' mottosunun temsil eden ulusal bir semboldür. Bu sembol aynı zamanda Fransız Devrimi'ni simgelemektedir (Koyuncu, 2018, Euronews).

Sarı Yelekliler, son yıllarda hayatlarında yaşadıkları tahribatın düzeltilmesini ve hükümetten her anlamda eşitlik istemektedir. Kadınların da içinde bulunduğu hareketin sözcüleri, 42 maddelik talep listesi oluşturarak, hükümete sunmuşlardır. Yapılan talepler listesinde toplumun memnuniyetsizliğini gösteren bulgulara karşı aldıkları önlemler de sıralanmıştır (Kubilay, 2018, s. 6). Asgari ücretin artırılması, burjuvalardan alınan servet vergisinin geri getirilmesi, sosyal yardımların iyileştirilmesi gibi talepler de ön plana çıkmaktadır (Özlen, 2018, s. 11).

Bütün bu eylemler sonucunda Macron, yapılan reformların yenilenebilir enerjiye geçiş için gerekli ve doğru olduğunu geri adım atmayacaklarını duyurmuştur. Bu geri bildirim Sarı Yelekli aktivistlerin eylemlerinin şiddetini daha da artırmıştır (Albayrak, 2019, s. 57). Bu bağlamda Fransa'da daha fazla şiddet içeren eylemlerin ardından Macron geri adım atmış ve benzin zamlarını içeren çevre reformu altı ay arayla ertelenmiştir. Ardından hükümet, emeklilere vergi indirimi yapacağını ve yoksul emekçiler için gündelik artışı yapacağını duyurmuştur. Ancak yapılan açıklamaların

etkili olup olmayacağı hakkındaki şüpheler giderilmemiştir (Oğurtanı Yıldırım, 2020, s. 50).

Yapılan eylemlerde, dile getirilen taleplerin karşılanması durumunda protesto gösterileri bitebilir veya sönümlenebilir. Fakat Sarı Yelekliler Hareketinin katılımcıları, Macron'un çevreci politikalara karşı yaptığı zamları ertelemesiyle tatmin olmamıştır. Zira bir eylemin kullanıcıları hiçbir zaman homojen değildir, beklentileri ve talepleri farklıdır. Vergilerde yapılan indirim ve emekli maaşına yapılan zam, Sarı Yeleklilerin taleplerini karşılamamaktadır. Birçok aktivist, Macron'un istifa etmesini istediği için, bu adımlar da eylemlerin durdurulması için yeterli gelmemiştir (Gürcan, 2019, s. 449).

Sarı Yelekliler Hareketinin katılımcıları, bu sefer vergilerin tamamen kaldırılmasını talep etmişlerdir. Şiddet olaylarının da giderek yayılmasıyla esnaflar dükkânlarını kapatmak zorunda kalmış ve ekonomik zarar artmıştır. Dolayısıyla yapılan bütün eylemler, Fransa'yı ekonomik açıdan kötü etkilemektedir. Özellikle turizm sektörü, içinde şiddet eylemlerini barındıran eylemlerden daha çok etkilenmiştir (Örmeci, 2022, s. 7).

Taleplerini doğrudan veya dolaylı düzeyde ilişkilendiren Sarı Yelekli aktivistler, eylemlerin büyümesine sebep olmuştur. Kısa sürede büyüyen ve tüm ülkeye yayılan eylemler sadece Fransa sınırlarında kalmamış (Eraydın, 2020, s. 162); birçok ülkede Fransız halkının ayaklanması yankı uyandırmıştır. Aynı zamanda da diğer ülkelerde düzenlenen eylemlerin repertuvarına esin kaynağı olmuştur. Bu bağlamda akaryakıt fiyatlarında artışa giden ülkelerde halk, Sarı Yeleklileri örnek alarak örgütlenmeye başlamışlardır. Bu durum demokrasiyi göz ardı edip ekonomiye ağırlık veren Avrupa ülkeleri içinde önemli bir sorun haline gelmektedir. Aynı zamanda ülkelerin ciddi bir demokrasi açığına sahip olduğunun da göstergesidir (Albayrak, 2019, s. 58).

Taşradan merkeze yayılan eylemler, Fransa'dan da Avrupa'ya yayılmaktadır. Sarı Yelekliler, bütün dünyada dikkatle takip edilen ve Hollanda'dan İsveç'e, Belçika'dan İsrail'e sıçrayan bir isyan hareketi olmuştur. Sırbistan'ın başkenti Belgrad'da, Belçika'nın başkenti Brüksel'de ve Hollanda'nın büyük semtlerinde toplanan Sarı Yelekliler, hükümeti protesto etmek için gösteri düzenlemişlerdir (Özlen, 2018, ss. 11-12).

Eylemlerin toplumsal tabana sıçraması ve yerel düzlemden çıkarak küresel çapta yayılması, Macron'un adım attığı birçok reformdan geri dönmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Macron, akaryakıt zammını tamamen iptal etmiştir (Çimen ve Bakan, 2019, ss. 97-98). Bunun yanında emekli maaşlarında kesinti olmayacağını, asgari ücrete zam yapılacağını ve yapılan vergi zamlarını kaldırma yönünde adımlar atarak eylemlerin durdurulmasını istemiştir. Sarı Yelekliler, Macron'un dile getirdiği vaatlerden tatmin olmasa da bunun onlara yönelik bir avantaj olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Kırık ve Tokyay, 2020, ss. 377-378). Akaryakıt fiyatlarındaki artışın geri alınması, asgari ücrete zam yapılması ve işçilere ikramiye verilmesi hareketin somut kazanımlarıdır (Öztürk ve Yıldırım, 2020, s. 111).

Netice itibarıyla Sarı Yelekliler Hareketi, kadın aktivistler için yeni bir sayfa açmıştır. Kadınlar var olma mücadelesinin bir örneğini de hareket içerisinde göstermektedir. Sarı Yeleklilerin katılımcıları, ekonomik alanda verdikleri mücadelede taleplerine yanıt bulmuşlardır. Kadınlarla erkeklerin ortak bir amaç için bir arada mücadele ettiği harekete bugünden baktığımız zaman, önemli somut kazanımlar elde ettiklerini söylemek mümkündür. Aslında bu somut kazanımlar kadınlarla erkeklerin ortak dayanışma kurarak verdikleri mücadelenin bir sonucudur.

Sarı Yelekliler Hareketinde yer alan kadın ve erkek bireyler aynı statüye sahip değillerdir. Ancak kadınların erkeklerle birlikte mücadele etmesi, Sarı Yelekliler hareketi için bir dönüm noktası olmuştur. Kadınların harekete katılması hareketin başlaması açısından da önem arz etmektedir. Hareketin fitilini ateşleyenin de bir kadın aktivist olması; kadınların, hareketlerde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Aynı zamanda da eylemlerde dile getirilen talepleri hükümete ileterek, hükümet ile halk arasında köprü vazifesi görmüşlerdir. Kadın aktivistler hem kendileri hem de yaşamını idame ettirdiği toplumun ekonomisi için mücadele etmişlerdir. Bu yüzden ülkedeki ekonomik durumun değişmesinde en çok katkı sağlayanların kadın aktivistler olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

3.2.2 Afganistan'da Meydana Gelen Taliban Yönetimi'ne Karşı Kadın Aktivistlerin Etkisi

Zaman içerisinde toplumun her alanında meydana gelen farklılaşmalar, toplumsal değişmeyi ifade etmektedir. Toplumsal değişme bütün toplumlarda farklı şekillerde ve farklı boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda toplumların yapısını ve

kurumlarını da etkilemektedir. Toplumsal değişmeler kendiliğinden veya planlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu değişimler, bazı toplumlar tarafından olumlu karşılanmamakta ve karşı koyulmaktadır (Köçer, 2019, s. 370).

Toplumsal değişmeler, toplumsal hareketleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Afganistan'da meydana gelen Taliban yönetimine karşı kadın aktivistlerin etkisi ve sonrası gelişmeler ele alınacaktır. Ayrıca Taliban yönetiminin ortaya çıkmasına sebep olan unsurları ve sonrasında meydana gelen gelişmeleri daha iyi analiz edebilmek için Afganistan'ın tarihsel sürecine değinmek gerekmektedir.

Afganistan, coğrafi yapısı ve jeopolitik konumu itibarıyla Orta Doğu, Orta Asya ve Güney Asya'nın kesişme noktası olmuştur. Aynı zamanda stratejik konumu itibarıyla, tarih boyunca büyük güçlerin ve bölgesel aktörlerin müdahalesine maruz kalmıştır (Dashti, 2021, s. 581). Bu bağlamda Afganistan, devamlı çatışmaların, ayaklanmaların ve işgallerin etkisi altında kaldığı bir ülke olmuştur. Ayrıca Afganistan'ın jeopolitik konumu, ideolojik yapısı ve dış etkenler ülkede düzenli bir yapının kurulamamasına neden olmaktadır (Sönmez ve diğerleri, 2020, s. 71). Diğer bir ifadeyle, Afganistan'ın tarihi geçmişini ve bugününü belirleyen etkenler; coğrafi yapısı, iklim değişikliğinin neden olduğu kuraklık (Dashti, 2022, s. 301), ekonomik yoksunluk, siyasi istikrarsızlık, farklı etnik unsurlardır. Bu etkenler, Afganistan'da merkezi yönetim ve otoritenin oluşturulmasına imkân sağlamamaktadır (Obayd ve Karataş, 2021, s.77).

Afganistan, birbirinden farklı mezhep, kimlik, din, dil ve kültürden bireyleri içinde barındırdığı heterojen bir toplumsal yapıya sahiptir. Bu bağlamda farklı kimlik ve grupların varlığı, Afganistan'da iç karışıklıklara ve çatışmalara sebep olmaktadır (Kartal, 2020, s. 55). Günümüzde de etkileri halen devam eden iç karışıklıklar ve çatışmalar, toplumsal ayaklanmaları da beraberinde getirmektedir. Bu durum, aynı zamanda Afganistan'da yaşayan insanların, ülke içerisinde yer değiştirmesine ve dış göçe sebep olmaktadır.

Afganistan'da son yıllarda artan çatışmalar ve ayaklanmalar geniş kapsamlı bir tarihsel sürece işaret etmektedir. Bu süreç, ilk olarak 1979 yılında SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Afganistan'ı işgal etmesiyle başlamıştır (Doğan, 2019, s. 11). Ardından 1992 yılında birtakım grupların başlattığı iç savaş (Turanlı ve Tahıry, 2022, s. 126) ve sonrasında Birinci Taliban Dönemi başlamıştır. Afganistan, 2001 yılında NATO ve uluslararası koalisyon tarafından işgal edilerek ABD'nin (Amerika Birleşik

Devletleri) etkisi altına girmiştir. 2021 yılında ABD'nin Afganistan'dan çekilmesiyle, Taliban tekrardan yönetimi ele geçirmiş (Karakaya ve Nazarı, 2022, s. 144) ve İkinci Taliban Dönemi başlamıştır. Bütün bu toplumsal süreçler, Afganistan'ın ekonomik, sosyal ve siyasi yapısının bozulmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda, Afgan toplumunu temel hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakmıştır (Görgen, 2022, s. 387).

1919 yılında Emir Amanullah'ın yönetimin başına geçmesiyle, Afganistan'da tarihsel süreç başlamıştır. Bu dönemde Amanullah, bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte (Turanlı ve Tahıry, 2022, s. 126) modernleşme sürecinin ilk adımlarını atmıştır (Erdal, 2022, s. 925). Afganistan'da modern tarzda ilk defa Dâhiliye, Maliye, Harbiye, Hariciye, Adliye, Ticaret, Sağlık ve Eğitim Bakanlıkları kurulmuştur (Görgen, 2022, s. 396).

Amanullah, Afganistan Devlet teşkilatlarını yeniden düzenleyerek (Görgen, 2022, s. 396), kültürel ve sosyal alanda da yeni reformlar gerçekleştirmiştir (Karakaya ve Nazarı, 2022, s. 145). Bunlardan en önemlisi de eğitim, sosyal ve siyasal alanda kadınlara yönelik yaptığı düzenlemelerdir. Diğer bir ifadeyle, kadınların sosyal ve siyasal alanda daha aktif rol alabilmeleri için birtakım çalışmalar yapmıştır. Amanullah Han, Afganistan'da ilk olarak çok eşliliğe ve küçük yaşta evliliğe yasak getirmiştir. Aynı zamanda, Avrupa tarzı kıyafet giyinmeyi örnek alarak, kılık ve kıyafette değişiklikler gerçekleştirmiştir. Böylelikle kadınlara peçelerini açma ve erkeklere de modern tarzda kıyafet giyinme zorunluluğu getirmiştir (Turanlı ve Tahıry, 2022, s. 126)

Eğitim alanında da birtakım ıslahatlar gerçekleştiren Amanullah, bireylerin eğitimden yararlanabilmesi için ülkedeki okulların sayısını artırmıştır. Ayrıca kız çocuklarını da eğitime dâhil ederek, erkek öğrencilerle birlikte okuma imkânı sağlamıştır. Bu bağlamda, eğitimde karma sisteme geçilmiştir (Turanlı ve Tahıry, 2022, ss. 126-127). Ancak Amanullah Han'ın Afganistan'a getirdiği ıslahatlar, geleneksel yaşam tarzını benimseyen toplumlar ve din adamları arasında tepkilere sebep olmuştur. Bunun üzerine, birtakım gruplar tarafından ülkede ayaklanmalar meydana gelmiştir. Bu ayaklanmalar, Amanullah Han'ın ülkeyi terk etmesine sebep olmuştur (Karakaya ve Nazarı, 2022, s. 145).

Afganistan'da meydana gelen iç savaş sebebiyle Amanullah Han'ın yaptığı reformlar yürürlükten kaldırılmıştır. Bu bağlamda kadınların oy kullanma hakkı elinden

alınarak, siyasi alanda kısıtlama getirilmiştir. Aynı zamanda kadınlara peçe takma zorunluluğu geri getirilerek, sosyal hayattan dışlanmaya başlanmıştır (Şahsi, 2022, s. 142).

Giderek artan ayaklanmalar ve ardından SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesiyle başlayan çatışmalar, ülkede sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yapıyı derinden etkilemiştir (Öztop ve diğerleri, 2021, s. 119). Bunun üzerine Afganistan halkı, SSCB'ye karşı eylemlere başlamıştır. İlk eylemler, Afganistan'ın başkenti Kabil'de, memurların ve tüccarların greviyle gerçekleşmiştir. Ardından öğrencilerin başlatmış olduğu yürüyüşle giderek büyümüştür (Büyükbaş, 2006, s. 49).

3.2.2.1 I. Taliban Dönemi (1996-2001) ve Sonrası Gelişmeler

Afganistan'da meydana gelen eylemlerin üzerine "Taliban" adı altında yeni direniş grupları ortaya çıkmıştır (Görgen, 2022, s. 414). "Taliban" kavramı, Arapça kökenli 'talip' kelimesine, Farsça 'an' çoğul ekinin eklenmesiyle oluşmaktadır. Taliban, genel olarak medreselerde eğitim gören öğrencilere verilen isimdir (Karakaya ve Nazırı, 2022, s. 152). Aynı zamanda talebeler veya öğrenciler anlamına gelmektedir (Naimi, 2018, s. 75). Bu doğrultuda Taliban'ın bir öğrenci hareketi olduğunu söylemek yerinde olacaktır. 1994 yılında kuruluşunu ilan eden Taliban Hareketi, Kandehar merkezli ortaya çıkmıştır (Şen, 2022, s. 84). Böylelikle, 2001 yılına kadar sürecek olan Birinci Taliban Dönemi başlamıştır.

Afganistan'ın büyük bir bölümünde hâkimiyet kuran Taliban Hareketine, binlerce genç katılmaya başlamıştır. Bunun üzerine Taliban, Afganistan'ı şer'i hukuk kurallarına göre yönetmeye başlamıştır (Görgen, 2022, s. 415). Bu kurallar çerçevesinde Afganistan'da sağlık sektörü dışında kadınların diğer sektörlerde çalışmaları yasaklanarak evlere hapsedilmektedir (Dashti, 2021, ss. 197-199). Kadınların ihtiyaç halinde dışarıya çıkması ise ancak birinci derece yakınıyla mümkündür. Aynı zamanda kadınlara vücudunun tamamını örtmesini sağlayan ve "burka" adı verilen kıyafet giymeleri zorunlu tutulmuştur (Karen, 2022, s. 35).

Taliban, kız okullarını da kapatarak, kız çocukların eğitim görme haklarını ellerinden almıştır. Erkeklerin uzun sakal bırakması zorunlu kılınmış, aynı zamanda uzun saç bırakması da yasaklanmıştır (Dashti, 2021, ss. 197-199). Bütün bu kuralların ardından Afganistan'da müzik dinlemek, televizyon izlemek, fotoğraf ve video çekmek,

uçurtma uçurmak ve oyun oynamak gibi aktiviteler de yasaklanmıştır (Kişi, 2022, s.47).

Taliban'ın getirdiği bu katı şeriat kurallarıyla insan hakları ihlal eden bir yönetim biçimi benimsemesi, Afganistan toplumunda tepkilere yol açmıştır. Çocuklara ve kadınlara yönelik getirdiği kuralların uygulanmaya başlamasıyla sadece Afganistan'da değil, uluslararası toplumda da büyük tepkilere ve ayaklanmalara sebep olmuştur (Karakaya ve Nazarı, 2022, s. 155). Bu bağlamda Afganistan'ın yaşadığı sorunlar, uluslararası bir boyut taşımaktadır (Kişi, 2022, s. 39). Ayrıca bu katı kurallar ve uygulamalar, Afganistan'ın ekonomik ve siyasi alanda ilerlemesinin önüne geçmiştir. Herhangi bir toplumda kadınların sosyal ve siyasi hayata katılması, aynı zamanda o ülkenin ekonomisi içinde önem taşımaktadır. Bu bağlamda Afganistan'da kadınların evlere kapatılması, ülkedeki ekonomik çarkın dönmesine olanak sağlamamıştır (Obayd, 2017, s. 155).

Bazı araştırmacılar, Taliban Hareketini, toplumsal cinsiyete dayalı bir "apartheid rejimi" olarak değerlendirmişlerdir (Karen, 2022, ss. 35-36). Taliban hareketinin toplumsal cinsiyet anlayışı, kadınları birçok alanda engellemekte ve eşitlik ilkesini hiçe saymaktadır. Bu anlayış aynı zamanda Afganistan'da kadın istihdamının düşük olmasının temel nedenini oluşturmaktadır (Akdemir ve diğerleri, 2019, s. 190).

Taliban Hareketinin Afganistan'ın büyük bir kısmına hâkim olmasında, dış faktörlerin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda Pakistan'ın ve ABD'nin desteği önemlidir. Ancak ABD; Taliban'ın, 11 Eylül saldırılarında ikiz kulelerin yıkılmasıyla sorumlu tutulan El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'e yakınlığını kendisine tehdit olarak görmeye başlamıştır (Shakir, 2020, s. 78; Karakaya ve Nazırı, 2022, s.155). Bu bağlamda ABD, Taliban yönetiminden Usame Bin Ladin'i iade etmesini istemiştir. Taliban'ın, El Kaide liderini iade etmemesi üzerine ABD ve NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) üyeleri, "sonsuz özgürlük" adı altında başlattığı operasyonla, Afganistan'a müdahale etmiştir (Dashti, 2021, s. 197; Güdül ve Labıb, 2020, s. 15). 2001 yılında başlayan müdahalenin ardından Taliban Harekâtı devrilmiştir (Dashti, 2021, s. 201).

Taliban Hareketinin yıkılmasıyla birlikte 27 Kasım 2001 tarihinde BM (Birleşmiş Milletler) ve ABD'nin başlattığı Bonn Konferansı, Afganistan'ın geleceği açısından

mihenk taşı olmuştur. Afganistan'da yeni siyasi rejim bu konferansta belirlenmiştir (Kartal, 2020, s. 62).

Bütün bu gelişmeler sonucunda, 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren Afganistan, ABD ile birlikte anılmaya başlamıştır (Köçer, 2019, s. 396). Bu dönemde Afganistan'da hem güvenliğin hem de istikrarın sağlanması hedeflenmiştir (Öztop ve diğerleri, 2021, s. 112). Aynı zamanda Afgan toplumunu modernleştirmeyi amaçlayan birtakım politikalar uygulanmaya başlamıştır. Bu politikalar; toplumsal cinsiyet eşitliğine, kadın haklarına, geleneksel toplumun çözülmesine, sosyal ve ekonomik alanda getirilen kısıtlamalara yöneliktir (Şen, 2020, s. 87). Bu bağlamda toplumsal cinsiyet konusu ile ilgili önleyici tedbirler alınarak, kadınlarla erkekler arasındaki ayrımcılık yasaklanmıştır (Yalçınkaya ve Rashid, 2020, ss. 143-144). Artık kadınlar hiçbir kanuni kısıtlamaya maruz kalmadan rahatça çalışabilme imkânı bulmuşlardır.

Afganistan Anayasası'nda da birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu anayasa kapsamında, Afgan toplumunun medeni, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hakları da koruma altına alınmaktadır. Özellikle kadınların toplumsal hayattaki konumuyla, kadın ve çocuk hakları konusundaki düzenlemeler, yıllardır baskı altında olan Afganistan toplumu için son derece önemlidir. Aynı zamanda kadınların, sosyal ve siyasal alanlara katılımı da sağlanmıştır. Bu bağlamda kadınlar, birçok sosyal ve siyasal haklar elde etmişlerdir (Yalçınkaya ve Rashid, 2020, ss. 143-144). Siyasi alanda da aktif olmaya başlayan kadınlar, parlamentonun üçte birini oluşturmaktadır. Ayrıca üç bakanlık kadınlar tarafından yönetilmektedir (Obayd, 2017, s. 155).

Ayrıca üzerinde durulan ve uygulamaya geçirilen politikalardan birisi de, eğitim olanaklarının iyileştirilmesi ve nitelikli insan yetiştirmektir. Birinci Taliban döneminde kız okulları yasaklanmışken, Taliban sonrası Afganistan'da Hamit Karzai başkanlığında geçici hükümetin kurulmasıyla birlikte kız çocuklarına getirilen eğitim kısıtlaması kaldırılmış, kadın eğitimine önemli ölçüde öncelik verilmeye başlanmıştır (Köçer, 2019, ss. 373-374). Bu yeni dönemde, önceden Afganistan'da mevcut olmayan özel liseler ve üniversiteler açılarak hizmet vermeye başlamıştır (Obayd, 2017, s. 141). Taliban hareketinin sona ermesinin ardından eğitim alanında yapılan değişiklikler, Afgan toplumu için önemli bir gelişmedir.

Bütün bu gelişmelere bakıldığında anayasa kapsamında kadınlara tanınan hak ve özgürlükler, yasal olarak görülmektedir. Ancak patriarkal bir düşünce yapısına sahip

olan Afganistan toplumunda kadınlar, yasalara rağmen ikinci sınıf varlık olarak görülmektedir. Afganistan devlet yönetiminin dışında olan şehirlerde kadınlar, 1996 yılında olduğu gibi yaşamlarına devam etmiştir (Turanlı ve Tahıry, 2022, s. 128).

2007 yılı sonrasında yeniden güçlenen Taliban, 2014 yılından itibaren her geçen yıl saldırılarını ve etkisini artırmaya devam etmiştir. Bu bağlamda dış faktörlerden Çin, Pakistan ve Rusya'nın desteği de oldukça önemlidir (Nogayeva, 2021, s. 149). Bundan dolayı ABD, sorunu barışçıl yollarla çözmek için 2018 yılında Taliban'la barış görüşmelerini başlatmıştır (Şahsi, 2022, s. 143).

ABD ve Taliban arasında 2018 yılından itibaren devam eden görüşmeler, derin endişelere yol açmıştır. Birinci Taliban Dönemi sonrasında birçok alanda hak elde eden kadınlar, görüşmelere temkinli yaklaşmışlardır. Bunun üzerine hak ve özgürlükleri için mücadele etmekte olan kadınlar adına, Afganistanlı kadın gazeteci ve aktivist Farahnaz Foratan, 14 Mart 2019 tarihinde sosyal platformları üzerinden paylaştığı "MyRedLine" (Benim Kırmızı Çizgim) hashtagiyle, toplumsal hareketin başlamasına sebep olmuştur. Hareket, kısa zamanda Afganistan toplumu tarafından büyük destek görmüştür. Ayrıca kadınlar ve genç nesil, kendi kırmızı çizgilerini, "MyRedLine" başlığı adı altında sosyal medya üzerinden paylaşarak, harekete destek olmuşlardır. Bu hareketin başlamasındaki amaç, Afganistan toplumunun ve özellikle kadınların elde ettikleri hakları kaybetmeme ve bu yönde taleplerini uluslararası kamuoyuna duyurmaktır (Turanlı ve Tahıry, 2022, s. 128).

Bu hareket, aynı zamanda yeni toplumsal hareketlerin özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketlerde olduğu gibi MyRedLine hareketinde de bireysel örgütlenme söz konusudur. Harekete yönelik içerik ve paylaşımlar, sosyal platformlar üzerinden gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Facebook ve Twitter, en çok tercih edilen sosyal medya araçlarıdır.

Afganistan'da kadın siyasetçi Farkhunda Zahra Naderi, kadınların sembolik varlık olmasını istemeyerek, erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini dile getirmiştir. Aynı zamanda Afganistan Anayasa'nın korunmasını istemektedir. Bu bağlamda Naderi'nin ifadesinde kırmızı çizgisinin, Afganistan'ın demokrasisi yönünde olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Başka bir kadın siyasetçi Fawziya Koofi'nin kırmızı çizgisi, Afgan toplumunun eşit haklara sahip olması ve kadınlara saygı gösterilmesidir. Koofi'nin yapmış olduğu paylaşım, Afganistan'da her türlü eşitliğin

sağlanması yönündedir. Bununla birlikte gazeteci kadın aktivist Norziya Mohammadi kırmızı çizgisini, kız çocuklarının ve kadınların eğitimine kısıtlama getirilmemesi yönünde belirtmiştir. Ayrıca kadınların çalışmasının engellenmesine, ABD ve Taliban arasındaki barışa da karşı çıkmaktadır. Her ne kadar hareketi başlatan kadın aktivist olsa da, Afganistan'ın bulunduğu durumdan rahatsız olan erkeklerde harekete katılım sağlamışlardır. Bu bağlamda din adamı olan Mesut Akhunzade'nin kırmızı çizgisi; barışın, Afganistan toprakları içerisinde olması ve Afganistan halkı arasında yapılması yönünde paylaşım yaparak, kalıcı barışın sağlanmasını istemiştir (Turanlı ve Tahıry, 2022, ss. 133-134).

MyRedLine Hareketi'ni destekleyen bir diğer aktivist Timor Sahran, son 18 yıl içerisinde elde ettiğimiz hakların korunmasını; Afganistan ordusunda görev yapan bir asker, kalıcı barışın sağlanmasını ve kolluk kuvvetleri haklarının görmezden gelinmemesini; Taliban Savaşı'nda babasını ve amcasını kaybeden lise öğrencisi, Taliban'ın Afganistan'ı tekrar ele geçirmesini, kadınlara verilen eğitim ve çalışma hakkının engellenmesini istemeyerek kırmızı çizgilerini dile getirmişlerdir. Afganistan'da polis memuru olarak görev yapan bir vatandaşın kırmızı çizgisi ise, kalıcı barışın ve huzurun sağlanmasıdır (Turanlı ve Tahıry, 2022, s. 136).

Taliban'a karşı sosyal medya üzerinden başlatılan toplumsal harekete, Afganistan'ın her kesiminden farklı meslek sahibi birçok birey, kırmızı çizgisini "MyRedLine" hashtagiyle belirterek harekete destek olmuştur. Bu hareket, başta kadın haklarını korumak için ortaya çıksa da; toplumsal cinsiyet eşitliği, eğitim hakkı, ekonomik özgürlük, anayasal haklar, sosyal yaşama katılım, kalıcı barış, ifade özgürlüğü ve bireysel özgürlük gibi konularda da paylaşımlar yapılmaktadır. Bu bağlamda harekete destek olan aktivistler, taleplerini farklı değişkenler üzerinden dile getirmektedir.

3.2.2.2 II. Taliban Dönemi (2021-...)

22 Temmuz 2021 yılında ABD ve NATO güçlerinin Afganistan'dan tamamen çekilmesinin ve 15 Ağustos'ta Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinin ardından, İkinci Taliban Dönemi başlamıştır (Dashti, 2022, s. 312). Bunun üzerinde Taliban yönetimi, ülkede işgalin sona erdiğine ve savaşın bittiğine dair açıklamalar yapmıştır. İlk zamanlarda kadınlara yönelik uyguladıkları katı kuralları tekrar uygulamayacaklarını, daha sistematik ve planlı bir şekilde hareket edeceğini açıklamıştır. Ancak bu açıklamanın ardından Kadın Bakanlığı'nı kaldırarak, devlet yönetiminde kadınlara yer

tanımamıştır (Dashti, 2021, s. 210). Taliban yönetiminin eğitimde aldığı kararlar doğrultusunda; sınıflar, tamamen kız ve erkek olarak ayrılmakta, kız öğrencilerin derslerine yalnızca kadın öğretmenler girmektedir.(Erdoğan, 2022, s. 49).

Sivil toplum kuruluşlarında ve kamu kurumlarında çalışan kadınların çalışmalarına izin verilmemiş ve güvenlikleri için bir süre evlerinde kalmaları söylenmiştir. Ancak sağlık sektöründe çalışan kadınların, çalışmalarına izin verilmiştir (Albrecht ve diğerleri, 2022, s. 60).

Kıyafet yönetmeliğinde de değişikliğe giden Taliban, üniversite de eğitim gören kadınların vücutlarını ve yüzlerini tamamen örtmeleri çağrısında bulunarak, bir kararname yayınlamıştır (Hackel, 2021, Theworld). Bu bağlamda kadınların kıyafet özgürlüğü de kısıtlanmıştır. Dolayısıyla ilk dönemdeki gibi hareket etmeyeceğini ifade eden Taliban'ın, ne yönde bir değişim geçirdiği de aşikârdır.

Taliban yönetimin aldığı kararlar, Afganistan toplumunda ve diğer ülkelerde büyük tepkilere yol açmıştır. Bu bağlamda barış görüşmeleri sürecinde ayaklanan Afgan toplumu, yeniden eylemlere başlamıştır. Afganistan'daki Amerikan Üniversitesi'nde tarih profesörü olarak görev yapan Dr. Bahar Jalali, 13 Eylül 2021 tarihinde paylaştığı #DoNotTouchMyClothes (Kıyafetime Dokunma) ve #AfghanistanCulture (Afganistan Kültürü) hashtagleriyle, toplumsal hareketin başlamasına sebep olmuştur. Yeşil bir Afgan elbisesi ile Twitter'da fotoğrafını yayınlayan Jalali, bu toplumsal hareketi Afganistan'da kadın haklarının ve kültürel mirasın korunması adına başlatmıştır. Aynı zamanda Afgan kadınlarını, Afganistan'ın gerçek yüzünü göstermek amacıyla, harekete davet etmiştir. Kadın aktivistler, #DoNotTouchMyClothes ve #AfghanistanCulture hashtaglerini kullanarak geleneksel ve renkli geleneksel kıyafetlerinin bulunduğu fotoğrafları paylaşmaya başlamışlardır (BBC, 2021).

İnsan hakları aktivisti olan Spozhmay Maseed, Twitter'da paylaştığı fotoğrafa "Bu bizim otantik Afgan elbisemiz. Afgan kadınları böylesine renkli ve mütevazı kıyafetler giyerler. Siyah burka hiçbir zaman Afgan kültürünün bir parçası olmadı" ifadesini ekleyerek harekete katılmıştır. 37 yaşındaki Afgan araştırmacı ve kadın sorunlarına odaklanan Paywand Afgan Derneği'nin kurucusu Lima Halima Ahmad, "Bu Afgan kültürü, bu benim kültürüm" başlığıyla geleneksel Afgan kıyafetini paylaşarak, harekete destek olmuştur. Bununla birlikte gazeteci ve aktivist olan Malali Bashir,

geleneksel kıyafetini, Afganistan kültürünü dünyaya göstermek amacıyla paylaşmıştır (BBC, 2021). Malalai Habibi ise, kendisinin ve eşinin fotoğrafını paylaşarak; geleneksel kıyafetlerin, Afganistan'ın "renkli ve çeşitli kültürünü" yansıttığını destekleyen bir paylaşım yapmıştır (Hackel, 2021, Theworld).

KWS kullanıcı adıyla bir vatandaş, " Afganistan kültürünü yok etmeye kimsenin hakkı yoktur" paylaşımıyla; Nabila Lalee, Afgan kültürünü yansıtan bir fotoğrafıyla; Dr.Fatima Kakkar ise, "geleneksel, renkli, canlı Afgan kıyafetlerimizi gururla giyiyoruz" sözleriyle sosyal medya üzerinden eylemlere katılan diğer aktivistlerdir (Quarshie, 2021, Usatoday).

Hareket, kısa zamanda Afganistan toplumunda ve uluslararası basında da adını duyurmuştur. Bu bağlamda Afganistan'a finansal destek sağlayan ülkeler; desteğin, Taliban'ın kadın haklarına yönelik alacağı kararlara bağlı olduğunu söylemektedir. Afganistan'da kamu kurumlarının kapanması, nakit para akışının sağlanamaması, sınır kapılarının kapalı olması, bankaların uzun bir süre çalışmaması, dış yardımların kesilmesi, AFN'nin (Afgan para birimi) değer kaybetmesi ve temel gıda fiyatlarının artması sebebiyle, ihtiyaçların karşılanmaması ülkede ekonomik krizin derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına sebep olmuştur (Dashti, 2021, ss. 388-389).

Bütün bu gelişmeler ve Afganistan'da artan tepkiler nedeniyle Taliban yönetiminin yaptığı açıklamalarda; Afganistan'ın diğer ülkeler için bir tehdit yaratmayacağı, kimseden intikam alınmayacağı, kadınların şeriat kurallarında mevcut olan haklarını elde edeceği ve eğitim, sağlık gibi alanlarda çalışma fırsatı bulabileceği söylenmiştir. Aynı zamanda kadınlar, burka zorunluluğundan muaf gözükmektedir. Ancak burkanın İslami kurallara ve örtünme biçimine uygun olduğunu anlatan kitapçık dağıtmaya başlanmıştır. Bununla birlikte sağlık sektörüne kadın atamaları yapılmıştır (Karen, 2022, ss. 41-42). Böylece Taliban yönetiminde, ilk defa kadınların ataması gerçekleşmiştir.

Afganistan'daki kadınlar, son 20 yılda elde ettikleri hakları kaybetmemek için birtakım eylemlerde bulunmuşlardır. Bu eylemler sürekli olarak değil, belirli aralıklarla yapılmaktadır. İlk olarak, barış müzakere sürecinde gazeteci kadın aktivistin, hak ve özgürlükleri için başlattığı MyRedLine hareketi ve sonrasında Afganistan'da kadın haklarının ve kültürel mirasın korunması adına #KıyafetimeDokunma ve #AfganistanKültürü etiketiyle başlatılan harekettir. Bu

bağlamda kadın aktivistlerin çabaları ve bağlılıkları arasındaki dinamik ilişki, onları tamamen aşağı ve görünmez bir konumdan çekerek, görünür ve değer odaklı bir konuma aktarmayı başarmıştır.

Afgan kadınları birtakım gelişmeler elde etmiş olsa da, Taliban yönetiminin kısıtlamalarıyla tekrardan karşı karşıya kalmıştır. Taliban, başta kadınların haklarına saygı duyan daha ılımlı bir kural vaat etmesine rağmen, 20 Aralık 2022 tarihinde kız öğrencilerin ülke genelindeki devlet ve özel üniversitelere girişini yasaklama kararı almıştır. Bu bağlamda kız öğrencilerin yüksek öğrenime erişimi kısıtlanmıştır. Taliban'ın bu yaklaşımı, iktidara gelmesinden bu yana Afgan kadınlarına yönelik kamusal yaşam ve eğitim erişimine getirdiği bir dizi kısıtlamanın sonuncusu olmuştur (Gul, 2022, Voa).

Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik getirilen kısıtlama, İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından "Afganistan'daki kadınların ve kız çocuklarının eğitim hakkını ihlal eden utanç verici bir karar" olarak nitelendirilmiştir. Yasağa tepki olarak Afganistan'ın başkenti Kabil'de sokaklara dökülen kadınlar, "Eğitimi, siyasete alet etmeyin!" sloganlarıyla protestolara başlamışlardır. Protestolara, çok sayıda erkek öğrenci katılmıştır. Aynı zamanda akademisyenler de işlerinden istifa ederek protestolara destek olmuşlardır (Latıfı, 2022, Teen Vogue). Ancak yapılan protestolar, kız öğrencilere ve kadınlara yönelik yapılan eğitim kısıtlamalarının önüne geçmekte yeterli olamamıştır.

3.2.3 İran'da Yaşanan Mahsa Amini Olayı ve Sonrası Gelişmelerde Kadın Aktivizminin Etkileri

İnsan hakları, bireyin doğduğu andan itibaren kazanmaya başladığı haklardır. Evrensel olan bu haklar, pozitif hukuk tarafından tanınmakta ve korunmaktadır. İnsan hakları, İHEB'de (İnsan Hakları Evrensel Bildirisi) düzenlenmiştir. Bu bildiri, 1948'de BM genel kurulu tarafından kabul edilmiş ve onaylanmıştır. Eşitlik hakkı, yaşam hakkı, güvenlik hakkı, özgürlük hakkı, kölelikten kurtulma hakkı, işkence görmeme hakkı, yasaya erişim hakkı, adil ve açık yargılanma hakkı, eğitim hakkı, mahremiyet hakkı, özel mülkiyet hakkı, evlenme ve aile kurma hakkı bildiride yer alan haklardan bazılarıdır. Yaşama, özgürlük ve güvenlik hakkı, İHEB'in üçüncü maddesinde yer almaktadır (Puspitasari ve diğerleri, 2022, s. 607).

İran'da 16 Eylül 2022 tarihinde, Kürt asıllı Mahsa Amini'nin başörtüsünü uygun takmadığı için ahlak polisi tarafından tutuklanmasının ardından gerçekleşen ölümü, İHEB'in üçüncü maddesinde yer alan yaşama, özgürlük ve güvenlik hakkının bir ihlalidir. Bu bölümde, yakın zamanda İran'da meydana gelen Mahsa Amini olayı ve sonrası gelişmeler ele alınacaktır. Ayrıca kadın aktivistlerin, bu olay üzerindeki rolü ve etkisi incelenecektir. Ancak konunun bütünlüğün sağlanması amacıyla, bu olayı tetikleyen tarihsel arka plana kısaca değinilecektir.

1979 yılında İran'da gerçekleşen İslam devriminin ardından ekonomi, siyaset, hukuk gibi birçok alanla birlikte toplumsal hayatta, şeriat kuralları çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu doğrultuda; kadınların sahip oldukları haklar, sorumluluklar, kılık kıyafetler ve sakınmaları gereken durumlar, yasalarla yeniden belirlenmiştir. Bu yasalar, kadınları birçok alanda kısıtlayarak erkekler karşısında dezavantajlı konuma getirmiştir (Tandoğan, 2021, s. 205).

Geçmişten günümüze birçok toplumda kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmışlardır. Bu eşitsizlik, bir toplumun geleneksel düşünce yapısından, dininden, etnik yapısından, kültüründen veya çevresel faktörlerden kaynaklanmaktadır. İran'da toplumsal cinsiyet eşitsizliği, rejimin getirdiği katı kurallarla meydana gelmiştir.

İran rejimine göre; kadınların erkek vasilerinin yazılı izni olmadan yurt dışına çıkamamaları, pasaport alamamaları, boşanmış kadınların çocuklarının velayetini kaybetmeye zorlanmaları, mahkemede bir kadının ifadesinin erkeğin yarısı kadar değerinde olması, kadınların şarkı söylemesi, dans etmesi ve futbol stadyumlarına girmesi yasaklanmıştır (Aarabi ve Shelley, 2022, Tony Blair Instıtute For Global Change). Aynı zamanda 2017 yılında hükümet, cinsiyete göre ayırdığı spor salonlarında bazı sporları, İslam dışı nitelendirerek yasaklamıştır (Amidi, 2022, BBC). Bu bağlamda kadınları ikinci sınıf vatandaş olarak gören İran rejimi, hayatın her alanında kadınlara cinsiyet ayrımcılığı yapmaktadır. Dolayısıyla kadınlar, hayatın her alanında sistematik ayrımcılığa maruz kalmıştır.

Şeriat kurallarına ve İslam hukukuna göre, kadınlar, yedi yaşından itibaren uzun, bol giysiler giymek ve saçlarını örtmek zorundadır. İranlı kadınlar, kendilerine karşı 40 yılı aşkın bir süredir ayrımcılık yapan baskıcı bir rejim tarafından, temel insani ve medeni haklardan mahrum bırakılmıştır (Sarkar, 2022, Indıa Today). Devrim sonrası yeni anayasada belirlenen kurallardan birisi, kadınlara getirilen başörtüsü

zorunluluğudur. Bu zorunluluk, ABD destekli monarşiyi deviren İslam devriminden 4 yıl sonra, 1983 yılında gelmiştir (The Guardian, 2022).

Dini amaçlarla belli bir kıyafete bağlı kalmayı seçmek ile bir baskı aracı olarak dini bir kıyafet giymeye zorlanmak arasında fark vardır. Bir kadın, başörtüsü takmayı seçtiğinde, bu onun kişisel tercihinin bir biçimi haline gelmektedir. Ancak başka bir kadın başörtüsü takmaya zorlandığında, bu onun bireysel ifadesini sınırlayıcı bir etkide bulunmakta ve bu nedenle baskıcı bir hal almaktadır (Kohan, 2022, s. 3).

Zorunlu başörtüsü konusu, muhafazakâr kesime göre bu zorunluluğunun devam etmesi gerektiğini ancak; reformistlere göre de bu konunun bireysel tercihe bırakılmasını istediği bir ülkede son derece hassas ve tartışmaya açık bir konu olmuştur. Kadınlar, devrimin başlangıcından günümüze kadar getirilen kurallara, çeşitli şekillerde direnmişlerdir.

İran rejiminin getirdiği kurallara uyulmaması durumunda ise azarlanma, tutuklanma ve para cezası gibi cezai yaptırımlar getirilmiştir. Başörtüsü zorunluluğu, İslam devriminin ilk yılından itibaren kadınlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 1979 yılından günümüze kadar uzanan süreçte kadınlara yönelik getirilen başörtüsü zorunluluğuna ve hakların kısıtlanmasına yönelik, birçok kadın aktivizmi ortaya çıkmıştır. Kadın aktivistlerin gerçekleştirdiği eylemlerden bazıları büyük çaplı olurken, bazıları da daha sınırlı yayılmıştır (Tandoğan, 2021, s. 207)

İran'da ilk eylemler, başörtüsü zorunluluğunun getirildiği günden bir gün sonra 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde gerçekleşmiştir. Kadınlar, başkent Tahran'da zorunlu başörtüsüne karşı eylem düzenlemişlerdir. Aynı zamanda kadınların başlattığı bu eylem, İran'da İslam devrimi sonrası zorunlu başörtüsüne karşı yapılan ilk kitlesel eylemdir. Dolayısıyla İran, tarihi çok eskiye dayanan köklü bir kadın hareketine sahiptir. İran'da kadınlar, son birkaç yıldır başta başörtüsü zorunluluğu olmak üzere birçok alanda hapis, sürgün, tutuklama, tehdit ve ölüm cezalarına rağmen protesto hareketlerini sürdürmektedir. Bu protestolarda kadınlar, "Beyaz Çarşambalar", "Benim Gizli Özgürlüklerim" ve "Benim Kameram Benim Silahım" gibi sloganlarla takmak zorunda oldukları başörtülerini çıkararak tepkilerini göstermişlerdir. (Porgham, 2022a, Politikyol). 1979 yılında gerçekleşen İslam devriminden günümüze kadar olan süreçte gerçekleşen (Tandoğan, 2021, s. 222) toplumsal hareketlere, 2022 yılında yenisi eklenmiştir.

13 Eylül 2022 tarihinde 22 yaşındaki Kürt asıllı Mahsa Amini, İran hükümetinin kıyafet kurallarına uymadığı gerekçesiyle, kıyafet ve davranışlarla ilgili katı kuralları uygulamakla görevli ahlak polisi tarafından göz altına alınmıştır. Amini'nin gözaltına alınmasının ardından 16 Eylül 2022 tarihinde, travmatik beyin hasarından komaya girerek hayatını kaybetmiştir. Bu olay, İran toplumu tarafından protesto hareketine ve uluslararası tepkilere neden olmuştur. İran hükümeti, Amini'nin beyin hasarının altta yatan bir hastalığın sonucu olduğunu öne sürmektedir. Ancak protestocular, Amini'nin beyin hasarının, kafasına aldığı darbeden kaynaklandığına inanmaktadır (Kabir, 2022, The Lancet).

İlk protestolar, Amini'nin hayatını kaybettiği Kasra Hastanesi önünde ve çevresindeki sokaklarda aktivistlerin, diktatöre ölüm sloganları atmasıyla başlamıştır. İran'da yapılan protestolarda, diktatöre ölüm sloganları, İran toplumunun rejim karşıtı olduğunu göstermektedir (Shreyasi, 2022, India Today). Dolayısıyla Mahsa Amini'nin ölümüyle başlayan eylemler, rejim karşıtı protesto hareketine dönüşmüştür.

17 Eylül 2022 tarihinde Amini'nin cenaze törenine birçok kadın aktivist, polis ekiplerinin önünde toplu halde başörtülerini çıkararak zorunlu başörtüsü kuralına karşı slogan atmışlardır. Ardından kadınlarla birlikte, erkekler de Saqqez'deki valilik binası önünde yürüyüş düzenlemişlerdir. Amini'nin ölümü ve zorunlu başörtüsünün kaldırılması taleplerine yönelik eylemlerin yanı sıra protestocular, baskıya, insan hakları ihlallerine ve ülkenin siyasi kurumlarına karşı da slogan atmışlardır (Fumani, 2022, The Guardian). Aynı zamanda yapımcılar, aktörler, futbolcular ve ünlüler de protesto hareketine katılarak aktivistlere destek olmuşlardır (Debre, 2022, Abcnews).

Kadın aktivistler, sokak protestolarında başörtülerini yakarak, açık bir şekilde rejimin getirdiği kurallara meydan okumaktadır. Bu eylem, kadınların özgürlüklerini geri alma mücadelesinin bir gösterisidir. Aynı zamanda kadınların başörtülerini yaktıkları ve saçlarını kestikleri görüntülerin sosyal medya üzerinden yayılması, protestoların artmasına neden oluşmuştur (Horton, 2022, The Lancet). Anupama Bhardwaj isimli kadın aktivist ve Türk şarkıcı Melek Mosso'da, saçlarını keserek protestolara destek olmuşlardır (Chaudhary, 2022, India Today).

Mahsa Amini'nin, ölümünün kırkıncı günü nedeniyle başkent Tahran'ın yanı sıra; Şiraz, Kirman, Tebriz, Reşt, Merivan, Urmiye, Meşhed ve Kum gibi kentlerde, protestolar düzenlenmiştir (Gritten, 2022a, BBC) İran toplumunda protestolarda

hayatını kaybedenlerin kırkıncı ölüm günleri, yasın sonlanması ve yeniden ayağa kalkışı simgelediği için önemlidir (Porgham, 2022b, Politikyol). Ancak eylemlerin artmasıyla İran hükümeti, ağır insan hakları ihlali içeren ve ölümle sonuçlanan bir güç kullanmıştır. Uluslararası Af Örgütü'ne göre, protestoların yayılmaya başlamasının ardından 30 Eylül'de, içlerinde çocukların da bulunduğu birçok protestocu öldürülmüştür. Aktivistler, bu olayı "kanlı cuma" olarak adlandırmışlardır (BBC, 2022a).

İran genelinde ve uluslararası kamuoyunda sosyal medya üzerinden yapılan çağrılar, farkındalık yaratarak protestoların etkisini artırmaktadır. Ayrıca Mahsa Amini'nin ölümünden sonra, #mahsaamini hashtagiyle Farsça ve İngilizce olarak birçok tweet atılmıştır. Hashtagler, farkındalık yaratmak için önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla sosyal medya, kadın aktivistlerin tepkilerinin duyulmasına ve görülmesine izin veren bir araçtır (Amidi, 2022, BBC). Sosyal medyada, "kadınların direndiği, vazgeçmediği, mücadele ettiği, devrimi kadınların yapacağı, dünyayı kadınların değiştireceği" şeklinde paylaşılan gönderiler, protesto hareketinin aynı zamanda bir kadın hareketi olduğunu da vurgulamaktadır (Asa, 2022, s. 44).

Sosyal medya kullanımı, protesto hareketlerinin oluşmasında büyük bir etkene sahiptir. İran sokaklarında meydana gelen protesto görüntüleri ve güvenlik güçlerinin protestoculara yönelik saldırılarını içeren videolar, sosyal ağlar üzerinden uluslararası kamuoyunu yayılmıştır (Asa, 2022, s. 43). Dolayısıyla sosyal medyada yayınlanan videolar ve fotoğraflar, protesto hareketinin birçok ülkeye yayılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda İtalya, Yeni Zelanda, ABD, Kanada, Avustralya protesto hareketine destek veren ülkeler arasındadır. Ayrıca Belçika'da ve İsveç'te yaşayan İranlılar da, protestolara destek olmak amacıyla, Dışişleri Bakanlığı önünde miting düzenlemişlerdir (Iran International, 2022). Fransa'nın başkenti Paris'te de aktivistler, İran'daki protestoları desteklemek için toplanmışlardır (Askew, 2022, Euronews). Bu bağlamda, Avrupa'nın birçok ülkesinde insanlar, protesto hareketine destek olmuşlardır.

Amini'nin ölümünün ardından başlayan protestolara, Cumhurbaşkanı Ebrahim Raisi, dış güçlerin müdahalesi olduğunu söylemiştir (Puspitasari, 2022, s. 611). Hükümet, protestolara karşı tepkisini sert bir şekilde belli ederek, İran'da meydana gelen huzursuzluğun sebebi olarak da, başta İsrail ve ABD olmak üzere dış etkenleri sorumlu

tutmuştur. Ülke çapında devam eden protestoların giderek etkisini arttırmasıyla İran güvenlik güçleri, internet erişimine kısıtlama getirmiştir. Bu bağlamda bilgiye erişim ve bilgi paylaşımı engellenmeye çalışılmıştır (United Nations, 2022). İran hükümetinin protestoları bastırma çabalarına, internet ve mobil ağ kesintilerine, toplu tutuklamalara, yargısız infazlara, baskılara ve sokağa çıkma yasaklarına rağmen eylemler, etkisini artırmaya devam etmiştir (Loanes, 2022, Vox).

İran asıllı, Kürt sanatçı ve rapçi olan Saman Yasin, ülke genelinde yayılan protestolara destek olmak amacıyla İran rejimini eleştiren bir şarkı yazdığı gerekçesiyle tutuklanarak idam cezası almıştır. Aynı zamanda 32 yaşındaki müzisyen Toomaj Salehi'de, protesto hareketine destek olduğu için tutuklanmıştır. Protestoların yayılmasıyla birlikte insan hakları savunucuları, öğrenciler, avukatlar, gazeteciler ve sivil toplum aktivistleri de dâhil olmak üzere binlerce kadın, erkek ve çocuklar da tutuklanmaya başlamıştır (Parent ve Habibiazad, 2022, The Guardian).

Mahsa Amini olayının ortaya çıkmasını sağlayan iki kadın gazeteci Niloofar Hamedi ve Elahe Mohammadi, ülke genelini ve uluslararası kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla çevrimiçi fotoğraf ve video paylaşmışlardır. Ancak güvenlik güçleri tarafından, CIA (Merkezi İstihbarat Teşkilatı) casusu olmakla nitelendirilmiş ve idam cezası gerektiren bir suçlamayla yargılanmışlardır (Moussavi, 2022, Oxford Mıddle East Revıew). Bu bağlamda casusluk, İran rejimi tarafından ağır bir suç olarak görülmektedir.

İran'da zorunlu başörtüsüne karşı başlayan protestoların yanı sıra; kötü yaşam koşulları, su kıtlığı ve ABD'nin, İran'a uyguladığı ağır yaptırımlardan kaynaklanan ekonomik zorluklar, protestoları şekillendiren dinamikler arasında sayılmaktadır. Aynı zamanda bu dinamikler, İran toplumunu eylemlere hazır hale getirmiştir (Esfandiari, 2023, Radio Free Eupore/ Radio Liberty).

2009 yılından yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından birçok insan, geniş kapsamlı reform çağrısında bulunarak protestolara başlamıştır. Ancak bu protestolar, orta sınıf tarafından yönetilmektedir. 2019'da akaryakıt fiyatlarındaki artış ve ekonomik sıkıntılar sebebiyle ayaklanan protestocular yoksul kesim ve işçi sınıfı olmuştur. Mahsa Amini olayını, önceki yıllarda gerçekleştirilen eylemlerden farklı kılan ise, toplumun her kesiminden, farklı meslekten ve yaş grubundan bireylerin dahil olmasıdır (Loanes, 2022, Vox). Bu bağlamda İran'da birçok insan, inançları ne olursa

olsun birlik olmaktadır. İran tarihinde, İslam devriminden itibaren ilk kez, etnik gruplar bir araya gelerek eylemlere katılmıştır. Ancak İran hükümeti tarafından, özellikle Kürdistan ve Belucistan gibi etnik azınlıkların yaşadığı bölgelerde protestoculara, eylemleri bastırmak için çok şiddetli baskı uygulanmaktadır (Askew, 2022, Euronews).

18 Eylül'de Tahran Üniversitesi'nde başlayan öğrenci protestoları, İsfahan Üniversitesi, Amirkabir Teknoloji Üniversitesi, Allameh Tabataba'i Üniversitesi, Tarbiat Modares Üniversitesi dâhil olmak üzere İran'daki birçok üniversiteye yayılmıştır. Shahid Beheshti Üniversitesi'nde gerçekleşen bir toplantıda kız öğrenciler, zorunlu başörtüsü kurallarına meydan okuyarak başörtülerini çıkartmıştır (BBC, 2022b).

Tahran'da, kız ve erkek öğrenciler "İslam Cumhuriyeti istemiyoruz" ve "zorla başörtüsü istemiyoruz" sloganları atmışlardır. Güvenlik güçleri, protestolara engel olmak amacıyla göz yaşartıcı gaz, cop ve tazyikli su kullanmışlardır. Ayrıca birçok öğrenci, üniversite kampüsünde "kadın, yaşam, özgürlük" sloganları atmışlardır. Güvenlik görevlileri, Sanandaj'da kadın hakları aktivisti ve Zina Modares Gurji'yi gözaltına almışlardır. Kadın aktivist Fatemeh Sepehri ve sivil aktivist Mansur Musavi'de tutuklananlar arasındadır. Aynı zamanda Tahran Üniversitesi'nden Bardia Shakuri Fard, Babol Noshirnavi Teknoloji Üniversitesi'nden Mohammad Arab ve Allameh Tabataba'i Üniversitesi'nden Mehrdad Arandan da tutuklanan öğrencilerdir. Bu bağlamda güvenlik güçleri; insan hakları savunucuları, sivil aktivistleri, gazetecileri ve öğrencileri hedef alan yeni bir tutuklama dalgası başlatmıştır (Fumani, 2022, The Guardian).

İran'da bir mağaza yöneticisi, saçları açık kadın müşterilere hizmet verdiği gerekçesiyle, güvenlik güçleri tarafından sorgulanmak üzere tutuklanmıştır. Aynı zamanda İran'ın başkenti Tahran'da bulunan bir eğlence parkı, çalışanlarının başörtüsü takmaması nedeniyle kapatılmıştır (Roméo, 2022, France24).

İran'da yetkililer tarafından, protestolarda gözaltına alınan birçok kişiye, "yeryüzünde yolsuzluk" ve "Tanrı'ya savaş açmak" gibi suçlamalarla ölüm cezası verilmiştir (Laurence, 2022, United Nations). Mahsa Amini'nin ölümü sonrasında gelişen protesto hareketinde; 16 yaşındaki Sarina Esmailzadeh, 22 yaşındaki Hadis Najafi, 16

yaşındaki Nika Shakarami ve 23 yaşındaki Hanane Kia İran güvenlik güçleri tarafından öldürülen kadınlardan birkaçıdır (Klionsky, 2022, Taylor&Francis Online).

Güvenlik güçlerinin göz yaşartıcı gaz, sopa ve bazı durumlarda mühimmat kullanarak şiddetli baskılarına ve giderek artan ölü sayılarına rağmen aktivistler, sosyal medya üzerinden eylemlere devam etmişlerdir (Chaudhary, 2022, India Today). Bu ısrar, sadece başörtü zorunluluğuna karşı değil rejimin siyasi, sosyal ve ekonomik gibi pek çok alanda baskılarını sonlandırmak için devam etmektedir. İran rejiminden en çok etkilenen kadınlar, değişim talebinin öznesi olarak protestoların ön safhalarında yer almaktadır (Bozkurt, 2022, s. 24).

İran'da aylarca süren ve hükümetin baskısı ölümcül hale geldikçe artan eylemlerin ardından yetkililer, protestocuları toplumun gözü önünde infaz etmeye başlamıştır. İnfazların ilki, Tahran'da yakınlarında bulunan bir hapishanede, ikincisi ise Meşhed şehrinde gerçekleştirilmiştir. Yetkililerin, ayaklanmayı bastırmak için yaptığı infazlar, İran toplumu tarafından yoğun kınamalara, eleştirilere ve yeni bir dalgaya sebep olmuştur. Aynı zamanda infazın gerçekleştirildiği yerlerde, sokak protestolarının yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Aktivistler bu sefer de, ülkedeki teokratik rejimin sona ermesi çağrısında bulunarak "ölen her kişiyle bin kişi ayaklanacak" sloganı atmışlardır (Fassihi, 2022, New York Times).

Aktivistler, protestoların gücünü arttırmak için üç günlük grev çağrısı yapmıştır. Bu çağrıyla birlikte İran'daki ticari işletme sahipleri, dükkânlarını kapatarak eylemlere destek olmuşlardır. Önemli bir dayanışma gösterisi olarak, Tahran'daki kapalı Çarşı'da dâhil olmak üzere ülke çapındaki bazı işletmeler üç günlük bir genel grev nedeniyle kapatılmıştır. Bu bağlamda hareketin güçlü bir şekilde desteklendiği İsfahan kent merkezi başta olmak üzere; Tahran, Kerec, Meşhed, Tebriz ve Şiraz gibi büyükşehirlerde mağazalarını kapatmıştır. Kirman, Bojnourd, Sabzevar, İlam, Erdebil ve Lahican gibi küçük şehirlerde dükkânlarını kapatarak eylemlere destek olmuşlardır (France24, 2022).

Mahsharhr şehrinde bulunan bir petrokimya fabrikasının çalışanları, kadın aktivistlerin başlatmış olduğu harekete grev yaparak destek olmuşlardır. Ayrıca bu petrokimya fabrikasında çalışan işçiler, 1978 yılında taleplerinin karşılanması amacıyla da grev yapmışlardır. Bu grevler, İran'ın son lideri Muhammed Rıza Pehlevi'nin düşmesine

yol açmıştır. Dolayısıyla bu tür işçi grevlerinin, toplumsal hareketler de etkili bir sembolik gücü vardır (Roméo, 2022, France24).

İranlı yetkililer, iki aydan fazla süren protestoların ardından kadınların başörtüsü takmasını zorunlu kılan yasayı gözden geçireceklerini söylemişlerdir. Ardından Cumhurbaşkanı Ebrahim Raisi, İran'ın cumhuriyetçi ve İslami temellerinin anayasal olarak sağlam olduğunu ifade ederek, bunun yanında anayasanın uygulanmasında esnek yöntemlerin de olabileceğini söylemiştir. Ancak bu söylem, aktivistlerin eylemlerini durdurması için yeterli olmamıştır (The Guardian, 2022).

Birçok aktivist protesto nedenlerini, "Baraye" ile başlayan gönderilerde dile getirmiştir. "Baraye" kelime anlamı Farsça'da "nedeniyle" anlamına gelmektedir. Bu gönderiler, dans etmek, spor salonuna gitmek, pop müziği dinlemek ve etnik azınlıkların kendi dillerini öğrenmek istemesi gibi nedenlerden oluşmaktadır. Bunun üzerine İranlı pop şarkıcısı Shervin Hajipour, paylaşılan gönderileri bir araya getirerek "Baraye" adlı bir şarkı yazmıştır. Hajipour'un yazdığı şarkı, birçok İranlı tarafından eylemlerde, protesto marşı olarak kullanılmıştır (Amidi, 2022, BBC).

İran'da yetkililer, güvenlik güçlerinin kontrolünden çıkan protestolara yönelik, internet erişimine kısıtlama getirmiştir. Bu kısıtlama, sosyal medyanın protestolara olan etkisini artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Ejaz, 2022, Oxford Mıddle East Revıew). Bu bağlamda İranlı yetkililer, bilgi akışını sınırlamak ve protesto hareketini kontrol altına alabilmek için internete kısıtlama getirmiştir.

The Salesman filmiyle tanınan İranlı oyuncu Taraneh Alidoosti "Kadın, Yaşam, Özgürlük" yazılı bir pankartla başörtüsüz bir fotoğrafını yayınlayarak, protesto hareketine katılmıştır (BBC, 2022c). İsveç Kadın Milli Futbol Takımı'nın, maça çıkmadan önce yaptıkları paylaşımda, "İran'daki kızlarımız için oynuyoruz" paylaşımı protesto hareketini desteklediklerini göstermektedir (Asa, 2022, s. 54). Aynı zamanda İran futbol takımı, 21 Kasım'da Katar'da düzenlenen Dünya Kupası'nda milli marşlarını söylemeyi reddederek sessiz bir protesto gösterisi düzenlemişlerdir (Askew, 2022, Euronews).

"Kadın, yaşam, özgürlük" sloganı, İran'da kadın haklarının yeniden ele alınmasını ve birçok eksikliğin giderilmesini ifade eden önemli bir slogandır. Bu slogan, İran'da kadınların, daha iyi bir yaşam için verdikleri mücadeleyi yansıtmaktadır. "Kadın, Yaşam, Özgürlük" mottosu, aynı zamanda farklı konuları birleştiren ortak bir slogan

olmuştur. Bu konular; cinsiyet baskısı, sosyal ve ekonomik eşitsizlik ve kürtler gibi etnik azınlıklara gösterilen baskıdır. Sloganın bu kadar kapsayıcı konular içermesi, toplumun her kesiminden kadın ve erkeği bir araya getirmiştir (Kepenek, 2022, Bianet). Kürtlerden Farslara, Türklerden Gileklere, Araplardan Türkmenlere, Beluçlardan Lorlara, Mazenderanilerden Kaşkayilere kadar İran'da yaşayan bütün etnik grupların kullandığı bir slogan olmuştur. Bu slogan, böylesine geniş çaplı bir etnik grubu içine alan protesto hareketinin, bütün İran coğrafyasına yayıldığını ve eylemlerin sönümlenmediğini de göstermektedir (Porgham, 2022b, Politikyol).

Birleşmiş Milletler, Mahsa Amini'nin ölümünü kınayarak zorunlu başörtüsü uygulayan tüm ayrımcı yasa ve düzenlemelerin yürürlükten kaldırılması çağrısında bulunmuştur (Shreyasi, 2022, India Today). Aynı zamanda BM İnsan Hakları Ofisi, gözaltına alınan binlerce İran vatandaşının serbest bırakılmasını ve kasten öldürme gibi en ciddi suç olarak nitelendirilmeyen suçlar için verilen ölüm cezalarının, kaldırması çağrısında bulunmuştur (Laurence, 2022, United Nations). Bununla birlikte, Uluslararası Af Örgütü; mahkemelerin, büyük ölçüde adil olmayan yargılamaların ardından sert cezalar verilmesi için güvenlik ve istihbarat güçlerinin etkisi altında kaldığını açıklamıştır (Gritten, 2022b, BBC).

24 Kasım'da Hollanda'nın desteğiyle BM İnsan Hakları Konseyi, İran konusunda özel bir oturum düzenlemiştir. Özel oturumda, Mahsa Amini'nin ölümünden itibaren meydana gelen tüm insan hakları ihlallerini ve sivil kayıpları soruşturacak bir bilgi toplama misyonu oluşturulmuştur. Bu bilgi toplama misyonu, işlenen insan hakları ihlallerini tespit etmek ve uluslararası düzeyde tanınmasını sağlamak için önemlidir. Hollanda hükümeti, İran'daki infazların durdurulmasını ve tutukluların adil yargılanması çağrısında bulunmuştur. Ayrıca İran hükümetinin protestoculara yönelik ağır insan hakları ihlali gerçekleştirmesi ve protestocuları infaz etmesiyle birlikte AB (Avrupa Birliği) 'de, İran'a çeşitli yaptırımlar uygulamıştır. Bu yaptırımlar, İran'daki bazı kuruluşlara ve kişilere yöneliktir. İran'daki kuruluşlara ve kişilere fon yasağı uygulanarak, banka hesapları dondurulmuştur. Ayrıca bu kişiler, seyahat yasağına da tabi tutularak AB'ye girmeleri engellenmiştir. Ardından 14 Aralık'ta İran, Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'ndan da çıkarılmıştır. Bu yaptırım, İran hükümetinin kadınlara ve kız çocuklarına yönelik sistematik baskı ve insan haklarına

aykırı politikalar uygulaması sonucunda alınmış bir karardır (Government of the Netherlands, 2022).

Mahsa Amini olayı, Arap Baharı'nda polis tarafından aşağılanmaya maruz kaldıktan sonra, 2010 yılında kendini yakarak öldüren Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'ye benzemektedir. Buazizi'nin kendini yakmasıyla başlayan protesto hareketleri, Tunus, Libya ve Mısır gibi ülkeleri rejim değişikliğine götürmüştür (Loanes, 2022, Vox). Dolayısıyla katı ve zorba rejimlerde köklü değişimler çok zordur ancak imkânsız olmadığına dair tarihte pek çok örneği mevcuttur. Ancak İran'da protestoların gücü ne olursa olsun hükümetten rejim değişikliği ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Ekonomik istikrarsızlığın olduğu bir dönemde üç günlük genel grev sebebiyle çalışanların dükkânlarını kapatma kararı alması, eylemlerin gücünü artırmada önemli bir rol oynamıştır.

Nitekim greve başlayan fabrika işçilerinden, üniversiteleri işgal eden öğrencilere ve şehir merkezlerinde başörtülerini çıkaran kadınlara kadar birçok İranlı kesim, rejime karşı öfkelerini dile getirmişlerdir (Oxford Mıddle East Revıew, 2022). İranlı kadınlar, başörtüsü zorunluluğunu fiilen kaldırmış gözükmektedir.

İran'da, 'başörtüsü' sembolik bir simge haline gelmiştir. Bu simgenin, sadece kadınlara uygulanan baskıyı değil, İran'daki her yurttaşa yönelik genel bir baskıyı da sembolize ettiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kişisel tercihlere yönelik bir baskıyı simgelemektedir. Aslında protestolarda kullanılan "kadın, yaşam, özgürlük" sloganı kadınlara uygulanan baskıyı ifade ederek başlamakta ve her insanın arzuladığı özgürlükle bitmektedir. İran'da kadınların zorunlu başörtü uygulamasını kaldırılmasını istemesi, aslında sistemin kökten değişmesini istediklerinin bir işaretidir. Bu taleplerin tek bir harekette bir araya gelmesi ve birleşmesi, protestoların bu kadar kitlesel, yaygın ve sürekli olmasının birincil nedenidir.

Protestolar, 1979 devriminden önce de İran siyasi yaşamının önemli bir parçası olmuştur. Ancak Mahsa Amini olayı ve sonrasındaki yaşanan gelişmeler, 2009'da Cumhurbaşkanı seçiminin iptali çağrısında bulunan "Yeşil Hareketi" ve 2019 yılında meydana gelen ekonomik protestolardan farklıdır. Bu bağlamda Mahsa Amini olayı sonrasında düzenlenen protesto hareketleri, toplumun bütün kesimlerinden insanları içine alması ve bu harekete kadınların öncülük etmesiyle geçmiş yıllarda meydana gelen diğer hareketlerden ayrıştırmaktadır. Dolayısıyla İranlılar, sadece Amini'nin

ölümünün yanı sıra, kadınları ve etnik azınlıkları da hedef alan baskıcı rejimi protesto etmektedir.

İran'da mevcut rejim içerisindeki kadınların, nasıl baskı altında kaldığı göz önüne alındığında, 16 Eylül'de gerçekleşen Mahsa Amini olayı kayda değer bir gerçektir. Bu olayla birlikte kadın aktivistler, İran hükümetinin katı kurallara ve ayrımcılığa maruz bıraktığı toplumun sesi olmuştur. Bu protestolar, İran hükümeti için, önceki yıllarda ortaya çıkan eylemlere karşı, benzersiz bir meydan okumayı oluşturmaktadır. Bu ayaklanmalar sayesinde, cinsiyet meselelerinin artık küresel olarak üçüncül siyasi meşguliyetlere indirgenemeyeceği, bunun yerine cinsiyet endişelerinin sosyal değişimin itici gücü ve motive edicileri haline geldiği ortaya çıkmıştır. Kadın aktivistlerin tek sorunu, toplumsal cinsiyet eşitliği değildir. Ancak bu mücadele onların, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, baskıyı ve eşitsizliği rejimin diğer otoriter davranışlarıyla ilişkilendirmelerini sağlamıştır.

SONUÇ

Toplumsal hareketler, toplumun yapısında veya değerlerinde, bir değişikliğin uygulanması veya önlenmesine karşı çıkan bir tepkiyi içermektedir. Aynı zamanda bir grup insanın toplumsal sorunları çözmek için gerçekleştirdiği toplu eylemlerdir. Toplumsal hareketlerin doğası ve karakteri oldukça çeşitlidir. Bu hareketler, zaman içerisinde farklılık gösterse de aslında hepsinin ortak yönü kollektif olmasıdır.

Toplumsal alanda meydana gelen değişiklikler, toplumsal hareketlerin nedenlerini değiştirmiştir. Bu nedenler, toplumsal hareketlere katılan aktivistlerin özellikleri, hedefleri ve eylem biçimlerine göre şekillenmektedir. Yeni toplumsal hareketler, esas olarak kimlik temelli yaklaşımları merkeze alırken, toplumun sorunlarını çeşitlendirmektedir. Bu bağlamda, sınıf temelli olarak ortaya çıkan eski toplumsal hareketlerden ayrışmaktadır.

1960'ların sonlarından itibaren meydana gelen öğrenci hareketleri, kadın hakları, ifade özgürlüğü, medeni haklar, barış ve çevre hareketleri toplumsal hareketlerin yeni bir döneme evrildiğini göstermektedir. Dünyada meydana gelen değişim ve dönüşümlerin yarattığı sorunlar ve krizler karşısında çeşitli amaç ve aktörlerle ortaya çıkan bu toplumsal hareketler, yeni toplumsal hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hareketler, çoğunlukla ortaya çıktığı ülkeye bağımlıdır, ancak bazıları dünya çapında yayılma göstermektedir.

Özellikle son dönemde meydana gelen yeni toplumsal hareketler dalgasının içersinde, kadınların daha çok ön planda olduğu gözükmektedir. Çalışmada ele aldığımız yeni toplumsal hareketlerde kadın aktivizmi; eşitsizliğe, baskıya ve sosyal, politik, ekonomik taleplere yönelik gelişmektedir. Kadınlar, toplumsal değişim istemiyle meydana geldiği ülkenin devlet başkanına ve otoriter rejimlere karşı bir araya gelerek, toplumsal hareketin başlamasına neden olmuşlardır. Taleplerini ise protestolar, grevler ve imza kampanyaları düzenleyerek göstermişlerdir. Bu bağlamda Fransa'da meydana gelen Sarı Yelekliler Hareketi, sosyal medya üzerinden başlatılan imza kampanyası ile ortaya çıkmıştır. Afganistan'da Taliban hareketine karşı kadın aktivistler, Twitter'da paylaştıkları hashtaglerle toplumsal hareketin başlamasına sebep olmuştur. Son olarak İran'da Mahsa Amini olayı üzerine gerek sokaklarda gerekse sosyal medyada kadın aktivistlerin, "Kadın, Yaşam, Özgürlük " ve "Diktatöre ölüm" sloganlarıyla protesto gösterileri başlattığı görülmektedir.

Çalışmanın ilk vaka örneğinde; Fransa'da akaryakıt fiyatlarındaki artışa yönelik bir kadın aktivistin, sosyal medya üzerinden başlattığı imza kampanyasıyla Sarı Yelekliler Hareketi, siyasal sistemde daha geniş bir değişim arzusuyla ortaya çıkmıştır. Hareketin ortaya çıkmasına sebep olan akaryakıt zammı, aslında Fransa'daki ekonomik bunalımın görünen yüzü olmuştur. Sarı Yelekliler hareketinde kadın aktivistlerin, eylemlerin başlamasında ve sürecin devamında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu bağlamda kadınlar, sosyal medya aracılığıyla etkinlik kurarak kendisini rahatsız eden bir sorunu gündeme getirmişlerdir. Kadınların bu mücadelesi, daha çok ekonomik istikrarsızlıklarından ve hane bütçesinin yönetimindeki rollerinden kaynaklandığı görülmektedir. Aynı zamanda kadın aktivistlerin, eylemlerde cinsiyet eşitliği konusunda da taleplerini dile getirmesi, toplumsal cinsiyet kodlarının yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Farklı aidiyetlere sahip birçok kadın, konumlarını birleştirerek eylemler sırasında oluşan problemlere karşı kendi potansiyelleriyle ortak bir güç alanı oluşturmuşlardır. Kadın aktivistlerin başlattığı ve uluslararası kamuoyuna yayılan protestoların ardından Fransa Cumhurbaşkanı Macron, ekonomik alanda birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu bağlamda Sarı Yeleklilerin eylemler sonucunda ulaştığı somut kazanımlar, protestoların sönümlendiğini göstermektedir.

Çalışmanın ikinci vaka örneğinde, Afganistan'da ortaya çıkan Taliban yönetiminin tarihsel arka planı genel hatlarıyla açıklanmıştır. Ardından Taliban'ın, protestolara karşı tutum ve davranışları irdelenmiştir. Afganistan, kadınların uzun yıllardır hakları ve özgürlükleri için mücadele verdiği bir ülke olmuştur. Baskı altında olan bir cinsiyet rejiminin ve patriarkanın tanımladığı kadınlık kavramının, gittikçe gündelik hayata kadar uzatılan bir şekilde sorgulandığı görülmektedir. Bu sorgulamalar ise kadın aktivistlerin, kendisini içinde konumlandırdığı toplumsal bir harekete dönüşmektedir.

Taliban yönetimi, 1994 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesini izleyen iç savaş sırasında ortaya çıkmıştır. Taliban'ın, katı bir şekilde şeriatla yönetilen bir Afgan devleti kurmaya çalıştığı gözlenmektedir. Aynı zamanda Taliban yönetiminin toplumsal cinsiyet anlayışı, kadınları eğitim ve çalışma gibi birçok alanda engellemekte ve eşitlik ilkesini hiçe saymaktadır. Bu bağlamda şeriat yasalarını katı bir şekilde yorumlayan Taliban, kız çocuklarının ve kadınların eğitimine, çalışmasına, kıyafetlerine, sosyal ve siyasal haklarına birtakım kısıtlamalar getirmiştir. Bu kısıtlamalar, çeşitli insan hakları ihlallerini de beraberinde getirmiştir. ABD'nin

Afganistan yönetimine geçmesinin ardından, Taliban rejiminin kadınlara yönelik getirdiği kısıtlamaların kaldırıldığı ve birçok hakları geri aldığı gözlemlenmiştir.

Taliban, Afganların ABD destekli hükümet tarafından oluşturulan anayasada yer alan medeni ve siyasi haklarına karşı bir tehdit olarak görülmektedir. Bu bağlamda kadın aktivistler, elde ettiği hakları tekrardan kaybetmemek amacıyla sosyal medya üzerinden "MyRedLine" hashtagiyle eylemlere başlamışlardır. Twitter üzerinden başlatılan bu eylemlere birçok kadın ve erkek, kırmızı çizgilerini "MyRedLine" hashtagiyle belirtmiştir. Bu hashtaglerin daha çok kadınlara ve kız çocuklarının eğitimine yönelik yapıldığı gözlemlenmiştir. Ancak yapılan bu eylemler, Taliban'ın Afganistan yönetimini tekrardan ele geçirmesinin önünde yeterli olmamıştır. Zira ABD'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından 15 Ağustos 2021 tarihinde Taliban, yönetimi tekrardan eline almıştır. Kadın aktivistler bu seferde "DoNotTouchMyClothes" ve "AfghanistanCulture" hashtagiyle, sosyal medya üzerinden Taliban yönetime karşı tepkilerini göstererek, yerel ve ulusal kamuoyuna seslenmişlerdir. Taliban'ın Afganistan yönetimini yeniden ele geçirmesi kadın aktivistlerin tepkisini artırmış olsa da aslında bu tepki, Afganistan'da uzun zamandır süren haksızlık, yolsuzluk ve sosyoekonomik sıkıntıların bir dışa vurumudur. Aktivistlerin, "MyRedLine", "DoNotTouchMyClothes", "AfghanistanCulture" hashtagleriyle başlattığı eylemler, kadınların direniş sembolüne dönüşmüştür. Afganistan'a finansal destek sağlayan ülkeler, şu anda ciddi bir ekonomik krizle mücadele eden Afganistan için yardımların yeniden başlatılmasını, Taliban'ın kadınlara yönelik muamelesine bağlı olduğunu belirterek, kadın aktivizmine destek olmuşlardır.

Taliban rejimi, Afgan toplumuna karşı başlangıçta ilk ortaya çıktığı dönemden daha esnek bir tutum sergiliyor gibi gözükse de kadınlara yönelik birtakım kısıtlamaların halen devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda kadınların, erkek refakatçi olmadan uzun mesafeli yolculuklara çıkmalarına ve sağlık sektörü dışında birçok kadının çalışmasına izin verilmemektedir. Aynı zamanda kız öğrencilerin ve kadınların üniversiteye gitmeleri de yasaklanmıştır. Dolayısıyla Taliban rejiminin getirdiği bu kısıtlamalar, yeni bir protesto dalgasına zemin hazırladığını göstermektedir.

İran'da yaşanan Mahsa Amini olayı ve sonrasında meydana gelen gelişmeler, çalışmanın üçüncü ve son vaka örneğidir. İran'da zaman zaman ayrımcı yasalara,

devlet tarafından uygulanan ahlaka ve aterkil yönetime karşı protestolar düzenlenmiştir. Bu bağlamda, İran'da protesto eden ve rejime karşı çıkan kadınların uzun bir tarihi vardır. 16 Eylül 2022 tarihinde 22 yaşındaki Mahsa Amini'nin ölümüyle başlayan protestolar, günümüzde de halen devam etmektedir. Mahsa Amini'nin ölümü, İran'da katı teokratik yönetime karşı meydan okumanın fitilini ateşleyen önemli olaylardan bir tanesidir. Amini'nin ölümünden sonraki günlerde ülke çapında kadınlar, yasal olarak uygulanan kıyafet kurallarına karşı gelerek protesto düzenlemişlerdir. Eylemlere her yaştan ve etnik kökenden bireyler katılmıştır. Ancak sokaklardaki protestolarda daha çok kadın aktivistlerin ve genç nesilin ön planda olduğu görülmektedir. İran güvenlik güçlerinin aktivistleri durdurmak amacıyla baskıcı ve ağır insan hakları ihlali içeren şiddeti, protestocuları durdurmanın önüne geçememiştir. Bu tür ihlaller, İslam Devrimi'nden günümüze kadar yasalara, politikalara ve toplumsal yapılara gömülü olan cinsiyete dayalı ayrımcılığın bir devamı niteliğindedir. Aynı zamanda İslam Devrimi'nden bu yana İran tarihinde, ilk kez etnik gruplar bir araya gelmiştir. Bu bağlamda farklı bir dinamizmi ortaya çıkmıştır. Ayrıca Kürt asıllı Mahsa Amini'nin, başörtüsünü kıyafet kurallarına uygun takmadığı gerekçesiyle tutuklanması, kendisine etnik ve cinsiyet ayrımcılığı yapıldığının da kanıtıdır.

Kadınların protesto hareketinde gösterdiği tepkiyi anlamamak ve hareketi dış etkenlere bağlı kılmak, İran hükümetinin bu olayların temelinde yatan nedenleri görmezden geldiğini göstermektedir. Dolayısıyla ülkede halen devam etmekte olan protesto hareketleri, İran yetkililerin, protestocuların taleplerine yönelik değişikliğe gitmediğini somutlaştırmaktadır. İran'da meydana gelen eylemler, güvenlik güçleri tarafından baskı, şiddet ve hatta ölümle sonuçlansa bile etkileri, bir sonraki protesto dalgasını tetiklediği görülmektedir. Birçok ülkede yapılan mitingler, eylemler protesto hareketine verilen desteği de ortaya koymaktadır. Aynı zamanda İran'a yapılan yaptırımların, hükümetin değişikliğe gitmesinde etkili bir araç olup olmadığını ilerleyen zamanlar gösterecektir.

Farklı ülkelerde meydana gelen toplumsal hareketler, ortaya çıkış nedenlerine bağlı olarak birbirlerinden ayrılıyor olsa da, içlerinde birbirlerine benzer parçalar bulmak mümkündür. Bu bağlamda üç farklı toplumsal hareket, gerçekleştiği toplumların desteğini alarak geniş kitlelere yayılmıştır. Farklı taleplerle başlayan bu hareketler,

kısa zamanda pek çok insanın ilgisini çekmiş ve diğer ülkeler tarafından takip edilmiştir. Aynı zamanda üç farklı ülkede meydana gelen toplumsal hareketlerin lidersiz oluşu, yeni toplumsal hareketlerin özelliklerini içinde barındırmaktadır.

Kadın aktivizmi, toplumsal hareketler sayesinde dışlananların ve ötekileştirilenlerin seslerini duyurmaları için gerekli ortamı sağlamaktadır. Değişim isteyen, sesini duyurmak isteyen, yetinemeyen ve gücü yetmeyen kadınlar; toplumsal hareketlerin ve sosyal medyanın etkisiyle kolay ve hızlı bir şekilde etkileşim sağlayabilen, yerel ve ulusal kamuoyunda görülebilen bir hale getirmiştir. Kadınların, eylemler düzenlemesi ve sosyal medya üzerinden örgütlenmesi, özgürlükçü bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kadın aktivizminin, toplumsal hareketlerde göstermiş oldukları mücadele şartlarının ve biçimlerinin değişiklik gösterdiği sonucuna da ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Aarabi, K., Shelley J. (2022, 22 November). Protests and Polling Insights From the Streets of Iran: How Removal of the Hijab Became a Symbol of Regime Change. *Tony Blair Institute For Global Change* Erişim Adresi: https://institute.global/policy/protests-and-polling-insights-streets-iran-how-removal-hijab-became-symbol-regime-change

Acker, J. (1992). From Sex Roles to Gendered Institutions. *Contemporary Sociology*, 21(5), 565-569.

Adaçay, F. R. (2018). Toplumsal Cinsiyetin Yaratılması ve Sürdürülmesinde Temel Kurumların Rolü. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 345-363.

Akan, E., Gürhan, N. (2020). Feminizmin "e-Hali": Dijital Feminizm Üzerine Bir Araştırma. *Hafıza*, 2 (2), 4-22.

Akdemir, S., Davarcıoğlu Özaktaş, F., Aksoy, N. (2019). Türkiye'de ve Seçilmiş Ülkelerde Kadının İşgücü Piyasasındaki Yeri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (43), 184-202.

Al Kaylanı, H. F. (2013). *Women as Drivers of Change in the Arab World*, Turkish Policy Quarterly, 11(4), 109-117, Erişim Adresi: http://turkishpolicy.com/files/articlepdf/women-as-drivers-of-change-in-the-arab-world-winter-2013-en.pdf

Albayrak, S. (2019). Sarı Yeleklilerin Demokrasi Arayışı, *EURO Politika Dergisi*, (2), 56-58.

Albrecht, C., Rude, B., Stitteneder, T. (2022). Women in Afghanistan: Developments over the Last 20 Years and the Return of the Taliban, *CESifo Forum*, 23(01), 57-62.

Aldemir, N. C. (2010). *Küreselleşme Karşıtı Sosyal Hareketler* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Alkan, A., Çakır, S. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Modern Türkiye'ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar. (Faruk Alpkaya ve Bülent Duru, Der.). *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*. Ankara: Phoenix Yayınevi, (2), 229-271.

Alptekin, D. (2008). Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 0(20), 21-33.

Alptekin, D. (2011). Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 33-43.

Amidi, F. (2022, 2 November). Hashtags, a viral song and memes empower Iran's protesters. *BBC* Erişim Adresi: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-63456599

Arrighi, Giovanni, Terence K. Hopkins, Wallerstein, Immanuel. (2004). *Sistem Karşıtı Hareketler*. (C. Kanat, B. Somay ve S. Sökmen, Çev.). 2. bs. İstanbul: Metis Yayınları.

Asa, A. N. (2022). Yeni Toplumsal Hareketlerde Sosyal Medyanın Rolü: Mahsa Amini Örneği. *Sdü İfade*, 4(2), 40-63.

Askew, J. (2022, 20 December). Iran protests: What caused them? Are they different this time? Will the regime fall? *Euronews*. Erişim Adresi: https://www.euronews.com/2022/12/20/iran-protests-what-caused-them-who-is-generation-z-will-the-unrest-lead-to-revolution

Atan, M. (2015). Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile . *The Journal of Europe - Middle East Social Science Studies*, 1(2), 1-21. doi: 10.21085/jemsos.38880

Avcil, C. (2020). Sivil Kadın: Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (22), 589-594.

Avcil, C. (2021). *Feminist Hareketin Yeni Stratejisi Dijital Feminizm*. Şahin Karabulut (Ed.), Siyaset Biliminde Geçmişten Günümüze Yaşanan Gelişmeler (ss. 185-202) içinde. Ankara: Gazi Kitabevi.

Barusch, A. S. (2002). *Foundations of Social Policy: Social Justice, Public Programs and the Social Work Profession*. Itasca: F.E. Peacock Publishers.

BBC. (2022a, 6 Aralık). *Görüntüler sosyal medyadan, insan hakları kuruluşlarından veya yerel medyadan alınmıştır*. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-63836921

BBC. (2022b, 23 Eylül). *İran'da Amini'nin ölümüyle başlayan protestolar 80'den fazla yerleşim yerine yayıldı.* Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/articles/cgrdnv74zr8o

BBC. (2022c, 22 Aralık). *Gözaltındaki İranlı aktris Taraneh Alidoosti için sanatçılardan ortak çağrı: 'Derhal serbest bırakılmalı'*. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/articles/c295dzpy5glo

BBC. (2021, 13 September). *Afghan women hit back at Taliban with #DoNotTouchMyClothes campaign*. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/news/world-asia-58550335

Beauvoir, de S. (2019). *İkinci Cinsiyet*. (Gülnur Acar Savran, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Bhasın, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet "Bize Yüklenen Roller"*, (Kader Ay, Çev.). İstanbul: Kadav Yayınları.

Bilton, T., Bonnet, K., Jones, P., Sheard K., Stanworth, M., Webster, A. (1987). *Introductory Sociology,* Second Edition, London: The Macmillan Press.

Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Lawson, T., Skinner, D., Stanworth, M. ve Webster, A. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Blackstone, Amy M. (2021, 03 Nisan). Cinsiyet Rolleri ve Toplum. (Tolga Şahin Çev.). *Sosyal Bilimler*, 1-4. Erişim Adresi: https://www.sosyalbilimler.org/cinsiyet-rolleri-toplum/

Bozkurt, M. (2022). *"İranlı Kadınlar" İmajına Karşı İran'da Kadınlar: Kısıtlamalarla Nesneleştirilenler Değişimin Öznesi Olarak Sokaktalar*. Oktay Bingöl (Ed.), Arel Ir Monthly, (32), (ss. 20-24) içinde. Erişim Adresi: https://usam.arel.edu.tr/wp-content/uploads/2022/11/32.-Sayi-Arel-IR-Monthly.pdf

Budak, C. (2018). Türkiye'de Feminist Hareketin Dünü ve Yarını, *Journal of Business in the Digital Age*, Sayı: 1, 38-50.

Büyükbaş, M. (2006). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'a Müdahalesi ve Afganistan'da Oluşturulan Yeni Yönetim Yapısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Can, A., Taşçı, U. (2016). Teoriler Işığında Toplumsal Olayların Gelişimi ve Yönetimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 151-170.

Can, Y. (2013). Kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet temelleri: Niğde örneği. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*. 5(1), 203-216.

Castells, M. (2008). *Kimliğin Gücü Enformasyon Çağı-Ekonomik Toplum ve Kültür,* 2. Cilt, (Ebru Kılıç, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chaudhary, B. (2022, 8 October). Anti-hijab protests: Noida woman cuts her hair in solidarity with Iranian women. *Indıa Today*. Erişim Adresi: https://www.indiatoday.in/india/story/anti-hijab-protests-noida-woman-cuts-hair-solidarity-iranian-women-2282483-2022-10-08

Cohen, J., Arato, A. (1992). *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: The MIT Pres.

Coşkun, A. , Özdilek, R. (2012). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sağlığa Yansıması ve Kadın Sağlığı Hemşiresinin Rolü. *Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi*, 9(3), 30-39.

Coşkun, M. K. (2006), Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye'de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 61(1), 67-102.

Çakır, S. (2006). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

Çatı, M. O. & Kebapcı, G. (2022). Toplumsal Hareketlerin Siyaset Psikolojisi Kavramları ile İncelenmesi: Arap Baharı Sürecinde Tunus ve Mısır, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 22(1) , 235-256.

Çeşnigil, B.Ş. (2019). *1980 Sonrası Türkiye'de Kadın Hareketi ve Özel Olanın Politikleşmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çımrın, F. K. (2009). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Bir Hareket Olarak Karşı Küreselleşme Hareketleri Türkiye Sosyal Forumu Örneği.* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Çımrın, F. K. (2010). Yeni Sosyal Hareketler ve Kentsel Yaşam, Gümüşhane Üniversitesi *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi,* Sayı: 2, 45-58.

Çimen, H., Bakan, S. (2019). Toplumsal Olayların Merkezi Fransa'daki Sarı Yelekliler Hareketi ve Protestoların Türkiye'ye Yansımaları. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 80-107.

Çokluk Cömert, N. (2019). Postmodern Status of New Social Movements: A Research on Yellow Vests. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences,* (56), 1-29.

Dashti, Z. (2021). Abd'nin Afganistan'dan Çekilmesi İle Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 195-212.

Dashti, Z. (2021). Afganistan'da Taliban'ın İktidara Gelmesi İle Yaşanan İç Ve Dış Göç Krizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 381-403.

Dashti, Z. (2022). Afghan External Mıgratıon Movements In The Hıstorıcal Process. *Asya Studies*, 6(20), 301-314.

Debre, I. (2022, 22 November). Iran media blames humiliating World Cup loss on protests. *Abcnews*. Erişim Adresi: https://abcnews.go.com/Sports/wireStory/iran-media-blames-humiliating-world-cup-loss-protests-93781617

Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44(511), 11-27.

Doğan, Y. (2019). Trabzon'da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri Ve Sorunları. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5(7), 11-29.

Doğancı, H. K., Tuncay, T. (2020). Tarihsel Süreçte Kadının Aile İçindeki Konumunun Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (3) , 1324-1351. Doi: 10.33417/tsh.687922

Donovan, J. (2014). *Feminist Teori*. (Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Meltem Ağduk Gevrek, Çev.). İstanbul: Yordam Yayınları.

Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. (6). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Durukan Ö. (2019). *Lübnan'da Feminizm İdeolojisi ve Kadın Hareketinin Tarihsel Süreci* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Orta Doğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları*. Ankara: CEİD Yayınları.

Ejaz, S. I.(2022, 24 December). How virtual social networks translate into street protests: The case for Mahsa Amini's death under IRI (Islamic Republic of Iran's) Morality Police? *Oxford Mıddle East Revıew*, Erişim Adresi: https://omerjournal.com/author/omerjournal/

Eraydın, G. (2020). Protestoların Çerçevelenmesi: Sarı Yelekliler ve Türk Medyası. *Etkileşim*, (5), 146-168 .

Erdal, İ. (2022). Afganistan'ın Modernleşme Süreci Ve Dış Politikasında Türkiye'nin Etkisi (1920-1973). *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(8), 925-938.

Erdil, N. (2020). *Yeni Sosyal Hareketler İçinde Kadın Hareketlerinin Türkiye'ye Yansımaları ve Etkileri* (Doktora tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Erdoğan, M. (2022, Nisan). *Taliban Yönetiminde Eğitim*. S. Şekercioğlu Bozacıoğlu (Ed.), Afganistan'da Taliban Yönetiminin Küresel Ve Bölgesel Etkileri, Arel- USAM, Başkent- SAM, Kongre Bildiri Kitapçığı, Çevrimiçi Ulusal Kongre, 49-57, İstanbul. Erişim Adresi: https://usam.arel.edu.tr/wp-content/uploads/2022/05/AFGANISTANDA-TALIBAN-YONETIMININ-KURESEL-VE-BOLGESEL-ETKILERI.pdf

Esfandiari, G. (2023, 01 January). Will Iran's Protest Movement Survive? *RaidoFreeEurope/RaidoLiberty*. Erişim Adresi: https://www.rferl.org/a/iran-protest-movement-viability/32201422.html

Fassihi, F. (2022, 12 December). Iran Turns to Public Executions, Enraging an Already Protesting Public. *The New York Times*. Erişim Adresi: https://www.nytimes.com/2022/12/12/world/middleeast/iran-protests-execution.html

France24. (2022, 05 December). *Iranian shops close in several cities after protesters' call for nationwide strike*. Erişim Adresi: https://www.france24.com/en/middle-east/20221205-iran-s-conservative-press-ignores-claim-morality-police-has-been-abolished

Fumani, M. (2022, 23 September). Rage against the regime: how Iran erupted after the death of Mahsa Amini, *The Guardian*. Erişim Adresi: https://www.theguardian.com/global-development/2022/sep/23/how-iran-erupted-after-mahsa-amini-death-protests

Furuncu, D. (2014). *Yeni Toplumsal Hareketler, Küreselleşme ve Dijital Aktivizm: Gezi Parkı Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gıddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Hüseyin Özel, Cemal Güzel Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gondorová, E. (2014). *The Position of Women in Post-Revolutionary Tunisia and Their Role in Political Decision-Making Processes: Between Social Movements, Frustrations and Administrative Routine?*, Moving the Social, 52, 27–47. doi: 10.13154/mts.52.2014.

Government of the Netherlands. (2022, 16 December). *Iran: questions and answers about the situation and sanctions*. Erişim Adresi: https://www.government.nl/latest/news/2022/12/16/iran-questions-and-answers-about-the-situation-and-sanctions

Görgen, İ. (2022). XIX. Yüzyıldan Günümüze Emperyalizmin Gölgesinde Afganistan. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 387-426.

Gritten, D. (2022a, 26 Aralık). İran'da Mahsa Amini'nin ölümünün 40. gününde birçok kentte protestolar düzenlendi, polis göstericilere ateş açtı. *BBC*. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/turkce/articles/cgeg19w0e01o

Gritten, D. (2022b, 8 December). Mohsen Shekari: Iran carries out first execution over protests. *BBC*. Erişim Adresi: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-63900099

Gul, A. (2022, 20 December). Taliban Ban Women From Universities in Afghanistan. *Voa*. Erişim Adresi: https://www.voanews.com/a/taliban-ban-women-from-universities-in-afghanistan/6884474.html

Günsever, B. (2017). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Rehberi*. İstanbul: Toplum Gönüllüleri Vakfı Yayınları. Erişim Adresi: https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/toplum-gonulluleri-vakfi-toplumsal-cinsiyet-calismalari-rehberi.pdf

Gürboğa Yazıcı, S. (2019). *Arap Baharı ve Ortadoğu'da Kadın Hareketi: Tunus Örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Gürcan, E. C. (2019). Bir "Siyasal Süreç" Olarak Fransız Sarı Yelekliler Hareketi'nin Ortaya Çıkışı. *Mülkiye Dergisi*, 43(2), 435-458.

Güzelcan Şenol, S. (2010). *Türkiye'de 1980 Sonrası Kadın Hareketi ve Feminist Yayıncılığın Oluşum Süreci: Pazartesi Dergisi Deneyimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Hackel, J. (2021, 14 September). Afghan women to the Taliban: #DoNotTouchMyClothes. *The World*. Erişim Adresi: https://theworld.org/stories/2021-09-14/afghan-women-taliban-donottouchmyclothes

Hakverdigil, R. K. (2019). *Toplumsal hareketlerin dijital dönüşümü: Slaktivizm üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Heywood, L., Drake, J. (eds). (2002). *Third wave agenda: Being feminist, doing feminism*. Minneapolis: Minnesota University Press.

Hileman, R. (2014). *Defining Feminism in a Digital Age*. LIBR 281, Community Informatics, 1-12.

Horton, R. (2022, 01 October). Women, life, freedom-and Twitter. *The Lancet*. Erişim Adresi: https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(22)01879-7/fulltext

Iran International. (2022, 21 December). *International Condemnations Continue Against Iranian Regime*. Erişim Adresi: https://www.iranintl.com/en/202212211153

Kabir, A. (2022, 3 December). Iran's protester children do not belong in a correctional and rehabilitation centre. *The Lancet*. Erişim Adresi: https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(22)02184-5/fulltext#articleInformation

Karakaya, İ. & Nazarı, M. İ. (2022). Afganistan'da Taliban İktidarı Dönemleri (1996-2001 ve 2021 Sonrası) ve Afganistan Dış Politikası. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi,* 12(23), 143-169.

Karataş, E. (2019). Sosyal Medyanın Gönülsüz Ve Gizli Liderleri: Koreograflar. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi,* 1(1), 61-75.

Karen, F. (2022, Nisan). *Taliban'ın Tarihsel Değişimi*, S. Şekercioğlu Bozacıoğlu (Ed.), Afganistan'da Taliban Yönetiminin Küresel Ve Bölgesel Etkileri, Arel- USAM, Başkent- SAM, Kongre Bildiri Kitapçığı, Çevrimiçi Ulusal Kongre, 29-48, İstanbul. Erişim Adresi: https://usam.arel.edu.tr/wp-content/uploads/2022/05/AFGANISTANDA-TALIBAN-YONETIMININ-KURESEL-VE-BOLGESEL-ETKILERI.pdf

Kartal, R. N. (2020). Problem Of Ethnıcıty, Relıgıon And Polıtıcs In Afghanıstan: A Panorama Of Pashtunısatıon Polıtıcs. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 55-63.

Kaya, Ş. (2018). Kadın ve Sosyal Medya. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(2), 563-576.

Kaypak, Ş. (2013). *Toplumbilim*, Basılı Ders Notları, Antakya: Hatay MKÜ Yayını.

Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısından Kente Bakmak. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 344-357.

Kepenek, E. (2022, 28 Eylül). Akademisyen Matin: İran'da başörtüsü yasağı gevşetilebilir. *Bianet*. Erişim Adresi: https://bianet.org/bianet/diger/267712-akademisyen-matin-iran-da-basortusu-yasagi-gevsetilebilir

Kırık, A. M., Toktay, Y. (2020). Arap Baharı'ndan Avrupa Kış'ına: Sarı Yelekliler Hareketi. *Literatürk Academia*. (12), 357-380.

Kişi, E. (2022). Uluslararası Alanda Afganistan Sorunu: Taliban İktidarı, Afgan Mülteciler Ve Türkiye. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 39-55.

Klionsky, D. J. (2022, 11 November). Diversity, equity and inclusion in autophagy research. *Taylor&Francis Online*. Erişim Adresi: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15548627.2022.2140551

Koca, P., Durkal, H. (2018, 10 Aralık). Elbette devrimci proletaryanın isyanı değil henüz!. *Gazeteduva*r, (12), 41-48. Erişim Adresi: https://www.gazeteduvar.com.tr/dergi/duvardibi_dergi_12.pdf

Koç, F. (2017). Türkiye'de Yeni Toplumsal Hareketlerin Dönüşümünde Sosyal Medyanın Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Kayfor 15 Özel Sayısı, 1567-1577.

Kohan, M. A. (2022). Politics of the body in the 'woman, life, freedom' movement in Iran: A commentary. *Psychotherapy and Politics Intenational,* 20(4), 1-8. Erişim Adresi: https://ojs.aut.ac.nz/psychotherapy-politics-international/article/view/69

Kolay, H. (2015). Kadın Hareketlerinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları, *EMO Kadın Bülteni*, Sayı: 3, ss. 5-11.

Koyuncu, H. (2018, 16 Aralık). Sarı yeleklilere, kadınlardan Cumhuriyet göndermeli üstsüz destek. *Euronews*. Erişim Adresi: https://tr.euronews.com/2018/12/16/video-sari-yeleklilere-kadinlardan-cumhuriyet-gondermeli-ustsuz-destek

Köçer, M. (2019). Afganistan'da Taliban Sonrası Sosyal Değişim. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 369-381.

Kubilay, M. M. (2018, 16 Aralık). Gayri memnun Fransızlar ne istiyor?. *Gazeteduvar*, (12), 5-8. Erişim Adresi: https://www.gazeteduvar.com.tr/dergi/duvardibi_dergi_12.pdf

Kurtdaş, E. M. (2022). Sosyal Hareketler Bağlamında Küreselleşme Karşıtı Hareket: Sebepleri, Gelişimi ve Sonu . *TESAM Akademi Dergisi*, 9 (1), 49-78.

Latıfı, F. (2022, 26 December). Taliban Ban Women From Universities In Latest Crackdown. *Teen Vogue*. Erişim Adresi: https://www.teenvogue.com/story/taliban-ban-women-universities

Laurence, J. (2022, 22 November). Iran: Critical situation. *United Nations*. Erişim Adresi: https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2022/11/iran-critical-situation

Loanes, E. (2022,10 December). Iran's months-long protest movement, explained. *Vox*. Erişim Adresi: https://www.vox.com/2022/12/10/23499535/iran-protest-movement-explained

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Mavi, İ. & Yıldız, S. (2021). Küreselleşme Bağlamında Yeni Bir Toplumsal Hareket Olarak İnsan Hakları Hareketi. *Akademik Hassasiyetler*, 8(15) , 1-20.

Mavi, İ. (2021). Küresel İklim Değişikliği Bağlamında Yeni Toplumsal Hareket Örneği Olarak Küresel Çevreci Hareketler. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 116-126.

Melucci, A. (1995). The New Social Movements Revisited. İçinde L Maheu (der) *Social Movements and Social Classes: The Future of Collective Action.* Sage, Londra.

Moussavi, H. (2022, 9 December). Fuel to the Fire: How the Islamic Republic has responded to civilian uprisings. *Oxford Mıddle East Revıew*, Erişim Adresi: https://omerjournal.com/2022/12/09/fuel-to-the-fire-how-the-islamic-republic-has-responded-to-civilian-uprisings/

Naimi, M. N. (2018). *Din ve Terör: Din ve Terör ilişkisinin Din Psikolojisi Açısından Değerlendirilmesi-Taliban Örneği* (Doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Navaro, L. (1999). *Tapınağın Öbür Yüzü - Gerçekten Beni Duyuyor Musun?* İstanbul: Sistem Yayınları.

Nogayeva, A. (2021). ABD'nin Afganistan'dan Çekilişi ve Bölge Güvenliği. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(3), 139-156.

Obayd, A. J., Karataş, A. (2021). Afganistan'da Göç Hareketliliğinin Neden Ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(50), 75-91.

Obayd, N. (2017). 11 Eylül Saldırısı Sonrası Afganistan'daki Ekonomik Kalkınma Dönüşümü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (9), 131-158.

Oğurtanı Yıldırım, İ. (2020). *Yeni toplumsal hareketlerin kavramsal ve tarihsel çerçevede okunması* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Oxford Mıddle East Revıew. (2022, 02 December). *Contextualising the Current Uprising in Iran: A Short History of Mass Protest Under the Islamic Republic*. Erişim Adresi: https://omerjournal.com/2022/12/02/contextualising-the-current-uprising-in-iran-a-short-history-of-mass-protest-under-the-islamic-republic/

Örmeci, O. (2022). 2022 Fransa Cumhurbaşkanlığı Seçimleri. *UPA Strategic Affairs*, 3(1), 3-19.

Örmeci, Ozan (2019). Sarı Yelekliler Protestolarının Analizi. *Stratejist Dergisi*, 44-49.

Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.

Özdemir, L., Batga, B., Uçar, B. (2019). Öğrencilerin Toplumsal Cinsiyet Algılarını Etkileyen Demografik Niteliklerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 10(24), 212-228.

Özen, H. (2015). Meydan Hareketleri ve 'Eski' ve 'Yeni' Toplumsal Hareketler. *Mülkiye Dergisi*, 39(2), 11-40.

Özlen, T. (2018, 12 Aralık). Bak sarı yelek giymiş umut. *Gazeteduvar*, (12), 9-12. Erişim Adresi: https://www.gazeteduvar.com.tr/dergi/duvardibi_dergi_12.pdf

Özmen, F. A. (2015). Gustave Le Bon Ve Sigmund Freud'un Işığında Kitle Psikolojisi Ve Gezi Hareketi'nin Psikolojisi. *Alternatif Politika*, 7(1), 183-206.

Öztop, F. A. , Efegil, E. , Keskin, G. F. (2021). Devlet-içi Çatışmalarda Üçüncü Devletlerin Rolü: Afganistan Çatışmasında Pakistan ile Hindistan'ın Mücadelesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(1), 102-127.

Öztürk, Y. A. & Yıldırım, Y. (2020). Yeni Toplumsal Hareketlerin Değişimi Bağlamında Sarı Yelekliler Hareketi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 102-114.

Özüdoğru Erdoğan, H. N. (2021). Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Kadın Hareketleri: Dijital Aktivizm. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 112 -119.

Parent D., Habibiazad, G. (2022, 11 November). Rapper who protested over death of Mahsa Amini faces execution in Iran. *The Guardian*. Erişim Adresi:https://www.theguardian.com/global-development/2022/nov/11/rapper-who-protested-over-death-of-mahsa-amini-faces-execution-in-iran

Porgham, S. (2022a, 25 September). İran'da derinleşen zorunlu başörtüsü krizi ve sokaklara yansımaları. *Politikyol*. Erişim Adresi: https://www.politikyol.com/iranda-derinlesen-zorunlu-basortusu-krizi-ve-sokaklara-yansimalari/

Porgham, S. (2022b, 13 November). İkinci ayına giren İran'daki protestolar nereye evriliyor? *Politikyol*. Erişim Adresi: https://www.politikyol.com/ikinci-ayina-giren-irandaki-protestolar-nereye-evriliyor/

Puspitasari, R. A., Hutami P. P. R., Prasyanti, M. D., Nisa, M. A., Kusuma, F. D. (2022). Juridical Study of the Death of Mahsa Amini Based on Islamic Law and International Human Rights. *Sınomıcs Journal*, 1(5), 607-612 Erişim Adresi: https://sinomicsjournal.com/index.php/SJ/article/view/68/65

Quarshie, M. (2021, 17 September). Afghan women push back against Taliban restrictions with #DoNotTouchMyClothes campaign. *Usa Today*. Erişim Adresi: https://www.usatoday.com/story/news/politics/2021/09/17/women-afghanistan-protest-against-taliban-dress-code-twitter/8363590002/

Ridgeway, C. L., Correll, S. J. (2000). Limiting Inequality thrugh Interaction: The End(s) of Gender. *Contemporary Sociology,* 29 (1), 110-120.

Roméo, L. (2022, 06 December). Iran's protest movement: 'The tipping point isn't far away'. *France24*. Erişim Adresi: https://www.france24.com/en/middle-east/20221206-iran-s-protest-movement-the-tipping-point-hasn-t-been-reached-but-it-isn-t-far-away

Saraç, S. (2013). Toplumsal Cinsiyet. L. Gültekin, G. Güneş, A. Şimşek ve C. Ertung, (Der.), *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 27-32.

Sarkar, S. (2022, 9 October). What the Iranian anti-hijab protest unveiled. *Indıa Today*, Erişim Adresi:https://www.indiatoday.in/news-analysis/story/what-the-iranian-anti-hijab-protest-unveiled-2282932-2022-10-09

Savcı, İ. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 54(1), 123–142.

Savcı, İ. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(01), 123-142.

Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Sevim, A. (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Sezer, M. (2015). *Kent Hakkı Ve Kentsel Adalet Kavramlarıyla Gezi Olayına Bakmak* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Shakir, S. (2020). *Taliban ve Peştunistan Sorunlarının Afganistan-Pakistan İlişkilerine Etkisi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Shreyasi, J. (2022, 21 September). Anti-hijab protests rock Iran over Mahsa Amini's death in custody: What we know so far. *Indıa Today*. Erişim Adresi: https://www.indiatoday.in/world/story/iran-reels-under-massive-anti-hijab-protests-over-mahsa-amini-s-death-in-custody-what-has-happened-so-far-2002845-2022-09-21

Sönmez, G. , Bozbaş, G. & Konuşul, S. (2020). Afgan Talibanı: Dünü, Bugünü Ve Yarını. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 59-77.

Şahin, M. (2020). Dünyada Toplumsal Cinsiyet Karşıtı (Anti-Gender) Hareketler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (3), 654-670.

Şahsi, R. (2022). Ülke Tanıtımı: Afganistan. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 131-148.

Şaşman Kaylı, D. (2007). Kadın bedeninin annelikle imtihanı: Toplumsal cinsiyet bakış açısının annelik kurgularıyla ilişkisi. D. Altun ve H. Toker, (Ed.), *Toplumsal cinsiyet-farklı disiplinlerden yaklaşımlar* (ss. 61-78) içinde. Ankara: Nika Yayınları.

Şen, A. (2022). Afganistan: Abd Müdahalesi ve Taliban'ın Dönüşü. *Sde Akademi Dergisi*, 2(4), 76-102.

Şeşen, E. (2019). Kadın STK'larının Internet ve Facebook Paylaşımlarının Çerçeve Analizi . *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 982-1010.

Tandoğan, Ş. M. (2021). İran'da Kadın Hareketleri: Beyaz Çarşamba Hareketi Örneği. İran Çalışmaları Dergisi, 5(2), 205-234.

Taşdelen, A. R. (2018). Sarı Yelekliler halk hareketi: Neoliberalizmin iflası. *Teori*. Erişim Adresi: https://www.teoridergisi.com/sari-yelekliler-halk-hareketi-neoliberalizmin-iflasi

Tekeli, Ş. (1998). *Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme.* A. B. Hacımirzaoğlu (Ed.), 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler (ss. 337-346) içinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Telek, A. (2018, 19 Mayıs). Öfkeliler: Sarı Yelekliler yeni bir sınıf hareketi mi? *Gazeteduvar*, (12), 52-60. Erişim Adresi: https://www.gazeteduvar.com.tr/dergi/duvardibi_dergi_12.pdf

The Guardian. (2022, 3 December*). Iran reviewing mandatory headscarf law amid ongoing protests*. Erişim Adresi: https://www.theguardian.com/world/2022/dec/04/iran-reviewing-mandatory-headscarf-law-amid-ongoing-protests

Tilly, C. (2008). Toplumsal Hareketler 21. Yüzyıla Giriyor. Çetinkaya, Y. D. (Der). (2008). *Toplumsal Hareketler: Tarih, Teori ve Deneyim*. İstanbul: İletişimYayınları.

Touraine, A. (1985). An Introduction to the Study of Social Movements. *Social Research*, 52(4), 749-788.

Turanlı, E., Tahıry, K. (2022). Yeni Toplumsal Hareketler Bağlamında Bir Dijital Aktivizm Örneği: Afganistan Kadın Hareketi Myredlıne. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi,* (19), 116-143.

Türk, K. (2021). Toplumsal Hareketler ve Medya. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 4(7), 125-128.

Türk, Ö. (2018). *Yeni toplumsal hareketlerde kadın olmak üzerine Türkiye'den bir örnek* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Türköne, M. (1995). *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*, Ankara: Ark Yayınevi.

United Nations. (2022, 27 October). *Time for 'concrete action' by international community to hold Iran's security forces to account*, Erişim Adresi: https://news.un.org/en/story/2022/10/1129937

Uysal, A. (2019). *Toplumsal İsyanlar: Hong-Kong'dan Sarı Yelek Eylemlerine*. Zeynep Alemdar, Sinem Akgül Açıkmeşe (Der.), Dünyada ve Türkiye Dış Politikasında 2019 (s. 4) içinde. Erişim Adresi: https://ceid.org.tr/serveFile/ekutuphane3.5.2.1.24.pdf

Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 16(31), 497-521.

Vatandaş, D. D. C. (2011). Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies,* 0(35), 29-56.

Yalçınkaya, A., Rashid, Y. (2020). Afganistan Anayasası'nda İnsan Hakları. *Strategic Public Management Journal*, 6(12), 134-148.

Yanık, C., Öztürk, M. (2015). Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme. *Mukaddime,* 5(1), 45-63. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/mukaddime/issue/19677/210139

Yıldırım, S. A (2020). *Toplumsal Hareketler Ve Medya: Gezi Parkı Ve Sarı Yelekliler Örneği* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Yıldız, A. S. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın ve Yeni Medya Uygulamaları* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Yılmaz, İ. (2006). *1990 Sonrası Türkiye'de Demokratikleşmeye Kadın Hareketinin Etkisi: TCK Kadın Platformu Örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, S. (2018). Türkiye'de Kadınların Çalışma Hayatındaki Yeri Ve Sosyal Güvenlik Hukuku Düzenlemeleri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(2), 63-80.

Yüksel, N. A. (1999). Toplumsal Cinsiyet Olgusu Ve Türkiye'deki Toplumsal Cinsiyet Kalıplarının Televizyon Dizilerindeki Yansımaları. *Kurgu*, 16 (1), 65-79.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı SOYADI	Deniz ÖLÇER
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Kastamonu Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-mail	
Telefon	